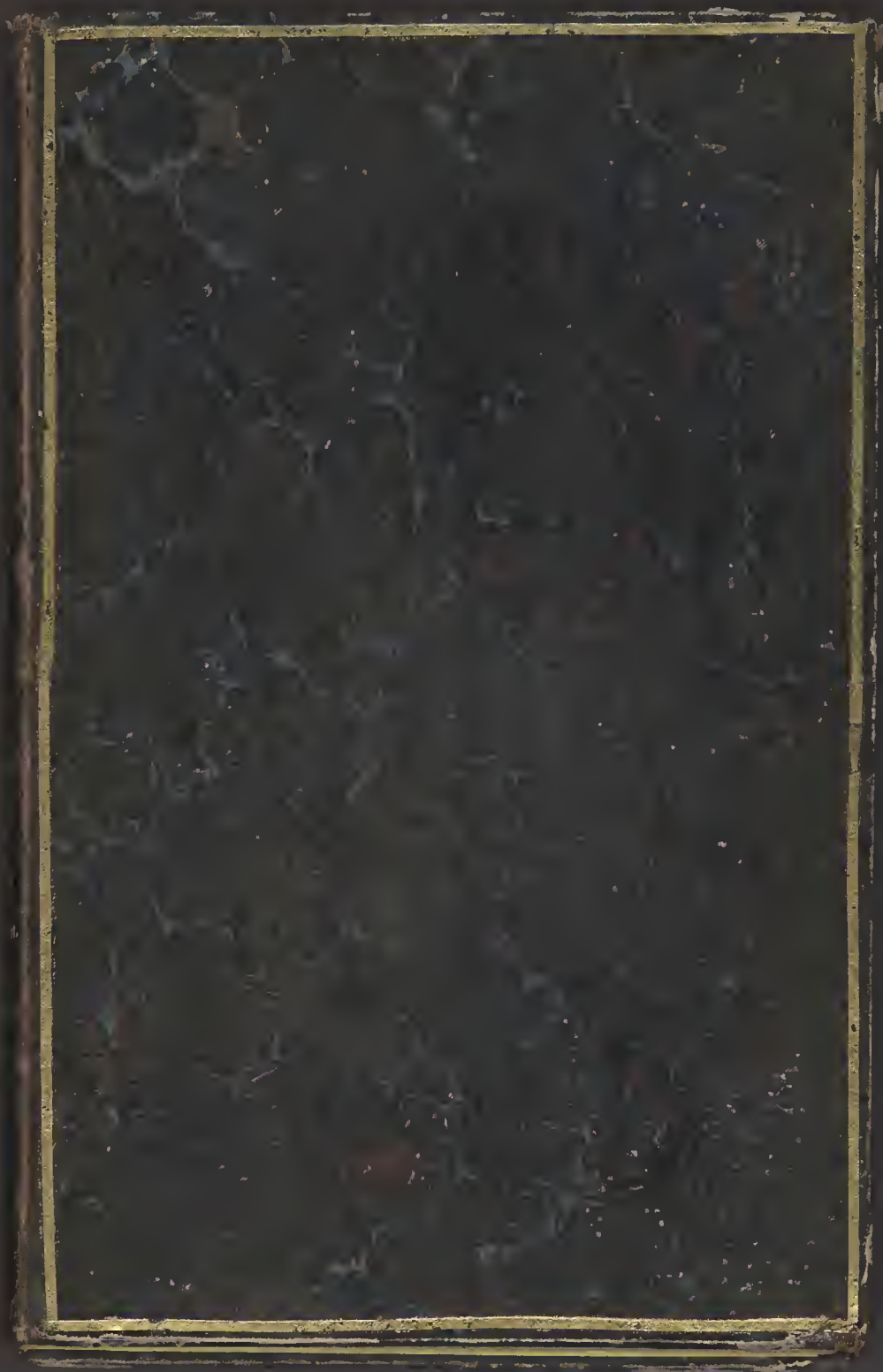
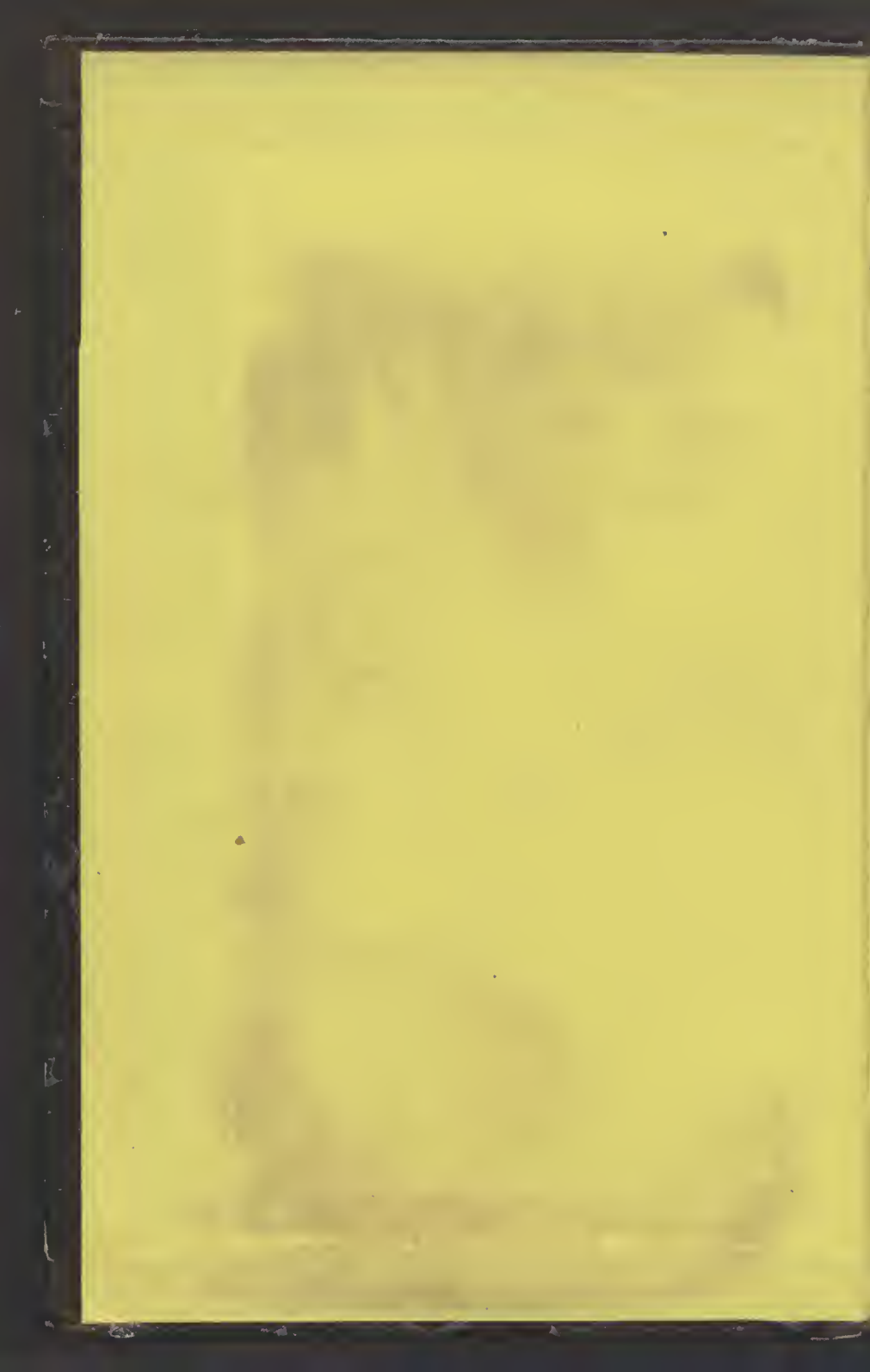
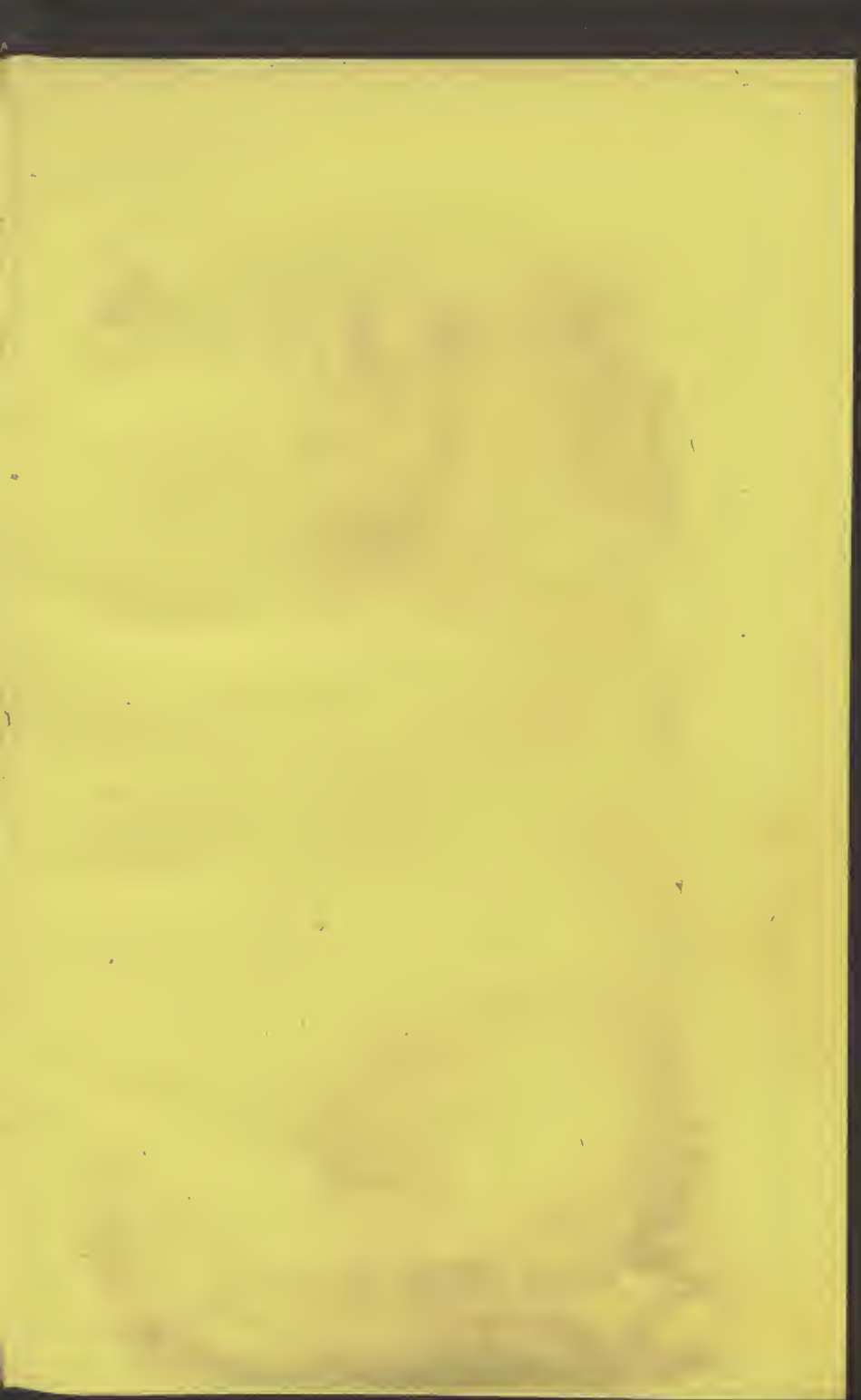
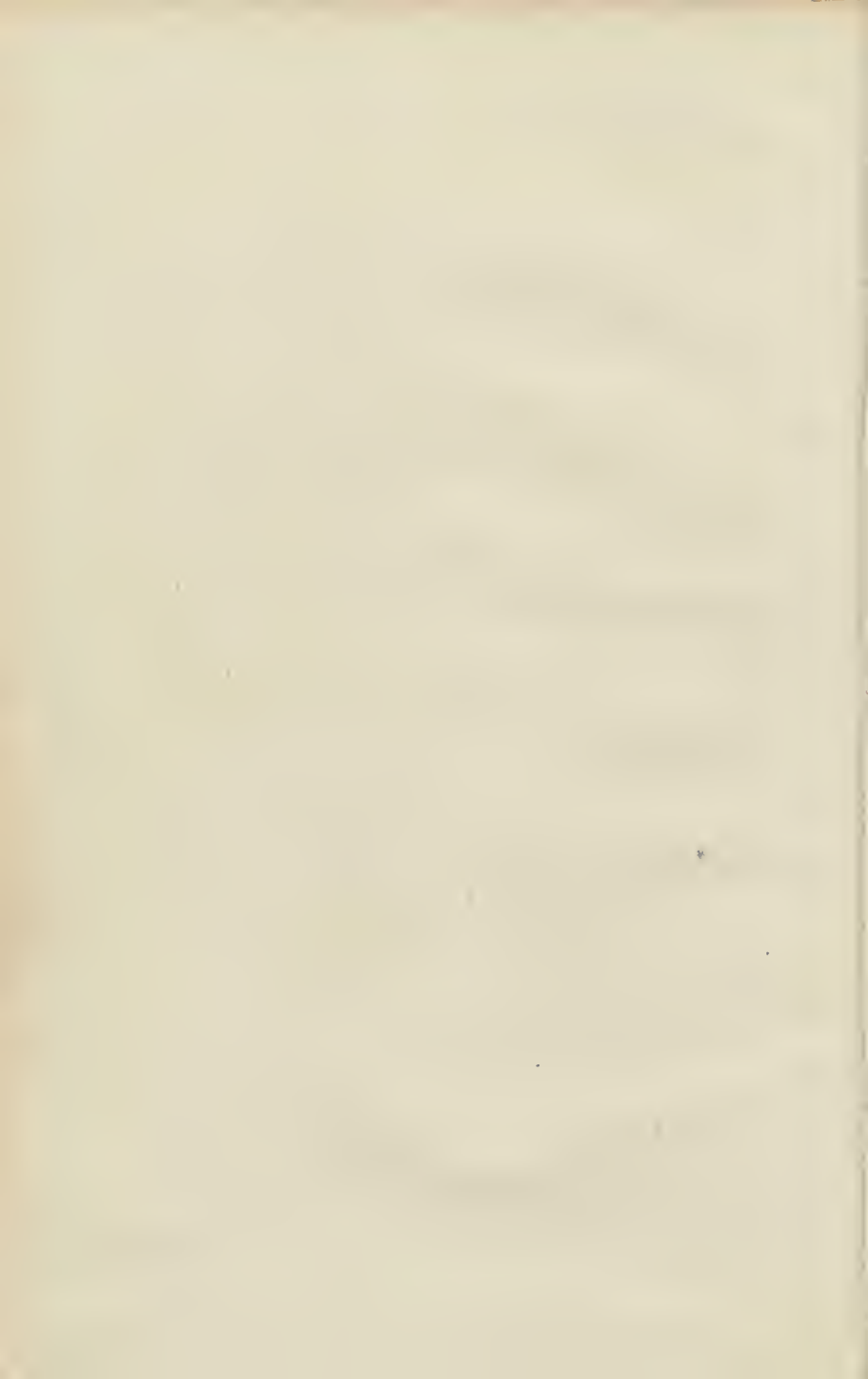

fræna Cand. Philof. Jóni Sigurðssyni
Þjóðfyllbrúa íslendinga

Þín samlogast
frá
Göfundiinum

Speculativ Rettroenhed,

fremstillet

efter Dr. Martensens „christelige Dogmatik“,

og

Geistlig Retfærdighed,

belyst

ved en Biskops Deeltagelse i en Generalskals-Sag,

af

Magnus Eriksøn,
Cand. theol.

Landsbokasjef.

Kjøbenhavn.

Trykt hos J. G. Salomon, Brolæggerstræde Nr. 77.

1849.

Forord.

Flere af de Læsere, som dette lille Skrift kommer for Dine, vide formodentlig, eller have hørt tale om, at jeg tidligere er optraadt imod Prof. Martensen, først i mit Skrift: „om Baptister og Barnebaab“, Kbhvn. 1844, i Anledning af den uchristelige Intolerance og det hierarkiske Magtsprog mod de herværende Baptister, som udtaler sig i „Nutidens religiøse Crisis“, (en Afhandling af Dr. Martensen i Heibergs Intelligents-Blade Nr. 3), samt den høist besynderlige, aldeles urimelige og uchristelige Lære om Daaben og dens miraculøse Virkninger i Mennesket, som han i Maret 1843 havde udtalt i sit Skrift: „den christelige Daab“; dernæst i mit Skrift: „Dr. Martensens trykte, moraliske Paragrapher“ (Kbhvn. 1846), efterat jeg havde gjort mig nøiere bekendt med hans „Grundrids til Moralphilosophiens System“, og opdaget det Uchristelige, Falske og Forvirrede deri, som jeg fremdrog, og søgte at gjendrive i mit sidstnævnte Skrift. Jeg havde deri tillige rettet alvorlige Opfordringer til høiere Bedkommende, at tage sig af Sagen, naar Hr. Martensen ikke selv klarede for sig, hvilket jeg havde Grund til at troe, at han ikke vilde gjøre, da han i 1844 ikke havde seet sig i Stand til, at gjendrive det Allermindste af mine Angreb paa hans mageløse Daabslære, hvoraf de Læsere, som ikke alt kjende den, ville finde nogle faa Kjernefætninger i mine Indlæg nedenfor — thi forresten har jeg denne Gang ikke kunnet beqvemme mig til at røre ved dette urime-

lige, væmmelige og irreligiøse Aandsproduct, som jeg tilstræffelig har skildret og gjendrevet i „Baptister og Barnebaab“, navnlig i 2det Afsnit 2det Capitel, S. 316–433. Men da der alligevel ikke skete Noget, enten fra Hr. Martenssens eller høiere Bedkommendes Side, uagtet Doctoren fandt sin Samvittighed saa besværet ved min Politisk, at han maatte henvende sig til sin høie Patron, Hs. Høiærværdige Excellence, Biskop Mynster, for at spørge ham til Raads — som da ogsaa hjalp ham ud af Forlegenheden, ved at raade ham til at tie —: skrev jeg i Juni 1847 et Brev til Hans Majestæt Kong Christian den Ottende, hvori jeg besværede mig over det Uforfærlige i, at lade Sagen gaae saaledes hen, uden at drage Bedkommende til Ansvar, eller i al Fald undersøge Sagen; viste, hvor skadeligt det var for Stat og Kirke, for Moralitet og Religion, at lade saa retfærdige og velmotiverede Klager, selv over høitstaende Embedsmænd, uændsede; hvorhos jeg ved samme Leilighed besværede mig over Regjeringens Principer og Udfærd i flere andre Sager, som nærmest eller alene høre til det Politiske. Dette Brev foranledigede den Generalskiftalaction, som blev anlagt imod mig i Juli s. A.

Da denne Sag, med mange flere, blev hævet ved det Amnesti-decret, som Hs. Majestæt, Kong Frederik den Syvende udgav efter sin Thronbestigelse, have vist mange fundet, at jeg er sluppen godt derfra, ligesom jeg ogsaa veed, at det glædede mange af mine Venner og Bekjendtere, som frygtede for Sagens Udfald. Selv havde jeg ligesaa lidt frygtet for Udfaldet, som jeg nu glædede mig derved; fandt mig imidlertid i denne Afgjorelse af Sagen, henførte den, som Alt i mit Liv, til Forsynets Styrelse, og antog altsaa, at dette maatte være det bedste. Jeg havde vel ikke opnaaet det Resultat, jeg ønskede, men saa, paa den anden Side, Grunden til en stor Deel af mine Klager og Besværinger i ovennævnte Brev hævet, eller paa Veien til at blive hævet, ved de Friheds- og Humanitets-Grundsætninger, som den nye Konge ved sin Thronbe-

sigelse lovede at gøre gjældende blandt sine Undersaatter. Da nu saaledes den tidligere Grund til Klage over Regjeringens Principer, med Hensyn til det Politiske og tildeels ogsaa Religionsfriheden, bortfaldt, navnlig fordi Hs. Majestæt Kongen selv vidste sig besjælet af den Frihedens, Retfærdighedens og Folkelighedens Ånd, som naturligtviis maatte opvække Undersaatternes Tillid og Kjærlighed til ham, og styrke Haabet om, at hvad der ikke strax kunde forandres, vilde dog, i den nærmeste Fremtid, faae en tilfredsstillende Afgjørelse, — saa havde jeg ikke mere nogen afgjørende Grund til at offentliggjøre denne Sag i dens Heelhed, (d. e. mit Brev til Kongen og mine Indlæg, hele og holdne). Var det desuden tænkeligt, at Offentliggjørelsen af de vistnok usædvanlig djærve og hensynsløse Ytringer i mit Brev til den afdøde Konge, kunde saare hans nærmeste Efterlevende, navnlig Hs. Maj. Kongen, saa vilde ogsaa dette være en Grund for mig til ikke at offentliggjøre det, som nærmest eller alene angik Kongen og Regjeringen i denne Sag.

Ganske anderledes forholder det sig med den Deel af Sagen, som angaaer Hr. Theologer, Dr. Martensen og Biskop Mynster. Det var nemlig i Særdeleshed soleklart, at Retten her var paa min Side; men her er intet skeet til at fyldestgjøre Retfærdigheden, ingen Forandring foregaaet. Prof. Martensen og Biskop Mynster — af hvilke den Sidste, „efter besangaaende at have confereret med Prof. Martensen“, havde fordærvet hans og sin egen Sag ved sin Skrivelse til Generalskatten, og prostitueret sig selv — maatte naturligtviis, for deres Vedkommende, være glade ved, at Sagen saaledes blev hævet; men dermed kunde Sandheden og Retfærdigheden, som laae og ligger mig endnn paa Hjerte, ikke være tjent. Jeg besluttede derfor strax, engang ved Leilighed at benytte mig af denne min Seier over dem, som ikke var Almeenheten bekendt, ikke for at hævne mig paa dem, men for, om muligt, at skaffe Sandhed og Retfærdighed Anerkjendelse, for at fremme den gode Sag, og

jeg tog det saameget desto mindre i Betænkning, som jeg var overbevist om, at Frederik den 7des Retfærdighed omfatter lige-
 ligt alle hans Undersaatter, hoie og lave, og kan saaledes ikke
 vilde befrie de Høiereslaaende for den Uleilighed, at opfylde deres
 Pligter og rense sig for begrundede Beskyldninger. Jeg an-
 saa det imidlertid rigtigst at vente, indtil Prof. Martensen havde
 udgivet i Trykken sin Dogmatik, som længe havde været i vente,
 for dog at see, om Manden muligviis havde indseet sine Bildfa-
 relser, stiltiende indrømmet dem, forladt dem og omvendt sig.

Men da det varede længe med Udgivelsen af hans Dogma-
 tik, og da jeg selv, navnlig i den senere Tid, ikke har været fri for
 verdslige Sorger, som vel ikke have forstyrret min Sindero, men
 som desto værre altfor ofte slappe Menneskets Kræfter og bringe det
 i en vis Uvirknings- og Sløvheds Tilstand, som kun gjør det
 lidet stiftet til med Kraft at forfølge et høiere aandeligt For-
 maal — : saa havde jeg næsten glemt at realisere mit tidligere For-
 sæt. Jeg blev da paamindet derom paa ny, og bestemte at udføre
 det. Nogle faa Dage senere blev Dr. Martensens „Christelige
 Dogmatik“ averteret i Bladene, og jeg saa da, at den beleilige
 Tid var forhaanden.

Nu har jeg gjort mig bekendt med denne Dogmatik, navnlig
 Udviklingen af de Lærdomme, som jeg tidligere har angrebet,
 og fundet, at Forfatterens Grundanskuelse, Standpunct og Me-
 thode overhoved er den samme som forhen, saaat skjøndt han
 iøvrigt, i flere Enkeltheder, har foretaget Forandringer, og nogle
 faa af disse Forandringer ere at betragte som en Tilnærmelse til
 den religiøse og christelige Opfattelse af paagjældende Puncter el-
 ler Læresætninger — : er det Hele dog bygget paa samme Grund
 som tidligere, ligesom de vigtigste Grundlærdomme i alt væ-
 sentligt ere de samme, ja paa nogle Steder endog saa forte videre
 i en Retning, der aldeles beherskes af uchristelig Speculation og
 tøilesløs Phantasie, og man kan saaledes sige, at paa den anden

Side Inconsequentsen og Forvirringen hos ham er større nu end den var tidligere. Skjøndt Dr. Martensen altsaa, efter al Rimelighed, har gjort store Anstrængelser for at være kristelig, saa kan det dog ikke hjælpe ham, da han i det Allervæsentligste har forfeilet den kristelige Sandhed og i flere af Religions Grundlærdomme staaer i en fuldkommen fjendtlig Mod-sætning dertil.

Jeg har altsaa i den første Deel af dette Skrift fremhævet nogle af de farligste og mest isinesfaldende Bidsfarelser og phantastiske Speculationer, som forekomme i „den kristelige Dogmatik“, og kan ikke troe, at Noget er saa blind, at han ikke kan see dem, naar han isvrigt har noget Kjendskab til den kristelige Tro. I Skriftets anden Deel har jeg derimod meddeelt Læseren den Deel af mine Indlæg i den ovenfor omtalte Sag, som angaaer Biskop Mynster og Prof. Martensen, for derved at vise, hvorledes Sagen stod dengang den blev hævet, for at vise, hvorledes Dhrr. have klaret for sig, eller rettere, hvorledes de, ved deres asfægtige Forsøg paa at forsvare sig selv, allerbedst have opklaret og beviist, at Retten er ganske og aldeles paa min Side.

Jeg troer saaledes at Fremstillingen af mit Forhold til Professor Martensen og Biskop Mynster, saaledes som det var i Aaret 1847, i Forbindelse med de Læresætninger som jeg nu har fremhævet af Hr. Martensens nys udfomne Dogmatik, vil idetmindste kunne sætte alle tilstrækkelig oplyste og uhjelpede Dommere i Stand til at dømme os imellem.

Kjøbenhavn i September 1849.

Forfatteren.

Indhold.

Speculativ Rette troenhed, fremstillet efter Dr. Martensens „Christelige Dogmatik“.

	Side
Indledning	1—4.
I. Om Treenheden	4—24.
II. Om Stabelsen	24—37.
III. Om Kristus, Guds Søn	37—44.
IV. Om Djævelen	44—48.
V. Orienterende Stamtable over Gud og hans Sønner, (efter Dr. Martensens „Christelige Dogmatik“)	49.
VI. Inspiration og Phantastie	50—57.
VII. Dogmatikken og den hellige Skrift. Dogmatikken og Kirkens Bekjendelse	57—65.
VIII. Nogle almindelige Slutningsbemærkninger	65—78.

Geistlig Retfærdighed, belyst ved en Biskops Deeltagelse i en Generalskiftal-Sag.

I. Mit første Indlæg	87—101.
II. Noget om Biskoppens Skrivelse.	101—102.
III. Mit andet (og sidste) Indlæg	102—134.
Slutning	135—141.

Speculativ Nættroenhed,

fremstillet

efter Dr. Martensens „christelige Dogmatik“.

Endelig slog da Forelesningens Time, og Dr. Martensens Dogmatik udkom i Trykken; men i Stedet for, at Mange havde ventet at finde paa Titelbladet: „den speculative Dogmatik“ osv., præsenterer den sig for Læserne som: „den christelige Dogmatik, fremstillet af Dr. H. Martensen“. Vel vide vi, at Dr. Martensen, lige siden han blev Doeent, og især i den senere Tid, har gjort sig al Umage for, at være christelig i sin Lære, eller i det mindste have Udseende deraf, og han har derfor maastee ogsaa de sidste Gange han har foredraget Dogmatiken, benævnt den: „christelig Dogmatik“; men at han i det mindste 2 à 3 Gange foretog den som „speculativ Dogmatik“, — han har vel ialt foredraget Dogmatiken 5 à 6 Gange, — det vide vi af de Studerendes Collegier, thi de erholde jo dog af de nedskrivende Tilhørere just det Navn paa Titelbladet, som Doeenten selv giver den. Vi vare desuden selv en af hans Tilhørere, da han første Gang holdt Forelæsninger over Dogmatiken. Da han nu saaledes har omdøbt sin egen Dogmatik, synes han at høre til Gjendøberne eller dog idetmindste være i Slægtskab med dem, forunderligt nok, da han saa stærkt har polemiseret og uden Barmhertighed fordømt og revet ned paa dem!

Sperger man da, om Dr. Martensens Dogmatik nu har faaet en Christelighed, som den ikke havde tidligere, medens den heed speculativ Dogmatik, saa vil Svaret blive meget tvivlsomt. Gaaer man ud fra Enkelthederne, navnlig de mere underord-

ne de, saa maa man vistnok tilstaae, at den indeholder en Deel christelige Tanker og Ideer, adspredte hist og her, som ikke findes i det ældre, nogue, speculativ-dogmatiske Skælet, samt, at Doctoren overhoved, som det synes, har gjort store og respectable Anstrængelser for at være christelig. Gaaer man derimod ind fra Grundtanken i det Hele og de allervigtigste Grund- eller Hoved-Dogmer, vil man i det Væsentlige finde alt det Samme som i hans saakaldte speculative Dogmatik, hvilken vi tidligere have omtalt, saaat hvis Læren om Gud, Treenheden, Mennesket og Forholdet imellem dets Væsen og Guds Væsen, Sacramenterne osv. var christelig i den speculative Dogmatik, saa er den det sikkerlig ogsaa i den „christelige Dogmatik“, og omvendt. Rigtig nok siger en, som det synes, med Doctoren beslægtet Mand: „Det glæder os at see, at Fors. s. Erkjendelse i næsten alle de Puncter, hvori denne tidligere stod i Mod sætning til Troesobjectet“, — en Indrømmelse, man ikke havde ventet fra den Kant — „har indgaaet en Forsoning med dette, en Forsoning, som vi for vort Vedkommende ansee tilveiebragt paa en ligesaa suut som tilfredsstillende Maade*),“ og vi kunne heraf see, at „Glyveposten“ staaer Doctorens Hjerte nær; men vi ville dog ogsaa høre Andres Dom derom.

Spørge vi dernæst, om da den nærværende „christelige Dogmatik“ ikke mere er speculativ eller er mindre speculativ end den „speculative Dogmatik“, siden den har opgivet dette Navn, da maa vi vistnok paa det allerbestemteste benægte dette; thi det er saa langt fra, at den „christelige Dogmatik“ har opgivet de for den „speculative Dogmatik“ mest characteristiske Speculationer, at den tværtimod somneste der har udvidet disse i en saa forbausende Grad, at dersom man i Forveien ikke havde kjendt Dr. Martensen som en fremragende, som en yderst dristig Speculant, der ikke gaaer af Veien for nogen som helst speculativ Phantasie, endelige Tanker, vilde man vist neppe troe sine egne Øine, (hvilket vi nedenfor skulle paa vise). Det er saaledes ikke uden Grund, naar en ellers vel-

*) Glyveposten, 1849 Nr. 171, Sp. 7-8.

villig Anmelder af den „christelige Dogmatik“ har betragtet den som „stærkt paa virket af den christelige (?) Speculation*)“, kun troe vi, at Anmelderen uden Fare vilde have kunnet udelade Tillægsordet „christelig“; men vi ville haabe, at saamange af den „christelige Dogmatiks“ Læsere, som vide en Smule Vædd om deres Christendom, selv vilde kunne besvare sig det Spørgsmaal: om Dr. Martensens Speculation skal ansees for christelig eller ikke; vi haabe ogsaa udenfor at kunne bidrage Noget til at opklare dette Spørgsmaal.

Spørge vi endelig, hvorfor Dr. Martensen da har forandret Navnet fra „speculativ“ til „christelig“, saa vil man forhaabentlig komme til at forstaae dette ved Hjælp af de „forskjellige Paa- virkninger“, den „indre Bekæmpelse med samtidige Ansættelser“ osv., som Fors. omtaler i Forordet S. 1; thi Dr. Martensen „har ladet (sig) belære (?) af Tidernes Tegn i Henseende til det saa ontvistede Spørgsmaal, om Erkjendelsens Forhold til Troen“, (det vil omtrent sige det samme som: Speculationens til Christendommen), og derfor har han nok fundet det rigtigst at forandre Navnet, det er dog altid en god Begyndelse. „Hvorledes han iøvrigt „har ladet (sig) belære“ i det Væsentlige, ville vi søge at paavise i det Følgende ved nogle Exempler, for at Læseren ved Hjælp deraf kan komme til Kundskab om, hvorvidt den Sætning: „at Fors. Erkjendelse i næsten alle de Puncter, hvori denne tidligere stod i Mod sætning til Troesobjectet, har indgaaet en Forsoning med dette,“ — indeholder Sandhed.

For ikke at trætte vore Læsere med det, som enten kunde ansees at være tvivlsomt eller af mindre Betydning — skjøndt

*) See „Berl. Tid.“ for 1849, Nr. 205. Den Anmeldelse som findes her, er utrolig besæden, betragtet som Anmeldelse af „den christelige Dogmatik, fremstillet af Dr. H. Martensen“ Der findes kun meget faa virkelig anbefalende Udtryk, saasom: at „Fremstillingen er reen, klar, aandfuld, afrundet og skøn, uagt i den berører sig i Kantens dybeste Regioner“. Hvorfor ikke høieste Regioner? „Berl.s“ Røis angaaer saaledes alene Formen. Ja man imodseer endogfaa „Modstand fra flere Sider“ og „Angreb imod den“.

det vistnok ellers vilde være af Betydning og burde finde sin Plads i en altomfattende og detailleret Kritik — ville vi nærmest holde os til nogle Hovedlærdomme som findes i de første Afsnit, der følge paa Indledningen i dette Værk og handle om: „Det Christelige Gudsbegreb“, „om Faderen“ o. s. v. Vi kunne saameget desto sikkrere gjøre dette, som netop her de allerførste og vigtigste Grundbegreber for Religion og Christendom omhandles, saasom: Læren om Guds Væsen og Egenskaber, om Treenheden og de tre Guddomspersoners Forhold saavel til hinanden som til Verden, Læren om Verdens Skabelse o. s. v. Hertil føle vi kun nogle karakteristiske Enkeltheder af de mange, som iøvrigt findes i dette Værk.

I.

Om Treenheden.

I Treenhedslæren har hans speculative „Genius“ udfoldet sig i hele sin Glans. Vi ville derfor begynde med den, da alt det Øvrige han lærer, saavel om Gud i Almindelighed som de enkelte Personer i Guddommen hver for sig, slutter sig dertil og maa betragtes i Lyset af hans Treenhedslære, hvad enten det iøvrigt afhandles foran eller bagefter den, og da han jo dog selv siger, at denne Lære „omfatter hele den Christelige Aabenbarings-Ånskuelse, idet der ikke er noget Punkt i Aabenbaringens Dekonomie, som er forstaaeligt uden denne“ (S. 135—36).

Dr. Martensen har dobbelt „Trinitet“ (Treenighed), nemlig: „**Væsenstriniteten**“, d. e. som han selv forklarer det: „Guds Væsenforhold til sig selv“, den „indre Adskillelse mellem Gud og Gud, et indre Forhold af Gud og Gud“ (S. 128), der altsaa ikke tager Hensyn til Guds Forhold til Verden, og den „**økonomiske Trinitet**“, d. e. Triniteten i dens Forhold til og Virksomhed i Verden, eller: „i Forløsningens historiske Dekonomie, i Faderens evige Raadslutninger til Forløsningen, i Christi Komme, i Aandens Virken i Menigheden“ (S. 127—28). Han mener vel, at Mennesket ikke ganske kan

begribe Gud i sin „esoteriske (indre) Herlighed“, dog siger han: „men vel maa en Skyggeerkjendelse, det vil sige, en ontologisk (!) Erkjendelse af Triniteten være mulig for os“ (S. 128). Efter at have givet denne fortrinlige Forklaring af „ontologisk Erkjendelse“, som mægtelig giver et fortrinligt Begreb om den martensenste Tænkning, og som vistnok vil være mange Læsere kjærkommen, eftersom de selv neppe vilde have fundet den —, vedbliver han paa følgende Maade: „Begrebet om Væsenstriniteten er Gæt med Begrebet om den guddommelige Personlighed; og at tænke Væsenstriniteten ontologisk (det vil da sige: ved en Skyggetænkning), er derfor at tænke den nødvendige **Grundform** for Guds personlige Liv, er at tænke de Momenter i Guds Væsen uden hvilke Personlighed og Selvbevidsthed er **utænkkelig**“. Allsaa naar man ikke som Dr. Martensen „tænker Væsenstriniteten ontologisk“, saa har man ingen personlig, ingen selvbevidst Gud, og det bliver som Følge deraf „**utænkkelig**“, at Jøder, Muhamedanere og alle de kristne Secter samt enkelte Personer, som ere saa langt fra at antage Væsenstriniteten, at de ikke engang antage den oekonomiske —: kunne have en personlig og selvbevidst Gud. Man kommer her ellers, som det synes, i nogen Forlegenhed, naar med Jøderne, hos hvilke, navnlig deres fremragende Personligheder, Patriarcherne, Propheterne ic, Troen paa Gud, netop den personlige og selvbevidste Gud, var meget levende og kraftig, saa at de vistnok afgive et slaaende Exempel paa, at Guds Personlighed og Selvbevidsthed er tænkelig uden ved Siden deraf at tænke Væsenstriniteten, enten „ontologisk“ eller anderledes; thi til Væsenstriniteten kjendte Jøderne ikke det mindste. Men i en endnu større Forlegenhed kommer man derved, at Christus og Apostlerne, som bekjendt, have ikke blot fremstillet Abrahams Tro som Mønster og Exempel for alle Troende — kjendt hele hans Liv viser at han, efter at Gud aabenbarede ham, tænkte sig Gud som personlig og selvbevidst uden „at tænke Væsenstriniteten ontologisk“ eller kjende Noget til den, — men citere desuden

paa saa mangfoldige Steder Propheternes og andre jødiske Forfatteres Ord, hvor de netop lære og handle i den samme Aand og Overbeviisning som deres fromme Forfader. Heraf følger da med Nødvendighed — for at ulede saalibet som muligt deraf — at Christi og Apostlernes Approbation, Berømmelse og Anvendelse af hine jødiske Mænds Tro og Gudsbevidsthed godtgjør, at Guds Personlighed og Selvbevidsthed maa absolut være **tænkelig** uden „at tænke Væsenstriniteten ontologisk“, medmindre Christus og Apostlerne have feilet i dette Stykke, ja ikke blot feilet, været meget vildfarende, men endog saa troet og lært det, som „er utænkeligt“, og det paa Grund af, at de selv ikke havde høvet sig til, „at tænke Væsenstriniteten ontologisk“; thi saa kan man godt forstaae, at de ikke have gjort opmærksom paa denne radicale Feil ved de jødiske Troesheltes Guds-Erfjendelse; i modsat Fald vilde de sikkert have gjort opmærksom derpaa, advaret derimod og viist Nødvendigheden af, „at tænke Væsenstriniteten ontologisk“ for at komme til Guds Personlighed og Selvbevidsthed, som uden dette er „utænkelig“.

Dr. Martensen forklarer nu og begrunder dette videre, naturligvis paa sin speculative Maneer, ved „at tænke Væsenstriniteten ontologisk.“ Han bemærker da (S. 129): „Vel mener baade den gamle nye Arianisme“ (som nemlig forkaster Væsenstriniteten), „at Gud meget godt kan være personlig uden at være trinitarisk, og „at Guds Personlighed tilstrækkeligt er sikket, naar vi tænke os en „Gud Fader, hvem vi tillægge Selvbevidsthed og Villie. Men vi „spørge, om det er muligt, ikke blot at forestille, men at tænke, „at Gud fra Evighed af har været sig bevidst som Fader, dersom „han ikke ogsaa fra Evighed af har adskilt Sig fra Sig „Selv som fra Sønnen, og ligesaa evigt har været Et med „Sønnen i Aandens Genhed? Eller med andre Ord(!): om „det er muligt at tænke Gud som den evige Selvbevidsthed, „uden at tænke ham som den evige Selvobjectivering?“ — See! det kan man kalde at tænke ontologisk! Dr. Martensen har her viist sin ontologiske Tænkning (Skyggetænkning) i et glimrende Lys. Han vil bevise, at Gud ikke kan være sig

bevidst forend han objectiverer Sig Selv i Sonnen, til den Gude
 rerer han Guds begrebet sammen med Faderbegrebet; thi hans
 ontologiske Tænkning formaaede ikke at see, at Guds egen Exi-
 stents og Selvbevidsthed er aldeles naahængig af Fader-
 begrebet, som saadant, og at dette netop forudsætter Selv-
 bevidstheden; thi — for at spørge Hr. Martensen igjen — er
 det muligt at tænke sig noget Fornuftvæsen som Fader, uden
 at tænke sig det i Forveien som bevidst? Hvor kan da et saa-
 dant Væsen, hvor kan **Gud** blive Fader, undtagen ved en
forudgaende fri Villiesact? eller kan nogen virkelig
 Tænkende tænke sig det højeste Væsen at blive Fader ifølge en
 ubevidst Naturnødvendighed, paa sin Maade som Dyr
 eller Planter? Jeg troer det ikke, og bilder en Saadan sig ind at
 tænke, saa er hans Tænkning uden al Tvivl den fuldstændigste
 Skyggetænkning; men Hr. Martensen har da ogsaa ved
 denne sin ontologiske Tænkning (Skyggetænkning) faaet ud, at Gud
 ikke kan tænke Sig Selv som Fader, ja ikke engang bliver
 Sig Selv bevidst — hvilket efter hans Tænkning skal være
 det Samme, kun udtrykt „med andre Ord“ — uden i samme
 Dieblik at tænke Sig Selv som Søn. At Doctoren ikke tager
 Fader i den simple hverdagslige Betydning, om Alt det Skabtes
 Fader, saaledes som „den jødiske Theologie, der forestiller
 Faderen kun som Verdensideernes og Creaturets Fader“, hvilket han
 rimeligviis, ved at tænke ontologisk, ikke kan gjøre, men kun tænke
 sig Gud Fader som den umiddelbare Fader til en Gud, der
 i Gæt og Alt er som han selv, undtagen deri, at han er Søn —
 ville vi ikke videre omtale; men desto større Vægt maae vi lægge
 paa den hos denne Fader saa sjældne Giendommelighed: at han
 først kommer til Bevidsthed i det Dieblik han bliver
 Fader. Desuden er den ikke uimærkelige Omstændighed derved,
 som vi senere skulle omtale: at Gud, som Fader ikke skaber
 Noget af det Skabte, men kun som Søn, eller ved
 Sonnen, og derfor maa Gud først objectivere Sig Selv d. e.
 tænke Sig Selv som Fader, Søn og Mand, for at Sonnen, som
 skaber Alting (see nedenfor) og altsaa er Skabningens egent-

lige Fader, kan komme til at skabe Verden af „sit Negativum“. En mere populair Forklaring giver Forf. nederst paa S. 131 med disse Ord: „Uden Sønne kunde Faderen ikke sige Jeg til Sig Selv; thi Jegsformen er utænkkelig uden en fra Jeget forskjellig Objectivitet, (et Ikke-Jeg, et Du*), i Forhold til hvilket det fatter sig som Jeg“. At sige Jeg til sig selv er her det Samme, som at blive sig selv bevidst, komme til Bevidsthed, og dertil er det altsaa nødvendigt for Gud, at have et „Ikke-Jeg,“ som han kan sige „Du“ til. Hvis det interesserer Læserne at vide det, saa skyldes denne ontologiske (Tænkings?) Visdom, som Forf. her anvender paa Theologien, Philosopherne Fichte og Hegel (thi hvor sjonne de martensenske Tanker og Ideer end ere, saa have de dog desværre ikke deres Oprindelse fra ham selv, men ere alle laante fra andre berømte Mænd).

Man skalde nu troe, at Gud, efterat have sagt Jeg til sig selv og Du til Sønne, var bleven en rigtig selv bevidst, personlig og fri Gud, men saaledes er det ikke, han har endnu ingen Frihed og kan ikke bringe det til en fri Virksomhed. Gud Fader og Gud Søn see paa hinanden**) og kunne ikke komme videre, endfige foretage sig det Allermindste. Dr. Martensen siger nemlig (S. 132): „Men dersom den indre Aabenbaring afsluttedes „i Sønne, da vilde Gud kun være sig aabenbar efter sin

*) Parenthesen tilhører ogsaa den ærede Forfatter selv.

**) Dr. Martensen har rigtignok ikke udtrykkelig sagt, at Sønne bestuede Faderen, saaledes som han paa flere Steder siger om Faderen, — som maaskee har sin Grund deri, at det synes problematisk om „det faderlige pleroma, der i Sønne aabenbares“ og som Faderen bestuer i ham, efter Avlingen ogsaa kan bestues af Sønne i Faderen, samt, om „de evige Muligheder, der (i Sønne) lege for Guds (Faderens) Afsyn som magiske Virkeligheder, som en himmelsk Hærskare af Syner“ (S. 132), om de sige vi, ogsaa i Faderen paa samme Maade lege for Sønnens Afsyn; — men da Sønne i Alt er Faderen liig, forudsatte vi, at han ogsaa bestuer Faderen, siger „Du“ til ham og „Jeg til sig selv“.

„Natures og sin Tæknings Nødvendighed, men ikke „efter sin Willies Frihed.“ Kun i intellectuel Bestuelse „vilde Gud forholde sig til den himmelske Verden, der natur- „nødvendigt fremgaaer af ham i Sønnens Fødsel, men vilde ikke „forholde sig til denne i en frit forenende Virken. Og kun der- „ved, at Gud forholder sig til sin Verden ikke blot i naturlig „og logisk Nødvendighed, men frit virkende, dan- „nende og skabende, gjør han sig til dens Herre. Naar „derfor Sønnens „Fødsel“ af Faderens Væsen betegner Nød- „vendighedens Moment, saa betegner Aandens „Udgaug“ *) „fra Faderen og Sønnen Friheden i den indre Aabenbaring“. Man kan da heraf see, at Naturmomentet eller den „natur- „lige Nødvendighed“ betegner Faderens „Moment,“ skjøndt Forf. ikke udtrykkelig fremhæver det, thi Faderen er hos Dr. Mar- tensen den „uoprindue“, men tillige ubevidste „Naturgrund“ (see S. 130, Begyndelsen af § 56 i Forbindelse med det nys Udviklede: at Faderen først kommer til Bevidsthed i Sønnen, hvilken endda synes at være meget tarvelig, thi S. 127 hedder det: „først i Menigheden veed Gud sig selv som Aand“**). Christus (tilligemed Propheterne og andre Gudsmand hos Jøderne) har altsaa dog ikke vidst rigtig Beskeed, naar han (Joh. 4, 24) siger: „Gud er Aand, og de som tilbede ham, bør (derfor)

*) Læserne gjøres opmærksom paa, at Citationssegnene ved Ordene: Fødsel og Udgaug, som ere tagne af Kirkens Symboler, hidrøre fra Dr. Martensen ikke fra mig, og skulle efter al Sandsynlighed an- tyde Overensstemmelsen af denne Lære med Kirkens.

**) Her forekommer altsaa den Lære, som ved flere Leiligheder stikker Ho- vedet frem hos de speculative Theologer, og som synes at være deres egentlige Mening med Hensyn til Guds Personlighed, denne nemlig: at Gud først vinder Personlighed i Menig- heden, thi naar han der „først veed sig selv som Aand“ og Aanden, som det tredie „Moment i Guds Væsen“, er nødvendig til hans frie og selvbevidste Personlighed, saa er so dog Sagen klar; thi Menigheden eller Kirken repræsenterer som bekendt Aanden eller den tredie Person i Gudsdommen.

tilbede (ham) i Aand og Sandhed", og da var der endnu ingen Menighed. Men Dr. Martensen, han veed det bedre.

Denne Lære søger sikkert sin Mage, og der ere vist ikke mange foruden de i Dr. Martensens speculative Wiisdoms Hemmeligheder indviiede Disciple, som fatte den; om den tiltaler de Uindviiedes Fromhed og religiøse Sands, skal jeg ikke kunne afgjøre, men at de ikke fatte og ikke kunne tænke sig den, derom holder jeg mig overbevist, eftersom de neppe forstaae den Konst, „at tænke Væsens-triniteten ontologisk." Alt Gud Fader først i Sønnen og Aanden (det 2det og 3die „Moment" af Væsens-triniteten) kommer til Selvbevidsthed og Frihed, er en Lære som de Fleste aldrig ville have hørt eller tænkt sig — jeg maa i min Genfældighed tilstaae, at jeg aldrig før har hørt eller tænkt mig den —; at Gud Fader først bliver fri derved, at den i ham selv værende Aand træder ud („udgaaer") som et særskilt „Moment" „Seg-punct", „Forsjel", „Bevidsthedsact" (og ifølge Herr Martensens tidligere Foredrag: „Eristentsform") i Væsens-triniteten, men kunde ikke gjøre ham fri ved at blive i ham, er vistnok et non plus ultra af et speculativt Phantasi-Product, og dog overstraalet det ene af disse Producter det andet, saa at et ikke speculativt Die har ondt ved at see, hvor deres Glands viser sig i den største Glorie, thi Dr. Martensen bemærker paa et andet Sted: at alle Ikke-Speculative kun see Gjenstandene „som et abstract intetfigende Get", ikke som de Aandelige, de Speculative, der „see alle Gjenstande dobbelt". De første betegnes derfor som „de Genleiede, de Aandløse, de Slette, der ere udelukkede fra Himlen og kunne dog ikke optages i de de Dudes Rige (Helvede)".*) Dog — Wen tilkommer Mester Hegel, thi det er Uvændelsen af hans speculative, ontologiske (!) Logik som har sat Dr. Martensen i Stand til at randsage Guds

*) See Dr. Martensens Anmeldelse af Prof. Heibergs „nye Digte" („Fædrelandet" for 1841, Nr. 393, 399 og 400). Smilgn. Dr. Mart. trykte moraliske Paragraffer af M. Girikson, Kjøbenh. 1846, S. 26—27 Anmærkning.

Dybdere, „at tænke ontologisk“ og forklare „Guds evige Selvaabenbaring **indadtil**“, og at lære os hvorledes Væsenstriniteten udfolder sig, hvorledes Gud selv kommer til Selvbevidsthed og Frihed —. I Skriften findes der ikke en Tordel, der kan forklares i denne Retning, thi Christus og Apostlerne synes ikke at have kjendt den, de havde da heller ikke Speculationen til deres Naadighed; ja selv i den af Kirken i dens Symboler vedtagne Lære, som dog i visse Retninger uægtelig gaaer videre end Skriften, findes heller intet derom; thi fordi muligen en eller anden af phantastiske Speculationer begejstret og beruset Theolog, der, henrykt ved den ontologiske Tænkning, svævede i den syvende Himmel, men desuagtet, paa sin Maade som Dr. Martensen, var anset som Lærer i Kirken, — har produceret noget Egenbærende, derfor er det ikke og har aldrig været Kirken's Lære; men det forstaaer sig, at ligesom Dr. Martensen fornemmelig anvender og bygger paa de Steder af Skriften, som staae i den yderste Peripherie af den apostoliske Lære, som ere tvivlsomme og saaledes, ved en Enkle vilkaarlig Fortolkning, let kunne dreies hvorhen man ønsker, saaledes optager han ogsaa gjerne extravagante Kirkelæreres Meninger, naar de blot ere speculative og mystiske; „hans Orthodorie er ingen Supranaturalisme“ siger rigtignok en af hans Nærmeste*), men den er saameget mere Speculation og Mysticisme, maaskee rettere „Phan-

*) „Elyveposten“ Nr. 174, 8de Spalte. Heri synes „Berlingske“ dog ikke at være saa ganske enig med „Elyvep.“, thi den siger: „at denne Dogmatik væsentligt staaer paa en supranaturalistisk Basis (Grundvold)“. Denne Omstændighed, at to Dr. ganer, som „Elyvep.“ og „Berlingske“ — deres ærede theologiske Medarbejdere deri indbefattede — ikke have kunnet blive enige om det vigtige Hovedpunkt i Betragtningen af „den kristelige Dogmatik“: hvorvidt Doctorens Theologie er at anse som „Supranaturalisme“ eller ikke —: synes at lade nogen Tvivl tilbage om, at „denne Bog“ — som „Berlingske“ siger — „ikke alene vil kunnefattes af den videnskabelige Sandhed, men af ethvert ved Læsning eller Tænkning uddannet religiøst Gemyt“.

tasieanskuelse", hvilket Begreb Doctoren bruger selv og sætter meget høit. Han lagde allerede tydeligt for Dagen sin Forkjærlighed for denne Retning ved sin Doctor-Disputats, som handler om Mester Eckard en af Middelalderens sværmerisk-speculative og pantheistiske Mystikere.

Men Dr. Martensen er i sine Speculationer over Treenigheden, Skabelsen osv. (see nedenfor) gaaet ud over disse, og man erindres strax, ved at gjeennemlæse disse SSer hos ham, om de phantastiske Gnostikere, som i tvilsomme Speculationer ere gaaede videre end noget andet Kjætterparti i eller udenfor Kirken, med Undtagelse af de med dem beslægtede Manichæere, hvorfor ogsaa Kirken og alle andre Sectar have til enhver Tid været enige om at forkaste deres Lære. Vel lade Gnostikerne Udfoldningen af Guds Væsen stee ved Emanation (Udslyden, Udstraalen), men da Dr. Martensen lader Sønnens „Fødsel“ foregaae ved en „logisk Nødvendighed“, „naturnødvendigt“, **uden Frihed** og forudgaaende Bevidsthed, da Faderen først bliver fri ved Aandens „Udgaaen“, saa kommer dette i det Væsentlige ud paa Det; vel lade Gnostikerne de himmelske Aander, hvoraf den himmelske Aander verden bestaaer, udslyde enkeltviis eller parviis, imedens Dr. Martensen lader hele den himmelske Aande- og Idæverden være indesluttet i Sønnen og bestaae af Gud Fader i ham (S. 132), men dette er ogsaa kun nærmest en Forskjel i Formen. I Formen er der megen Forskjel, og Detaillen er langt større og endnu mere forviklet hos Gnostikerne, men flere af de væsentligste Hovedtræk ere desuagtet omtrent de samme. Dr. Martensen er ogsaa nok Mand for at afholde sig fra nysgerrigt at afcopiere Gnostikerne, han har indseet, at det kunde være farligt, men ikke troet at saa væsentlige Ligheder vilde forraade ham; men desto bedre passer han paa, at anbringe enkelte Ord eller Udtryk af Kirkelæren eller Symbolerne, hvor det synes at kunne lade sig gjøre, — selv hvor disse Udtryk komme ind i „Systemet“ paa en Maade som „en Hund ind i et Reglespil“ — og derfor sættes disse Ord overalt med Citationstegn for at Overensstemmelsen („Conformiteten“) med Kirkelæren desto bedre kan falde i Øinene.

Men der er endogsaa et Punct hos Gnostikerne, som med Hensyn til Sundhed i Tænkning og værdige Forestillinger om Gud, staaer høit ophøiet over den martenstenske Lære, og dette er just Hovedpunctet i denne Lære; thi vel tænke de sig Gud fra først af som et „Dyb“, en „Urgrund“ (sammenlign „Naturdyb“, „Naturgrund“ i Dr. Martensens „christelige Dogmatik“ § 56), men de lade dog Selvbevidstheden (*évrwaia*) være i dette „Urgrundens Dyb“, inden dette „Dyb“, denne „skulte Gud“ begynder at gaae ud i sine Udstrømninger, saaledes f. Ex. Valentinus, en af de fornemste Gnostikere, som opstillede Systemer og dannede Gnostiske Seeter; men just denne Selvbevidsthed frakjendtes Gud af Dr. Martensen, der lærer, at „Personlighed og Selvbevidsthed ere utænelige hos Gud, med mindre de Momenter i Guds Væsen“, hvoraf Væsenstriniteten tænkes at bestaae, træde ud, med mindre Sønnen „fødes“ af den upersonlige, endnu ikke selvbevidste Fader, og Aanden „udgaaer“, fra dem begge. At Dr. Martensen i dette Punct ikke har kunnet have sig til den gnostiske Forestilling om Gud, skylder han atter den store Hegel, der udøver en saa mægtig Indflydelse paa ham; thi ifølge den Hegelske Trilogie (Trebeling i Umiddelbarhedens, Reflectionens og Mediationenes Stadium), gaaer det ikke an, at tænke sig Gud som Fader, saa fuldkommen, at han skulde besidde Personlighed, Bevidsthed og Frihed; thi Gud Fader som første „Moment“ i Væsenstriniteten, svarer netop til Umiddelbarhedens Moment hos Hegel; men dette Moment er, som saadant, endnu ikke reflecteret endfærdig medieret. Først i Væsenstrinitetens 2det „Moment“ reflecteres Gud, idet han siger „Jeg“ til sig selv og „Du“ til Sønnen, og i Væsenstrinitetens 3die „Moment“, Aanden, medieres han, bliver fri, „frivirkende, dannede og stabende“. „O Rigdoms Dyb paa Speculationens Buisdom og Rundskab! Hvor urandsagelige ere dine Domme! Hvor usporlige dine Beie!“

Da de andre saakaldte christelige Dogmer i den speculative Dogmatik mere eller mindre ere gennemskyngede og gennem-

værede af Treenighedsdogmet tilligemed den phantastiske Speculation og magiske Mystik, som gaaer igjennem det Hele, saa fører denne Treenigheds lære i alle Retninger til en Mængde forfærdelige Conseqventer, hvilket man eksempelvis kan see af dens Forhold til Daabslæren*). Men jeg vil her ikke indlade mig paa at eftervise Conseqventerne i den u Retning, thi det behøves ikke, de ere navnlig med Hensyn til Daaben tidligere paaviste, og det vilde desuden blive et altfor vidtloftigt Arbejde. Kun een vil jeg paavise paa dette Sted, da den angaaer selve Treenighedsdogmet. Denne Conseqvents antydes vel ufrivilligt, men udtales ikke saaledes som de ovenfor omtalte Lærdomme, som man ikke kan tage Feil af, men som Enhver selv kan læse sig til, naar han formaaer at sætte sig lidt ind i Forfatterens Tankegang. Denne Conseqvents bestaaer i, at forsaavidt der hos Dr. Martensen er Tale om Guds Personlighed, saa bliver hans Gud ikke at betragte som een Gud i tre Personer, men som **een eneste personlig Gud**, der blot fremtræder i flere (tre) Relationer, i flere Forhold, paa flere Maader. Dette er let at paavise naar man seer Forfatterens Treenigheds lære uie efter.

a) For det Første bruger han helst „**Momenter**“ eller lignende Udtryk, saasom: „**Bevidsthedsacter**“, „**Forstjelle** i det Guddommelige Væsen“, „**Åabenbaringscentra**“, „**Tegpuncter**“, „**ideelle Forstjelle**“, „**hypostatiske Forstjelle**“, „**Bevidsthedsformer**“, „**Subsistentsformer**“ (S. 123. 124. 133 o. fl. St.) og tidligere „**Existentsformer**“, for at betegne Personerne (?) i Treenigheden; uagtet disse Udtryk betegne deels Noget ganske Andet deels Noget der er mindre bestemmende end: Person. Vel findes atter paa andre Steder „**trefoldig Personlighed**“ eller: „**een Gud i tre Personer**“; men dette er nærmest at betragte som Skildt og af-

*) See „om Bapt. og Varnedaab“ m. m. af M. Eriksen. Kjøbenhavn 1844. S. 316, 433, (særlig S. 3. 7—11) hvor Biskop Faber og Dr. Martensens Daabslære gjendrivs.

gør ikke Sagen; den maa derimod afgjøres ved hans Fremstilling af selve Læren. Men nu lærer han:

b) at „Gud i sig selv **kun er den upersonlige Guddom**, der først i Christo siger Jeg til sig selv, først i Menigheden veed sig selv som Aand“ (S. 127) altsaa kan Gud i det første „Moment“ af Væsenstriniteten ikke være at ansee som Person, hvilket desuden udtryffeligt siges paa det ovenfor citerede Sted (S. 128—29): „Guds Personlighed og Selvbevidsthed er **utænklig**, uden at tænke de 3 Momenter som uadskilleligt forenede med hinanden“. Skulde der endnu være nogen Tvivl om, at alle „Momenterne“ hos Dr. Martensen **kun udgjøre een eneste Person**, da læse man følgende Ord S. 132: „Men dersom den indre Aabenbaring afsluttedes i Sønuen, da vilde Gud kun være sig aabenbar efter sin Naturs og sin Tænkningens Nødvendighed, men ikke efter sin Villies Frihed“. Da Naturnødvendigheden her angiver Faderens, Tænkningens Nødvendighed Sønneus, og Villiens Frihed Aandens „Moment“, saa er det aabenbart, at alle disse Momenter maae sammenfattes i **een Person**, thi at gjøre Gud til Person uden „Tænkning“, uden „Villiens Frihed“, gaaer dog vist ikke an. Skjondt der altsaa hos Forf. findes det kirkelige Udtryk: „een Gud i tre Personer“, saa har dette dog intet at betyde, det er kun sat for at faste de Orteodore Blaar i Sinene, hvorimod det er ganske naturligt at Forf. meget hyppigere betjener sig af Udtrykkene: „personlig Gud“ og „trinitarisk Gud“, (s. Gr. S. 133); thi dette betyder kun, at den eneste Guddommelige Person viser sig i tre „Momenter“, „For skjælle“, „Bevidsthedsacter“ o. s. v.

Til dette Resultat ere ogsaa enkelte andre speculative Theologer komne, jeg mener ikke Straupianerne, men netop Saadanne, der paa sin Maade som Dr. Martensen ere eller ville være troende og orthodoxe. Jeg vil her nævne Dr. Schenkel, af hvis Værk: „Protestantismens Væsen“ der ere meddeelte flere Afdelinger i „Tidskrift for udenlandsk theologisk Litte-

natur udgivet af Dr. Clausen". S. fjerde Hefte for 1848 af dette
 Tidsskrift meddeles Afsnittet „om Christus". Deri siges lige-
 imod Slutningen (S. 683). „Gud, som den i sig selv be-
 roende substantielle Enhed, kan ikke elske, fordi han, som saa-
 dan, endnu er blot Natur, men ikke Forstand, Hjerte og Vil-
 le" (overeensstemmende hermed siger Dr. Martensen (S. 127), „Eti-
 om en Kjærlighedsaabenbaring kan der ikke være Tale,
 hvor Gud i sig selv kun er den upersonlige Guddom", hvor-
 „Gud kun er sig aabenbar efter sin Naturs Nødvendighed",
 altsaa „endnu er blot Natur".) „Naturen kan vel able,
 men ikke elske". — dette er det Samme, som „Naturgrun-
 den", „Naturdybet", der hos Dr. Martensen „oplader sig til Selv-
 aabenbaring", og stemmer aldeles overeens med det som læres om
 dette Forhold (see navnlig S. 56). — Og nu tilføjer han: „Men
 Gud som det tænkende Subject (Faderen) i Christus bliver et
 elskende Subject (Sønnen*), for som villende og virkende
 Subject (Anden) at meddele sig til Menneskeheden: denne Gud
 er virkelig Person, dersom ellers et tænkende, elskende,
 villende og virkende Væsen med Rette fortjener at kaldes
 Person". Her ligger Meningen tydelig og klar; thi naar det
 Tænkende, Elskende, Villende og Virkende i Gud
 der fremgik af den „i sig selv beroende substantielle Enhed", (som)
 ikke kan elske (eller af den martensenske ubevidste Natur-
 grund), og som svarer til de 3 „Momenter" i Gud — sam-
 menfattes i Et, saa er det aabenbart, at det kun udgjør
 een Person, eftersom det at tænke, føle (elske) og ville
 nødvendigvis udfordres til een eneste Personlighed. De me-
 forfatter har det saaledes forud for Dr. Martensen, at han op-
 rigtigt og ligesom udtaler sin Mening: at Gud i disse
 tre Relationer (som Kirken har kaldt Personer) kun er een Per-
 son. Da nu Præmisserne hos ham i det væsentlige ere de sam-
 me som hos Dr. Martensen, saa kan denne heller ikke paa nogen

*) Ordene: „Faderen" og „Sønnen", som staae i Parentes, hid-
 røre fra Forfatteren selv.

Maa de indgaae det Resultat: at hans Treenighedslære op hæver de tre Personer, som Kirken holder fast paa, og fører til at antage Gud som en **eneste Person**. Men just det Modsatte, Kirkens Lære om de Personer vil han synes at hælde. Se; heri ligger det  rlige, Oprigtige og Dybdige i Dr. Martensens Tænke- og Handlemaadel

Men har jeg efterv ist een Consequents, som angaaer Treenighedslæren, og som rigtignok indbefattes i Dr. Martensens Lære, men ikke fremtræder aabenbart som saadan, da han intetsteds har sagt eller ligesvem villet sige, at den treenige Gud kun var en eneste Person — saa maa jeg ogsaa paavise i det mindste een Inconsequents i samme Lære hos ham. Denne Inconsequents, denne strigende Modsigelse, som Dr. Martensen selv har sat paa Papiret, bestaaer i Følgende: I de SS, som handle om Treenighedslæren, har han, overeensstemmende med den tidligere Udtryksmaade: at „hele det guddommelige Subject og hele den guddommelige Substant indholdes i enhver af de tre Existentformer“, paa flere Steder indtrykkelig sagt, at ethvert af „Momenterne“ osv. indeholder „den hele Gud“, udtrykker „det hele Væsen“ (S. 123), „tre Aabenbaringscentra, der hvert for sig aabenbarer den hele Gud“ — smilgn. S 133, hvor han siger: „Der ere altsaa tre evige Bevidsthedsacter; men i enhver af disse Acter er det hele Guddoms-jeg. Den ene Hypostase er kun formedels t de tre andre“ — altsaa Gud Fader ogsaa kun formedels t Sønnen og Aanden. Er dette Skriftens eller endogfs a Kirkens Lære? Man maa hvert Dieblis, ved at l se disse SS, give sig dette Sp rsgsmaal. — „Her er intet timeligt Først eller Sidst. Den hele Trinitet staaer i eet n v rende Nu, tre evige Flammer i det ene P s *)“. Er dette „Nu“ Evighedens „Nu“? Det maa det

*) En af de mange absurde og latterlige Modsigelser i denne „videnskabelige“ (?) Dogmatik m der os her og bestaaer deri: at Doctoren i det F regaaende har lært, hvorledes Gud, som oprindeligt skal være upersonlig Naturgrund og Naturdyb, opl ber

vel være, siden „alle tre Momenter“, „alle tre Bevidsthedsacter“ ere „evige“. (Her har nemlig Dr. Martensen troet det udbændigt at tilføie disse Tirader, for at det ikke skulde synes, at den fuldsændigt udviklede Treenighed ikke var evig, da han ovenfor havde bestrevet og forklaret, hvorledes det gik for sig med Guds Udsvifling i tre Momenter, hvorledes han kom til Bevidsthed osv. Han vidste nemlig, at det saakaldte athanasianske Symbol og den augsburgiske Troesbekjendelse lære, at Fader, Søn og Åand ere lige evige, det maatte derfor udtales paa eet eller flere Steder, og det var Dr. Martensen nok Åand for.) Altsaa — for at komme tilbage til det som skulde paavises — thi man kan ikke uden Forstyrrelser komme ud af dette speculative Vær — her læres paa disse og mange flere Steder: at hele Guddommens Væsen, hele den guddommelige Åand og aandelige Fuldkommenhed tilhører og boer i ethvert af „Momenterne“, Faderen, Sønnen og Åanden, og det er altsaa klart heraf, at der ikke kan være Tale eller Tanke om

sig til Selvaabenbaring, først i Sønnen og dernæst i Åanden. Disse Acter — naar de engang antages — maae nemlig absolut tænkes at forgaae efter hinanden, altsaa i en vis Tidsfølge. Men her lærer han: at af alle disse „Bevidsthedsacter“ er der „intet timeligt Først eller Sidst“, men at de alle ere lige evige. Jeg vil gjerne tro, at en saa øvet Phantasie, som Dr. Martensens, vel kan see Sagen saaledes, men tænke kan man den ikke paa denne Maade, og da han selv taler saameget om hvad der er „utænkligt“ af Rationalisternes Lære og andre Ting, som han forlaster, saa kunne vi til Gjengæld forfikkre ham om: at de to angivne Sider af Læren om den treenige Guds Evighed ere „utænelige“ i Forening. Ved Tænkning kan de tre Personers lige Evighed umulig antages, den kan kun fastholdes ved den blinde Tro, som ikke tænker eller randfager. Ved at læse saadanne Steder, hvoraf der er nok i Dr. Martensens Dogmatik, kommer man uvilkaarlig til at trække paa Smilebaandet over al den Snak om „Videnskab“ og „videnskabelig Fremstilling“, som findes hos Dr. Martensen og hans Anmeldere i „Flyveposten“ og „Berlingske.“

Nogen som helst Indskrænkning eller Ufuldkommenhed hos nogen af dem. Nu hører det naturligtvis med til Guds Fuldkommenhed, at han er „den alvidende Gnd“, „for hvem Alt er aabenbart“ (S. 114), og denne Alvidenhed maa, ifølge det Foregaaende, nødvendigvis tilhøre alle tre, Fader, Søn og Aand. Men i „Læren om Sønnen“ (S. 354 § 153) siger Doctoren, at „Christi Biden ikke er Alvidenhed men er **begrændset Biden**“. En saadan Sætning skulde man allermindst vente at finde i Dr. Martensens „Christelige Dogmatik“ — hos en af disse „Rationalister“, som han overalt river ned og gjør Bessyldninger, sande og falske, vilde en saadan Sætning være paa sit rette Sted, men ikke hos Dr. Martensen. At den imidlertid ikke er kommen der ved en Feiltagelse, men at den virkelig hører til Systemet og er nedskreven med velberaad Hui, kan man see af den Forklaring og Motivering, som følger strax bagefter. I denne Forklaring siges der, at Christi Biden „ikke destomindre er den fuldkomne Biden“, „fuldkommen“ Biden maa altsaa være det samme som „begrændset“, indskrænket Biden! Dog, det kommer her ud paa Gæt, hvordan han end dreier det og vender; thi indskrænket eller „begrændset Biden“ bliver altid modsat Alvidenhed, som er den ubegrændsede Biden. Her er altsaa ikke Tale om, hvorvidt Christi Biden var relativt fuldkommen, det er: hvorvidt Christus vidste Alt hvad han behøvede at vide og hvorvidt denne Biden var sand og paalidelig; der er kun Tale om Alvidenhed og Ikke-Alvidenhed, og da maa man være enig om, at al Biden, som ikke er Alvidenhed, er kun et daarligt Palliativ, er det Modsatte af Alvidenhed. Det er ret interessant at see, hvorledes Doctoren i det Følgende (S. 354—55) søger at løse denne Modsætning mellem det Uindskrænkede og det Indskrænkede i Christi Biden, ved Begrebet om den centrale, den grundbilledlige Biden o. s. v.

De som nu have fulgt med i Dr. Martensens glørværdige Treenighedslære — og som NB. ikke høre til hans flære Disciple eller andre Venner og Belyndere, hvis Kjærlighed skjuler Synder=

nes Mangfoldighed — ville vistnok forbausede spørge: Ja, men hvor er det dog muligt, at den alvidkomne Gud, der iblandt andet ogsaa er en „alvidende Gud“ — kun har en „beegrændset“ Viden?! Jo Læser! for Dr. Martensen „er Alt muligt“, thi „de evige Muligheder lege for hans Nafn som magiske Virkeligheder, som en himmelsk Hærskare af Syner“; men det er heller ikke just ligefrem saaledes at forstaae. Her er meget at lægge Mærke til. Vi maae derfor gaae tilbage til Treenighedslæren, dette speculative Pragteremplar af en Treenighedslære, hvorpaa man med Grund kan anvende Hr. Forsk. egne Ord om: „Flammen i Lys“, thi den er visseelig ikke blot som „tre“, men som mange „Flammer i det ene Lys“. Her finde vi nu, blandt andre Herligheder, en **dobbelt** Trinitet: „Væsenstriniteten og den økonomiske Trinitet“ (S. 128—29). Den første Trinitet („Væsenstriniteten“) afhandles i Læren om „den treenige Gud“ (S. 123—136), den anden („den økonomiske Trinitet“) derimod i det Følgende af Dogmatiken; thi Dr. Martensen siger selv (S. 135—36) i Slutningen af Læren om Væsenstriniteten: „Da Treenighedslæren omfatter hele den christelige Aabenbaringsanknuelse“ — det er just derfor, at Doctorens Treenighedslære er saa aldeles afgjørende med Hensyn til hans Rettroenhed — „idet der ikke er noget Punkt i Aabenbaringens Økonomie, som er forstaaeligt uden denne (!) *): maa den efterfølgende dogmatiske Fremstilling blive en Udvikling af den økonomiske Trinitet, en Udvikling af Læren om Faderen, Sønnen og Aanden, saaledes som disse have aabenbaret sig i Skabelsens, Nystabelsens og Helliggjørelsens Værker“.

*) Heraf kan man da slutte sig til, hvilken Indsigt i „Aabenbaringens Økonomie“ Dr. Martensen tiltroer og tillægger saadanne Lærere (f. Ex. Prof. Clausen), som bestandig afhandle Treenighedslæren i Slutningen af Dogmatiken, og folgelig ikke udele de andre Dogmer deraf, fordi de indsee, at alle videnskabelige Forklæringsforsøg af denne Lære enten føre til Skæbninger eller omstøde den, saa at den alene ved Troen maa fastholdes.

See, heri have vi Nøglen til den auferte Modsigelse! Den Son, som horer hjemme i den første Trinitet, er alfuldkommen og folgelig „den alvidende Gud“. Sonnen i den anden, den oekonomiske Trinitet er derimod „begrændset“ i sin Viden, og vel sagtens i flere Henseender; thi man antager jo dog, at hvor een eller flere Gjenstande ikke findes i deres Alfuldkommenhed, der findes ingen enkelt alfuldkommen Gjenstand. Over Væsenstrinitetens „Momenter“ og navnlig dens 2det Moment Sonnen, har Doctoren speculeret efter Behag; i Læren om Sonnen i den oekonomiske Trinitet har han derimod troet at burde tage Hensyn til Skriften, hvor han da ogsaa har fundet, at Sønnens „Viden er begrændset“. See! dette er det speculative Mystorium! **Sonnerne i de to forskjellige Triniteter kunne ikke forliges**, og de synes ogsaa at danne betydelige Contraster. Forf. selv synes derfor ikke ganske at have været uden Betyrning for, at Nogle muligens vilde finde **to Guds Sonner** i hans Dogmatik; derfor siger han for en Sikkerheds Skyld (S. 316): „Dog er der ikke to Guds Sønner, men kun een Guds Son;“ med Christus kommer ikke en anden Son til Treenigheden(?); den hele Bevægelse foregaaer indenfor Treenighedens Kreds“. Ja, det forstaaer sig Hr. Doctor! Men naar man tager begge Treenighederne, med Alt hvad dertil horer, saa har man da ogsaa en rummelig Kreds at tumle sig i. Men Dr. Martensen synes end ikke at have været fornoiet med de to Sonner, Logos og Christus, han har derfor i Diævelen fundet den tredje Son, som vi nedenfor stulle omtale; men om han er Guds adopterede eller uægte Son, vides ikke med Bestemthed. Det vilde være ret interessant at vide, om det forhold sig paa samme eller lignende Maade med Faderen og Anden eller 1ste og 3die „Moment“ i den første Trinitet, i deres respective Forhold til Fader og Anden i den anden Trinitet. Dog, selv om vi ikke faae dette Mystorium opklaret, kunne vi indsee saa meget, at de to Triniteter ikke just ere congruente med hinanden, ikke passe sammen som to ligestore Triangler, der gjensidigen dække hinanden. Men Doctoren har, som det synes, ikke

omsonst optaget de trende Triniteter i Systemet, det er aabenbart baade klogt og mageligt; klogt fordi man i Læren om den første Trinitet, der glimrer mest og gaaer i Diuene, kan — naar man blot ikke speculerer altfor meget — vise sin straalende kirkelige Rettroenhed i Modsætning til alle vantroe Rationalister; i Læren om den anden Trinitet derimod sin Overensstemmelse med Skriften, thi naar man i et tykt Værk behandler Læren om den oekonomiske Trinitet, efterat man paa nogle saa Blade har givet den gloriøse Fremstilling af Væsenstriniteten, saa antager man, at det ikke kommer saa uve an paa, om der hist og her forekomme Differenser eller Modsigelser; man veed, at der altid ere Saa, som randsage, og at disse Saa beholde Udbyttet helst for sig selv, men træde ugerne i Skranken med theologiske Doctorer og Professorer; og paa den Maade gaaer alt af i Fred og Enighed. Mageligt er det navnlig af den Grund, at saa behøver man ikke at bryde sit Hoved med at forene Modsetningerne paa en fornuftig Maade, bevise det Sande og modbevise det Falske og adskille dette fra Sandheden, kortsagt, man slipper for at tænke og indgaaer derved megen Møje, man speculerer (phantaserer) blot.

Juden vi forlade denne Lære, ville vi til Slutning anføre nogle derhenhørende Uttringer af Prof. Clausen, som findes i hans „Udvikling af de kristelige Hovedlærdomme“, Kjøbenhavn, 1844, S. 549—51. Efterat have fremstillet den kirkelige Treenighedslære og anført nogle af de vigtigste Indbendinger, man har gjort imod den, bemærker han: „at den kirkelige Læreform ikke i Virkeligheden har formaaet at tilfredsstille og give den søgende Aand det Hvildepunkt, hvortil den trænger, derom vidner den Række af forskellige Udtydninger, som komme os imøde, baade i ældre og nyere theologiske og filosofiske Systemer. Det eiendommelige ved disse Speculationer er at søge deri, at de gaae ud over det Spor, der er anviist i Skriften, saaledes at det ikke skal være efter sit Forhold til Verden, som den i Verden aabenbarede og den i Verden virkende, at Gud be kendes som den treenige, men efter sit eget Væsen, i dettes inderste

„Dyb“. (Dette er det Samme som Guds evige Selvaabenbaring **indadtil** som Dr. Martensen udvikler i Læren om Bæsenstriniteten). Han henfører alle „de mange forskjellige Udviklingsforsøg, som ere givne ligesom Augustinus til Hegel, til tvende Hovedarter. **Enten** nemlig skal det være Guds personlige Bæsen, Gud som den højeste Personlighed, hvis Betydning er indeholdt i Treenighedslæren, og saaledes blive da de forskjellige Hovedsider i den menestelige Personlighed tagne til Hjælp. Treenigheden i Enheden er bleven forklaret, snart som den guddommelige Væren, den guddommelige Erkjenden, den guddommelige Villen, — snart som Sukommelse, Tanke, Villie i Guds Bæsen — snart som den guddommelige Sjæl, Fornuft, Følelse — snart som Magten, Vilddommen, Kjærligheden i Gud osv.. **Eller** ogsaa skal det være en Beskrivelse af den indre Virken i Gud, af Guds Bæsen som indre Liv og Virksomhed, der er antydet ved den guddommelige Treenighed i Enheden;“ (Smilgn. det Martensenste: „tre Bevidsthedsacter“, S. 133). „Naar man saaledes som i det Hegelske System — Aandens Bæsen sættes i Tænkningen, i den rene Videnskab, da vil Treenigheden blive at forklare i Overensstemmelse hermed: som de forskjellige Acter i det guddommelige Tankeliv“, (attem det Samme som de Martensenste: „Bevidsthedsacter“). Efterat Forsk. har bemærket, at disse Acter, som han nærmere beskriver, „ere de Samme i ethvert Selvbevidstheds-Liv“, vedbliver han: „Og saaledes skal altsaa Treenighedslæren være at tyde som Aabenbarelse af det indre Liv i Gud: som Selvbestuen, Tænken af sig selv som et Andet og Anderledesværende, forskjelligt fra Gud,“ — (smilgn. det Martensenste: „Forskjelle i det guddommelige Bæsen“) — „og attem som Ophævelse af denne Forskjellighed, fordi det tilsyneladende Andet kun er Et med Gud, er dette Bæsen selv. Og dette skal man, saa paastaas der, just være indholdet af den kirkelige Lære. Denne indre, aandelige Proces, hvorved Gud først kommer til virkelig og selvbevidst Tilværelse,“ — (smilgn. det, som ovenfor er an-

ført af Dr. Martensens „christelige Dogmatik“ om Overgangen fra Guds upersonlige, ikke selvbevidste Tilværelse til den selvbevidste og personlige) — „denne Sætten af sig selv som et Andet og en Tilbagetagen af dette Andet i sig selv skal være det, den kirkelige Lære — noget ubehjælpomt, maa man tilstaae — har villet udtrykke ved disse Bestemmelser: at Faderen avler Sønnen af sig selv, og at Aanden udgaaer fra Faderen og Sønnen.“ Det er ganske mærkværdigt, hvor ugie Prof. Clausen for 5 Aar siden har stildret Dr. Martensens Treenighedslære, uden at have noget Bestemt at holde sig til, og selgelig uden at nævne den, da den dengang ikke eksisterede paa Prent; — Ligheden er nemlig saa paafaldende, at man ikke kan tage Feil deraf; — men det er ikke mindre mærkværdigt, at Dr. Martensen, som jo dog maa kjende Clausens „Udvikling af de christelige Hovrdlærdomme“, i den Grad ignorerer hans Dom, at han i sin Dogmatik giver en i alt Væsentligt meget tro Copie af den Lære. Clausen aabenbart forkaster og betegner som falsk, uforkristelig og uoverensstemmende med Kirkens Lære. (See foruden det ovenfor Citerede, det nærmest Paafølgende, nemlig Side 552—554.) Men Hr. Martensen har ogsaa paa den anden Side vel vogtet sig for at nævne eller polemisere Clausen. Dette var altsaa Dr. Martensens Lære „om den treenige Gud“. Vi ville nu faae at see, om det Utrolige skal stee, om de orthodoxe Theologer i den danske „Folkekirke“ ville approbere den.

II.

Om Skabelsen.

Efterat Dr. Martensen har afhandlet Læren om „Guds Væsen“, „Guds Egenstaber“ og „den treenige Gud“, inddeler han viseligen hele den øvrige Dogmatik i 3 Dele: „Læren om Faderen“, „Læren om Sønnen“ og „Læren om Aanden“. Den første Afdeling handler om Skabelsen, Menneftet og Englene, Menneftet skabt i Guds Billede, Menneftets Frafald fra Gud, Synden, Djævelen, Forsynet osv., eller med andre Ord: omtrent det Samme som de fleste Dogmatikere, der inddeler Dogmatiken paa denne Maade, pleie at afhandle under denne Afdeling, samt desuden nogle Enfelt-

heder, som de fleste ikke pleie at afhandle der, men som iøvrigt ikke videre vedkomme Hovedsagen. Anden og tredje Afdeling omhandler ligeledes omtrent det Samme, som pleier at henføres til Sønnens og Aandens Virksomhed, og der er saaledes ikke Noget at indvende mod denne Inddeling i og for sig selv. Men paa den anden Side er det ligesaa klart, at naar man, ifølge Læren om Guds Væren og Virken i tre Personer, bruger denne Inddeling, saa maa man ogsaa nødvendigvis, overensstemmende dermed, hense den Virksomhed, som omhandles i enhver af disse Afdelinger, umiddelbart til den Person i Guddommen, hvorefter Afdelingen handler, saaledes, at hvad den ene Person, som saadan, nærmest tænkes at virke, det virker den **netop selv**, ikke umiddelbart ved de andre Personer. Derfor har Kirken til alle Tider fremstillet Faderen som den skabende, Sønnen som den forløsende og Aanden som den helliggjørende Gud, fordi den stedse har troet paa Gud Fader, som den, der selv, ikke ved nogen anden Person i Guddommen, men netop som Fader, har skabt alle Ting; paa Sønnen som den, der har forløst Menneskene, netop som Søn, og paa Aanden, som den, der, som Aand, helliggjør dem, uagtet de vel paa den anden Side alle kunne siges at være deelagtige i hinandens Virken. Følger man ikke denne Regel, saa har hiin Inddeling aldeles intet at betyde og tjener kun til Forvirring.

I denne Henseende bruger nu Dr. Martensen den ham eiendommelige Taktik, at han tilsyneladende har henført Alt, som findes i første Afdeling, til Gud Fader og hans Virken, som saadan; medens han dog i Virkeligheden mener og lærer, at det ikke er at hense umiddelbart til Gud Fader, men at han gjør det „ved Sønnen“, det vil med andre Ord sige: at Sønnen, som saadan gjør det, ikke Faderen, som Fader. Da Skabelsen er det første og vigtigste Punkt af Læren om Faderen, vil det være tilstrækkeligt at bevise dette med Hensyn til denne Lære, og det saameget desto hellere som det følger af sig selv, at naar Gud Fader ikke har **skabt** Verden umiddelbart som Fader, saa har han heller ikke selv umid-

helbart gjort eller virket noget af det Dvrige som henføres til ham som Fader.

Side 123 taler Forf. viselig om Gud Fader, som har skabt os, Gud Søn, som har forløst os, og Gud den hellig Aand, som helliggjør os til Guds Born, og den samme kirkelige Udtryksmaade forekommer vel ogsaa, for en Sikkerheds Skyld, paa flere Stæder. I selve Udviklingen af Læren om Skabelsen vender imidlertid den modsatte Side af Tæringen op, og det er ikke længer Gud Fader, som saadan, der kommer os imøde som Skaber. Vi vilde høre Doctoren selv fremsætte sin egen Lære, han siger saaledes S. 141: „Gud skaber Verden ved Sønne*^{*)}. Og nu vedbliver han: „At Gud skaber Verden ved Sønne udtrykker, at han ikke umiddelbart fatter Tanken om Verden(!), men at han kun fatter Tanken om Verden i den Tanke, i hvilken han tænker sig selv som sin Søn(!), at han kun fatter den skabende Kjærlighedstænke i den Kjærlighed, i hvilken han elsker sig selv(!). Her belærer Doctoren os da tillige om: at Guds Kjærlighed i dens inderste Kerne og dybeste Rod, er Kjærlighed til „sig“ (ham) selv, eller, som man pleier at kalde det, Egentjærlighed. — Vi troe, at dette Sted er tydeligt nok, thi at Gud Fader kjont skal lade være at skabe Verden, naar han ikke engang kan „fatte Tanken“ om Verden uden i den Tanke, i hvilken han tænker sig selv som sin „Søn“ (uden i Sønne, uden som Søn), er vistnok over al Maade sandsynligt. Hvis det altsaa bekræfter sig, at Doctoren virkelig har et saa nøie Kjendskab til „Guds evige Selvaabenbaring indadtil“, at han endogsaa veed, hvilke „Tænker“ Gud Fader, som saadan, ikke har været i Stand til at „fatte“, saa bliver man vel sagtens nødt til, at forandre Kirkelæren derhen, at Faderen ikke er Skaber, Intet har skabt, og at dette er en Bildfarelse, som af Jøder, Christne og Muhamedanere antages for Sandhed, men som Dr.

^{*)} Disse to Ord ere, ligesom her, frembræbte i hans Dogmatik.

Martensens næriere Bekjendtskab med Guds egne Tanker, inden Verdens Grundvold blev lagt, nu har gjort os opmærksom paa og sat os i Stand til at rette. Man kan ikke nægte, at denne Doctors Lære er consequent, thi naar Gud først i Sønnen kommer til Selvbevidsthed og Tænkning (see ovenfor), saa kan han heller ikke godt „fatte Tanker“ førend i og ved Sønnen.

Vi have nu seet at Dr. Martensen anseer Faderen, som Fader, aldeles uskikket og udygtig til at skabe Verden eller have noget med den at gjøre, og vi kunne deraf slutte, „at Forf. Erkjendelse“, naturligtvis paa Grund af, at hans Tænkning er „ontologisk (Skyggetænkning)“, i dette „Punct“ ikke „har indgaaet en Forsoning med Troesobjectet“*), thi dette er den samme Lære, som han har lært fra først af, og som findes i hans ældste Collegium over Dogmatiken, dens 33te dicterede Paragraph**). Forf. er saaledes, i Læren om Faderens Virksomhed og Forhold til Verden, i aabenbar Strid baade med Kirkens og Skriftens Lære, der gaaer ud paa: **at Faderen ligesaavel som Sønnen og Aanden umiddelbart er nærværende og virkende i Verden**, hvilket Hr. Martensen benægter baade paa ovenanførte Sted og flere Steder f. Ex. S. 125, hvor han siger: „at Faderen vistnok ikke er kommen i Verden“,***) og, at „Gud, som Faderen, er over

*) „Glyddeposten“ for 1849 Nr. 174.

**) See: „Om Baptister og Barnebaab“ S. 337 flgg.

***) Man maa ikke forstaae denne Sætning saaledes, som om Dr. Martensen ved de anførte Ord meente: at Faderen ikke havde paa taget sig Menneskestikkelse — hvilket jo nok kan forsvares — thi det er ikke hans Mening med Ordene „kommen i Verden“, men ganske ligefrem dette: at Faderen, som Fader, end ikke i sin Guddom, (som en altomfattende, allesedsnærværende Aand) er kommen i Verden eller har Noget med den at gjøre. Han lader Sønnen gjøre Alt og besatter sig ikke selv med Noget. Hvor han selv residerer som Fader, har man imidlertid ikke faaet at vide. Det var at ønske, at Doctoren vilde meddele os andre ind-

Verden, som Sønnen i Verden", medens han, paa den anden Side, lader Faderen figurere paa Papiret i en lang Afdeling af hans „Christelige Dogmatik“, der, ifølge Overkriften, „Læren om Faderen“, skulde gaae ud paa, at fremstille Faderens umiddelbare Forhold til og Virksomhed i Verden, (hans umiddelbare Viesen o. s. v. har jo dog sin Plads i Læren om Sønnen og Aanden) — Dette er just det Mærkværdige i Dr. Martensens Taktik. Han maa jo dog kunne indsee, at denne Inddeling ikke svarer til Indholdet, og at der er aldeles ingen større Grund til at give de i første Afdeling indeholdte Materier den Overkrift: „Læren om „Faderen“, end de Materier, der indeholdes i „Læren om Sønnen“, eftersom Faderen, ifølge Doctorens Lære, kun ved Sønnen gjør Alt hvad han gjør, ligesaa vel det som omhandles i første Afdeling som i anden. Der synes saaledes intet andet tilbage end at betragte den vidtloftige „Lære om Faderen“ som en colossal Forstillelse, et Bedrag en gros, hvormed Fors. søger at vise sin Overeensstemmelse med Skriftens og Kirkens Lære, ved at lade de samme Gjenstande, som pleie at henføres til Gud som Fader, paradere under Navnet: „Læren om Faderen“, iagtet det i Virkeligheden er Læren om Sønnen. Kun maa det vække Forundring, hvis Forfatteren har kunnet overtale sig til at troe, at denne List vilde kunne undgaae uhibede Theologers Opmærksomhed, om ogsaa hans nærmeste Venner, Tilhængere og Belyndere ikke opdage den.

Men der er en anden Side af Læren om Skabelsen, som ikke mindre fortjener at fremhæves. I det Foregaaende er det nemlig stiltiende forudsat, at Verden er skabt, hvad enten vi med Kirken antage, at den er skabt af Faderen eller med Dr. Martensen, at den er skabt af Sønnen. Men betragter man nu iere det Martensenste Skabelsesbegreb, saa vil man finde, at det,

frænkede Bøfener nogle Oplysninger derom, thi hvem skulle vi ellers besangaaende henvende os til? Han synes jo dog at være den Eneste Christlands, som veed rigtig Besked.

som han kalder Skabelse, ikke er Skabelse i Ordets egentlige Forstand eller saaledes, som Kirken igjeennem Nærhindebrøder har forstaaet det. Skabelsen i Dr. Martensens „Christelige Dogmatik“ bliver tvertimod at betragte som en Art Avling, som en guddommelig Progeneration, saaledes, at Gud Fader umiddelbart og Gud Søn umiddelbart avler de skabte Ting. Doctoren bruger ellers her den samme Taktik, som vi have paavist i det Foregaaende. For strax i Begyndelsen at betage Læseren al Frygt for Kjetterier i denne Lære, begynder han Udvislingen af den med følgende Sætning, (S. 139) der meget godt harmonerer med den christelige og kirkelige Lære om Skabelsen: „At Gud skaber, indeholder, at han frembringer det, som ikke er Gud, det, hvis Væsen er forskjelligt fra hans eget, en fri Endelighed, hvilken han vil opfylde med sin Tylde.“ Vi skulle imidlertid snart faae at see, at det just ikke er meget bevendt med Guds og Verdens Væsensforskjellighed i det Martensenske System, hvoraf igjen følger: at Verden ikke er skabt af Intet, men avlet eller frembragt af Guds eget Væsen. Vel siger han i Begyndelsen af § 61 (S. 141) „at Gud skabte Verden af Intet“ — thi det er ham om at gjøre, at klisire kirkelige Udtryk paa de Hegelske Ideer, hvor det nogenlunde kan lade sig gjøre og omvendt — men saa tilføjer han: „men det Intet, hvoraf Verden er skabt, er „ikke=0*“). Det Intet, hvoraf Gud skaber Verden, er hans

*) I hele det flydende Chaos, i hele den brogede Masse af tve-tydige Formler og Udtryk, er der neppe Noget, hvormed de Speculative drive deres Spil i den Grad, som med Udtrykket: „Intet“: det er et „Intet“, om hvis Betydning alle Ikke-Speculative, som intet kjende dertil, ikke have den mindste Anelse. Dette „Intet“; betyder i Forhold til en vis Gjenstand: det, som ikke er, denne Gjenstand selv. Det er det Samme som en Tings „Negation“, dens „Negativum“, og kan saaledes endogaa bruges om Sønnen som Faderens Negation, som „Faderens Intet“ (!); da Sønnen, betragtet som Søn, ikke er Fader, ligesom Dr. Martensen selv i sin Dogmatik tidligere har brugt det om „den i Sønnen indeholdte Negation eller Endelighed, der rea-

„Willies evige Muligheder, disse Bilder til al Verdens Virkeligheder. Men da Gud kun er Magten over sine Muligheder, forsaavidt som han er sig selv aabenbar, da de evige Muligheder kun oprinde for ham i Sønnen (!), saa er den Sætning, „at Gud staber Verden af Intet, uadstillelig fra dem, at Gud staber Verden ved Sønnen“. See, det var just det! Disse to Sætninger ere hverken ifølge Christendommens eller Kirkens Lære uadstillelige, men tværtimod to aldeles forskjelligartede Sætninger, der ikke staae i det indbyrdes Forhold, som de Sætninger, der uøvedningen maae forbindes for at oplyse og fuldstændiggjøre hinanden; kun i det martensenske System og andre lignende er dette Tilfældet, just paa Grund af det ovenfor angivne Forhold; thi ifølge Hr. Martensens speculative System er Verden, som sagt, egentlig ikke skabt af Sønnen, men Sønnen producerer (avler) den udaf, sig selv, sit eget Væsen, ved at gjøre sit „Negativum, **det ikkeguddommelige Moment i Guddommen**“ (!) til Verden. Gangen er nemlig denne: Gud, som den ubevidste „oprundne Naturgrund, oplader sig til Selvaabenbaring“, han kommer til Bevidsthed, siger Jeg til sig selv og Du til Sønnen; i Sønnen fatter han Tanken om Verden, og „beskuer i ham den hele Verdensfylde, den oprindende Verdens Objectivitet“, og endelig producerer, realiserer Sønnen denne Verdensfylde, denne Verdensobjectivitet **som er i ham selv**; „thi seet fra Treenighedens Synspunct er Verden det ikkeguddommelige Moment i Guddommen, Sønnens Negativum, alterum dei filii (Guds Søns Andet)“ S. 224.

„liferes i en creaturlig Verden.“ (See: „Bapt. og Barne-
daab“, S. 339–40), og den selvsamme Forestilling fremtræder igen
ganske tydeligt S. 224, hvor det hedder: at „Verden er det ikke
guddommelige Moment i Guddommen, Sønnens Ne-
gativum“ osv. (det er det Samme som Sønnens Negation, Søn-
nens Intet). Det er derfor rimeligt nok, at „dette Intet ikke
er = 0“, men det Samme som de „evige Muligheder, der
begjære at løslades til Verdens Virkeligheder.“

For nærmere at oplyse det ovenfor af § 61 citerede Sted,¹⁷² forsaavidt som det ene martensenste Sted kan oplyse det andet — og navnlig de der omtalte „Muligheder, disse Billeder til al Verdens Virkeligheder“, finde vi det hensigtsmæssigt, at anføre nogle Linier, som findes S. 132 og lyde saaledes: „Det faderlige pleroma (Fylde), der i Sønnen aabenbares, som et nødvendigt oprindende Ideerige, forklæres ved Aandens frie Konstruktivisme*) Virken til et indre Herligheds Rige, hvor de evige „Muligheder lege for Guds Afsyn som magiske Virkeligheder, som en himmelsk Hærskare af Syner, af plastiske Forbilleder for en Aabenbaring ad extra (udadtil), til hvilken de ligesom begjære at løslades“ (smign. overhoved omhyggelig hele § 56, S. 130—33 med Læren om Skabelsen). Man vil heraf see, at disse „Muligheder, der lege for Guds Afsyn som magiske Virkeligheder“, disse Forbilleder for en Aabenbaring udadtil, (d. e. en Verdensaabenbaring), disse „Billeder til al Verdens Virkeligheder“ (§ 61), at de, siger jeg, „ligesom begjære at løslades til denne Aabenbaring, det vil sige, de begjære det ikke med Ord, thi de ere endm i Sønnen, deres „Naturgrund“, ligesom Sønnen engang var i sin „Naturgrund“ Faderen, og de kunne derfor ikke tale, sige Jeg eller Du, og derfor bruger Forf. „ligesom“; men de begjære at løslades ifølge en indre Nødvendighedslov; thi her, i Systemet, steer alt dette ifølge Naturnødvendighed. Mulighederne ville altsaa ndas Sønnen, ligesom Sønnen ifølge Naturnødvendighed udgik af Faderen, de ville blive fra Ideer eller „Muligheder og magiske Virkeligheder“ til „Verdens Virkeligheder“, til virkelige Eksistenser i en Verden. See, heri ligger Modsætningen til den kristelige Lære ogsaa i dette Punkt! Der skaber Gud ifølge fri Villie, han er Verdens frie Marsag; her, i Systemet er der ikke Tale om Frihed, men det ene avler det andet ifølge indre Naturnødvendighed; som indenfra trænger frem

*) Iblandt Treenighedens „Momenter“ eller „Gegnpuncter“ er altsaa Aanden det „Konstruktive“ Gegnpunct! —

af sig selv, uadtil. **Der** siges ligesom, overensstemmende med den eenfoldige men rene og høie religiøse Betragtning, at Guds skabte Alting ved sit almægtige Ord, hvilket giver en skøn og værdig Forestilling om den alvise og almægtige Mand; **her**, i Systemet derimod siges der, at de „plastiske Forbilleder“ først bleve producerede, samt at de „legede“ for Guds Næsyn, maaskee for at han foreløbigen kunde se, hvorledes de vilde tage sig ud som „Verdens Virkeligheder“ o. s. v.

Ved at gennemlæse hele denne Udsigling, bliver man atter og atter erindret om de østerlandske Emanations-systemer, navnlig Gnosticismen, og Ligheden med den, i det Væsentlige, gaar ogsaa navnlig igsemem Læren om Treenheden og Skabelsen, som i Systemet ere uadskillelige. Vi have ovenfor (S. 12—13) paavist nogle væsentlige Ligheder i den Kant af dette Dobbelt-Dogma, der viser sig som Treenhedslære; her vil vi paavise Lighederne i den anden Kant, der viser sig som Læren om Skabelsen. Gnostikerne forestillede sig Gud fra først af som et Dyb, Naturdyb (Bydōs); Dr. Martensen ligesaa; ved en Udstraaelse af denne tæuse i sig selv indesluttede Gud fremgik Alverdenen saaledes, at Alverden (Verne) udslob, udstraaede enkeltviis eller parviis. Dr. Martensen bruger nu ikke Ordet „Udstraaelse“ o. s. v., thi de ere ikke kirkelige, men „Aabenbaring“ og deslige gængse Stikord, som dog ikke have meget at betyde paa dette Sted, da denne Aabenbaring ikke er ifølge fri Villie, men ifølge Naturnødvendighed; Tanten er altsaa i det væsentlige den samme; han tænker sig fremdeles Alverden og Ideerne ikke udgaaende enkeltviis, men alle indesluttede i Sounen, som er deres Repræsentant, da „den himmelske Ideverden, der fødes udaf Guds Dybheder, (ellers, naar de ikke alle indesluttedes i Sounen) vilde splittes i uordnet Mangfoldighed, vilde ikke være System, men Chaos“ (S. 130). For at betegne Bestaffenheden af denne „himmelske Verden“, kaldte Gnostikerne den „Lysverden“ m. m., Dr. Martensen ligesaa: for at betegne dens indholdsrige Fylde, kaldte de den „pleroma“, i Mod sætning til Kenoma (Tomheden), som Nogle af dem

tænkte sig udenfor pleroma, Dr. Martensen ligesaa; og endelig lade Gnostikerne een eller flere af de udstraaende Aander skabe den syulige Verden; og Dr. Martensen lader Solnen, som har den hele Aande og Idæverden (pleroma) i sig, skabe Verden, og forsaavidt er hans Forestilling værdigere end Gnostikernes i dette Punct; men paa den anden Side er han enig med dem i, at skaffende Gud **Fader** Verdens Skabelse. Enhver vil nu kunne indsee, at Lighedspuncterne ere saa væsentlige, at Ulighederne i Detaillen ikke kunne oppeie dem. Det Bildfarende, Uchristelige, Rjætterste og phantastiske*) i Doctorens Lære viser sig her paa saa mangfoldig Maade, at det er overflødigt, at udhæve flere Enkeltheder end alt i det Foregaaende er steet. Kun vilde vi fremhæve, hvorledes den Lære, at Verden er udgaaet af Guds Væsen; saaledes som det antages i dette System**), modstrider aldeles de christelige Idéer samt de kirkelige Bestemmelser og Læres, der kun sætter Væsenlighed mellem **Guddommens tre Personer**, samt i en noget videre Forstand mellem Gud og Mennesket, hans hypperste Skabning; men derimod Væsenulighed mellem Gud (de tre Personer i Guddommen) paa den ene og Verden paa den anden Side.

*) Efterat have nedskrevet dette, have vi opdaget, at Dr. Martensen selv kalder Gnostikernes med sin egen saa beslægtede Lære: „den speculativ-phantastiske“ (S. 29), og vi harmonere saaledes fortrinligt med ham i dette Punct.

**) Man lade sig ikke forføre ved de hegel'ske Glosser: „Ikke-Gud“, det som ikke er Gud, „Guds Negation“ o. s. v., som om dette Nødvendigheds maatte have et Væsen modsat Guds, thi det ligger ikke deri, og Dr. Martensen selv har i sit første Collegium over Dogmatiken (§ 39) brugt disse Udtryk om „den i Solnen indeholdte Negation eller Endelighed, som realiseres i en creaturlig Verden“, — og dog har Solnen eet Væsen med Faderen. — (See „Bapt. og Barned.“ S. 339), og han bruger dem endnu i den selsomme Forstand (see ovenfor, S. 29 Anm. og navnlig S. 30, hvor der tales om „det ikke Guddommelige Moment i Guddommen“.

Vi ville ogsaa her til Slutning anføre nogle Udtørringer af Professor Clausen (hans „Christelige Hovedblædder“ Kjøbenhavn 1844 S. 184—87). Han siger her blandt andet: „Efter den Maade, hvorpaa det Fysiske og det Aandelige „det Guddommelige og det Menneftelige uophørligt spiller „over i hinanden for den øfterlandfte phantafiefulde Be- „tragting“, — intereffant nok ligefom hos Dr. Martensen „og de Speculative overhoved! — „tænte man fig alt Til- „værende udenfor Gud fom udrundet, udsprunget, ud- „ftaalet fra Gud, fom Livets og Lysets evige, uindtømmelige „Kilde, Denne Foreftillingsmaade om Tingenes „Emanation (o: Udftaaling) fra Gud, fom bærer den øfter- „landfte Phantafiedigtningfs Præg, har naturligtviis ikke kunnet „gaae over i den nyeste Speculation“. — Nei, ikke i hele dens livlige og detaillerte Mangfoldighed, ftjøndt Dr. Martensen har optaget Saameget deraf i fin speculative „Phantafieanfkuelse“, at han ftikkerlig derved har overtruffet baade Prof. Clausens og mange andre Theologers Forventninger. — „Men naar den bil- „leblige Form aflædes, vil Grundtanken befindes at „være den samme. I det Hegelfte System er vel „ikke Tale — faaledes fom efter den billedlige Foreftillingsmaade i „Oldtiden — om en Fremgaaen af Verden udaf Guds Væfen, „men derimod om en Udvikling af det Guddommelige „Væfen felv, hvorved Verden ftal være den Form, hvori det „Aandelige felv træder frem“. Da den Hegelfte Foreftilling paa enkelte Momenter nær — f. Ex. der, hvor Gud foreftiller fig felv fom fit Andet, fom fin Søn, figer Jeg til fig felv og Du til ham — ikke fremtræder i fin Renhed hos Dr. Martensen, men blandet deels med gnoftiffe deels med kirkelige Foreftillinger, faa har han vel ikke ligefrem og tydeligt freuftillet uysanførte Moment af den hegelfte Lære; at det imidlertid ftundom forefpræger ham noget Lignende, kan vi ft ikke nægtes, og det bliver juft derved forklarligt, „i hvilken Betydning vi (Dr. Martensen) betæftede den Sætning: Uden Verden er Gud ikke Gud“ (S. 139).

Det som han lærer om Guds Salighed (S. 122) kaster ogsaa Lys paa hans Lære om Guds Forhold til Verden. Gud er nemlig kun halvsalig, „thi Gud maa paa den ene Side tænkes som den, der er sig selv nok, ikke trængende til Noget, og hans Salighed maa dog paa den anden Side tænkes som betinget ved hans Riges Fuldkommelse (d. e. ved Verdens-Udviklingen og dens Fuldkommenhed!) „Denne Modsigelse formaae vi (Dr. Martensen) kun at løse(?) ved den Betragtning, **at Gud lever et dobbelt Liv**, et Liv i sig selv i usor-dunklet Fred og Selvtilstrækkelighed og et Liv i og med sin Skabning, i hvilket han **undergiver sig Endelighedens Betingelser**“. For at Læseren imidlertid ikke skal misforstaae Dr. Martensen, maa det bemærkes: at denne halve Salighed, dette „dobbelte Liv“ ikke gjælder Gud Fader, men Gud Søn. Faderen, som saadan, har intet med Verden at gjøre, og er saaledes fri for de Sorger, Verdenslivet, som saadant, ellers vilde paadrage ham. Dette kan sees af flere Steder, men et af de klareste i denne Retning er Begyndelsen af „Læren om Sønnen“ (S. 283), hvor der tales om „Sønnens oprindelige Væren i Faderen og hans oprindelige Væren i Verden“ og hvor der siges: at det „hører Sønnen til“ (altsaa ikke Faderen), „ikke blot at leve sit Liv i Faderen, men ogsaa i Verden“; thi „som **Gud Faders Hjerte**, er han tillige **Verdens Hjerte**“. Da nu saaledes **Gud Fader har sit Hjerte i Sønnen, ikke i sig selv**, saa er det let at begribe, at Faderen, som saadan, er ophøiet over al Hjerteforg og Usalighed. Skulde Læseren mene, at den her omtalte Søn, som lever det dobbelte Liv, er **Christus**, der fremtraadte som Menneske, udsat for Lidelser og Død, saa bemærkes: at det ikke er ham, men **Logos**, den i Verden fra først af værende Søn, der endnu ikke vare „bleven Kjøb“. Vi antage, at dette Sted alene vil være tilstrækkeligt til at lade tænkende Christne indsee Christeligheden af Dr. Martensens Lære i dette Stykke, samt dem der kjende Hegels og ligetænkende Philosophers Lære, Doctorens Elægtsskab med dem. Om nære Tilhængere og

Venner, samt bisføpkelige og andre Velyndere, hvis inderlige Kjærlighed skjuler Syndernes Mangfoldighed, tale vi naturligvis ikke.

Efterat Prof. Clausen nærmere har skildret den uheste speculative Lære i dette Punct, vedbliver han (S. 186): „Ogsaa her vil Speculationen ansees for at have holdt fast ved Evangeliets Lære; Forskjelligheden skal alene angaae Formen, saaledes nemlig, at den sandfælige Forestillingsform skal være renset og klarret til Udtrykket for det rene, aandige Begreb. Men der behøves kun et sundt kristeligt Blik for at skjønne, at Forskjellen ligger langt dybere, at den kristelige Lære og den speculative Udvikling angaaende Verdens Oprindelse gaaer ud fra og fører tilbage til **et ganske forskjelligt Begreb om Guds Væsen**. Efter det speculative System nemlig skal Verden være fremgaaet ifølge en indre Livs-udvikling hos Gud, en Taalkebevægelse, der strider frem efter en aandelig Lov, med samme Nødvendighed som den, hvorefter Spiren bryder frem af Frofornets Svøb, og fuldender sin Udvikling gjennem de enkelte Trin i den engang fastsatte Naturoorden“. — Det er just denne Grundtanke, som gaaer igjennem den martenienske Lære, og som paa nogle Steder tydeligt træder frem, hvordan man end dreier og vender Enkelthederne, og søger at dække denne Lære ved kirkelige Ord og Formler. — „Verden har saaledes vel sin **Grund** i Gud, nemlig i den guddommelige Tænkings Natur; men Gud er ikke Verdens **Ursag** — ikke det Væsen, som ved Villiens Kraft har kaldt det Ikke-Tilværende til Liv og Tilværelse. Men dette og ingen anden er Evangeliets Lære. Efter den er Skabelsen en **Handling**, der har sin Grund i Guds frie Villie, medens den hist (i Systemet) blot er en **Begivenhed**, et Moment i den guddommelige Taalke Udviklings-Process. Med et Ord altsaa: den kristelige Lære om Verdens Skabelse gaaer ud fra Begrebet om Gud som det personlige, villende og handlende Væsen, og den kan derfor kun finde sit Sted, hvor dette Begreb staaer ved Magt. Hvor dette derfor — saaledes som i den moderne Speculation — er Gjenstand for medynksom Betragtning, som Levning af urene Troes Forestilling-

„ger, der er det kun forføngeligt Ordspil, desuagtet at tale om Staber og Stabelse.“ Ja, tilvisse, et saa forføngeligt, tomt og forførerist Ordspil, at man uden for denne Sphære skal have Dødt ved at opvise Mage dertil; og dette er det Sørkelige ved Sagen, hvorved saa Mange vilbledes, stufes og bebrages; man speculerer, phantaserer og troer ved Speculationen, ved den speculative „Phantasieanskuelse“ at see ikke blot den „him-melske Verden“, men selv „Guds Tanker“; at vide, hvilke Tanker Guddommens første „Moment“, første „Bevidsthedsform“ eller „Begyndet“ ikke kan fatte! o. s. v. Siden Speculationen nu engang ikke kan bringe det til høiere og værdigere Forestillinger om Gud end de ovenanførte, saa burde den hellere forblive i sit eget „Naturdyb“ og ikke „oplade sig til sin Aabenbaring“; men dersom denne Aabenbaring er ifølge „indre Naturindvendighed“, og saaledes ikke kan indgaaes, saa vilde det fremfor alt Mødet være at ønske, at Speculationen vilde beslutte sig paa saamegen Oprigtighed, at Næsten ikke blev sort bag Lyset, men at idetminste alle oplyste og tæn-kende Medchristne kunde see, Hvad den fører i sit Skjold.

III.

Om Christus, Guds Son.

Vi have ovenfor, i Læren om Treenheden, omtalt Sønnen; men da vi der nærmest holdt os til Læren om „Væsenstriniteten“, saa havde vi ogsaa der nærmest med Sønnen i Væsenstriniteten at gjøre, og oplyste kun med et Par Steder, hentyede, fra „Læren om Sønnen“ i den oekonomiske Trinitet, Forholdet mellem Sønnen i den første og den anden Trinitet. At gaae videre ind paa Forsk. Lære om Sønnen i den anden Trinitet, vilde have gjort Betragtningen af Læren om Væsenstriniteten altfor broget, og derfor maae vi her særskilt anstille nogle Betragtninger over Dr. Martensens Lære om **Christus**, som just er Sønnen i den oekonomiske Trinitet.

I „Læren om Sønnen“, navnlig det Afsnit, som handler om

„Foreningen af den guddommelige og menneskelige Natur i Christo“, har Dr. Martensen aabenbart paa flere Steder været i en slem Forlegenhed; han har ved Hjælp af den smidige Speculation, understøttet af hans liflige Phantasie, suøet sig som en Drm, dreiet sig og vendt til høire og Venstre, frem og tilbage, op og ned, for at indgaac de Klipper og Skjær, som uægtelig møde Theologen, naar han vil bevæge sig viden- skabeligt paa dette Gebeet, og disse Dreninger og Vendinger have faaet forskjelligt Udfald, mere eller mindre heldigt. Flere Steder er han ogsaa virkelig stødt paa Grund, men er dog bleven flot igjen; men endsteds — her stæer det Utrolige — Dr. Martensen selv — vi forfarbes næsten ved at sige det — denne Mand, som med vældig Haand seger alle Kjættene, alle Rationalister lige fra Antirinitarierne i 2det og 3die Rarthundrede til Dr. Schleiermacher ndaf Kirken, denne store speculative og kirke- lige Theolog er strandet paa — **Rationalismens** frygtelige Klippe! Dette Sted, der ikke lidet vil bidrage til at vise, hvor in- teressant Doctorens Rettroenhed er, findes S. 313 og lyder saa- ledes: „Naar man har fundet det selvmodsigende, at den evige „Logos („Ordet“) bliver Menneske,“ „„fordi den Evige og „Allestedsnærværende ikke kan lade sig føde midt i Tiden““*): „da kan det vistnok ikke være Opgave at tænke, at den evige „Logos ved Incarnationen (ved at blive Kjød) skulde ophøre at eksistere i sin almindelige Verdensaabenbaring, eller at Logos „som selvbevidst, personligt Væsen skulde være inde- „sluttet i Moderliv, fødes som Barn, tage til i Kund- „skab o. s. v.; thi denne Forestilling ophæver selve „Fødselens Begreb“. — Det er netop det som Rationalisterne ogsaa sige! — „Fødsel i Tid medfører nødvendigt Forestillingen om „en Fremgang fra det Ubevidste til det Bevidste, fra „Mulighed til Virkelighed, fra Sædform og Spire

*) Den Sætning, som er betegnet med dobbelte Citationstegn, inderholder den af Dr. Martensen efter Rationalisterne anførte Grund imod den Lære: at den evige Logos er bleven Menneske.

„til fuldkommen Organisation, og en modsat Opfattelse af Gudmenneffets Fødsel maa betegnes som doketisk. At den guddommelige Logos lader sig føde vil derfor sige, at han indsænker sig i Menneffehedens Skjod som Mulighed, som hellig Sæd, for at kunne opstige i Menneffeslægstens Midte i miblende og fressende Menneffesaabenbarelse; At Guds Søn ikke som selvbevidst Guddomsæg, men som ufuldbaaret Foster er i Modersliv, antyder ogsaa Skriften (?) i Engelenes Ord til Maria: det Hellige, som skal fødes af Dig, skal kaldes Guds Søn“ o. s. v. Vi haabe, at Flere end vi ville finde, at dette er et lærerigt Sted. Først fremsætter Forfatteren den rationalistiske Indvending, han undgaaer at svare directe, enten benægtende eller bekræftende, men siger, „at det vistnok ikke kan være Opgave at tænke, at den evige Logos ved Incarnationen skulde ophøre at eksistere i sin almindelige Verdensaaenbaring“. Sønnen Logos har nemlig, ifølge Forfatteren, fra Verdens Begyndelse været og er endnu overalt i Skabningen, saavel hos Hedninger som Christne, thi Faderen har, som før bemærket, aldeles intet med Verden at gjøre*); saa at Christus har mærkelig taget Feil, naar han siger (Joh. 5, 17) „min Fader arbejder indtil nu, og jeg arbejder (ogsaa), thi da han tilspier det Sidste: „og jeg arbejder“, kan han ikke have meent sig selv eller Logos ved „min Fader“, (uagtet Logos ifølge Systemet er Christi Fader), ligesom han overhoved aldrig kalder sig selv Fader, og allermindst kunde han kalde sig selv „min Fader“. Logos kunde altsaa

**) „Det er derfor kun under Forudsætning af Sønnen, at Gud (Fader) tør vove det med den menneskelige Frihed“ (!) (S. 199); thi Gud Fader kan, som sagt, ikke neblade sig til Verden eller befatte sig noget med den, og kommer selvfølgelig, som Fader, ingen Vel med Verden eller er i Stand til at styre den, og det er da begribeligt, at han ikke tør vove det med den menneskelige Frihed! Men det træffer sig da ogsaa saa heldig, at han selv, ifølge Systemet, ikke skaber Menneffene, men overlader alt Sønnen baade at skabe og „vove det med Friheden.“

ifølge Doctorens Mening, ikke trække sig tilbage fra den øvrige vide Verden; for som Gud at lade sig føde af Jomfru Maria. Ganste fortræffeligt Raisonnement af en Rationalist! Forf. vedbliver: „heller ikke (kan det være Opgave at tænke), at Logos som selvbevidst, personligt Væsen skulde være indesluttet i Moderliv, fødes som Barn, tage til i Rundskab o. s. v.“, alt dette tænker og troer dog Kirken og fordrer Troen derpaa af dens rettroende Medlemmer; og Skriften, navnlig Joh. 1, 14, hvor det siges: at „Logos blev Kjøb“, giver ikke selv den ringeste eller fjerneste Hentydning til, at Logos paa den Tid han „blev Kjøb“, ikke var „selvbevidst“ o. s. v. Hvorfra har da Forfatteren denne Lære? Det vil desuden vistnok vanskeligt lade sig tænke, at den Guddom, den Logos som blev Menneſte i Christus, paa Overgangen til at blive Menneſte er gaaet ind i en ikke selvbevidst Mellemtilstand, og saa efterhaanden igjen er kommen til Bevidsthed i Barnet Christus; den allerhøieste evige Selvbevidsthed kan ikke saaledes gaae over i en Tilstand, hvor den er sig selv ubevidst. Der bliver derfor ikke andet tilbage end at antage, **cuten**: at den selvbevidste, fra Ewighed af eksisterende Guddom, som i Tidens Fylde paatog sig Menneſteſtiffelse i Christus, bestandig var selvbevidst, selv i den Tid, da han underkastede sig Jødsfelen og andre Gudelighedens Indſtrængninger; thi en Guds Selvbevidsthed kan ikke opheves derved, at han paatager sig en ny Stiffelse, hvis dette iøvrigt er muligt; **eller** ligefrem at benægte, at det Guddommelige, som var i Christus, tidligere har eksisteret som en selvbevidst Guddom, hvoraf igjen følger: at Kristus ikke er Gud, men bliver et aldeles underordnet Væsen, skjøndt ligesaa Undfangelsen og Jødsfelen af i høiere Grad paavirket af Guds Aand end andre Menneſter, der ogsaa have modtaget mere eller mindre af det Guddommelige. Det Første Alternativ synes Dr. Martensen aldeles at benægte, eller ved sin Fremstilling, navnlig paa dette Sted, gjøre Antagelsen deraf umulig, og hans Lære maa saaledes falde over i det andet Alternativ, — som netop angiver den mest almindelige ratio-

nalistiske Anskuelse og Opfattelse af Christi Person, navnlig det Guddommelige i den, — thi den for ham eiendommelige Mellemvei, som han synes at have villet angive, ville vist ikke ret Mange vandre med ham, og skulde der endogsaa findes Nogle, saa er den dog derfor lige uholdbar, ligemeget en Uting, en Vanstabling, der hverken er det Ene eller det Andet, hverken Rationalisme eller Orthodoxie. Dette gjælder om det Positive i denne Lære hos vor Fors., thi de ovenoverauførte critiske Bemærkninger, hvormed han har ledsaget den, ere i Bund og Grund rationalistiske. Lad os betragte dette Sted uviere. „Fødsel i Tid, — siger han — medfører uopdyndigt Forestillingen om en Fremgang fra det Ubevidste til det Bevidste, fra Mulighed til Virkelighed, fra Sædkorn og Spire til fuldbaaren Organisation“. — Atter et fortræffeligt Raisonnement af en Rationalist! — Men saa var jo dog denne Logos, som i Christus „blev Kjøbt“, ikke blot ubevidst, men han var ovenikjøbet kun en Logos = „Mulighed“, et Logos = „Sædkorn“, en Logos = „Spire“. Her have vi saaledes **Guddommen anden Gang i en sig ubevidst Tilstand**; første Gang var han det som ubevidst Naturgrund, Naturdyb, og anden Gang som ubevidst Logos = Mulighed, Logos = Sædkorn eller Spire! Men lader os nu høre Doctoren, thi nu bliver han ved, og forklarer os den guddommelige Logos's Fødsel. „At den guddommelige Logos lader sig søde, vil derfor sige“ — Opmærksomhed Læser! — „at han indsænker sig i Menneſkehedens Skjød som Mulighed, som hellig Sæd, for at kunne opstige i Menneſkehedens Midte“ osv. Altsaa: Logos indsænker sig i Menneſkehedens Skjød, som Mulighed, som Spire — det er saa „dybt“, (som „Berlingſte“ idrøfter det), saa metaphysisk, at vi uvilkaarligt maa gjentage det — og nu „opstiger“, det vil vel sige, fremspirer han i Menneſkehedens Midte, det er: i Jomfru Maria, thi her synes „Menneſkehedens Midte“, „Centrumpunct“, at have været, hvilket Fors. ogsaa andre Steder antyder. Det var her, den overalt i Verden værende Logos concentrerede sig ligesom i et „Midtpunct“, som „Guddomsſylden indfattet i Men-

„næstehedens Ring“ (S. 317), **uden** at „ophøre at eksistere i sin almindelige Verdensaabenbaring“, **uden** „som selvbevidst Væsen at være indeskuttet i Modersliv“, **uden** at „fødes som Barn“ o. s. v.

Ⓔ Ved at gjenemgaae Doctorens Lære om Logos's Menneskevorden i Christus, kunne vi først rigtig fatte Vigtigheden af det Sted (S. 69), hvor han, naturligviis med Hensyn til Kjættene, med den ham eiendommelige Salvelse bemærker: „at Hæriskerne (Kjættierne) udvikle sig nærmest i **Læren om Christi Person**, der er Midtpunctet i den nye Aabenbaring“; samt fremdeles: at „som fra dette Punct hele den nye Anskuelse af Gud og Menneske udfolder sig, saaledes udgaae ogsaa Hæriskerne fra dette samme, og forgrene sig derfra til alle Sider af den kristelige Anskuelse“ osv. Vi kunne heraf endvidere eksempelvis see, — og dette Exempel har meget at sige — hvad det er for Forestillinger, Skriften giver os selv om de vigtigste Ting, selv der, hvor vi Genfoldige beundre Udtrykkets Renhed og Høihed. Hos Lucas (I. 35.) siger saaledes Engelen til Maria: „Den hellige Aand skal komme over Dig og den Høieste Kraft skal overskygge Dig, derfor skal ogsaa det Hellige, som skal fødes af Dig, kaldes Guds Søn“; men Engelen var ogsaa ubekjendt med den nyeste Speculation, „Phantasieanskuelse“ og speculative Theologi, og derfor har han tænkt sig den hellige Aand som skulde komme over Maria, kommende ovenfra, det vil sige: fra Gud, som i de Dage i Regelen tænktes at være over Menneskene, og saaledes tænktes ogsaa det, som kom fra ham, at komme ovenfra ikke nedenfra, at nedstige, ikke at „opstige“; vi maa da ogsaa gjøre opmærksom paa, at Hr. Martensen antager det Samme om Gud Fader, som „er over Verden“; men det er Logos som „opstiger“, som kommer nedenfra, og det synes Engelen at have været uvidende om. Det gaaer forresten Kristus selv ikke et Haar bedre, hvor han hos Joh. i 3 Cap. taler om Fødselen „ovenfra“. Og hvor kunde det gaae ham anderledes, han har jo, ligesaavel som Englene havt den Forestilling, at saadanne overordentlige Aandsvirkninger kom **fra Gud**. Her er altsaa ingen blot **Formfor-**

Fjæl, men en **radical Forskjel** tilstede mellem Christus, Engle-
lene og Apostlene paa den ene og Dr. theol. H. Marten-
sen paa den anden Side; thi ifølge Dr. Martensens Lære komme
disse Virkninger, ja den altstaben- og altvirkende Gud (Logos) selv
fra **selve Menneſtehedens**, i hvis Skjød han, fra dens Be-
gyndelse, har været indsfænket, hvor Logos, det vil sige, den
 eneste Gud, som har Noget med Verden at gjøre, og som Ver-
den kan have noget Godt af, har boet ligesaa Begyndelsen af,
rigtig nok uden at Menneſtene vidste af det; men efterat Logos havde
været den tilbørlige Tid „indsfænket i Menneſtehedens Skjød“,
dukker han ogsaa med Gæt op i dens Midte og glæder
sig. — skjøndt ubevist, skjøndt kun en Mulighed — føde af
Jomfru Maria! O Blisdoms Dyd!

Heraf fremgaaer da **først**: at Christus (Sønnen i den
oekonomiske Trinitet) ikke ligesom er Gud Faders Søn; han er
avlet, fremgaaet af Logos (Sønnen i den første Trinitet) og er
saaledes kun Søn paa anden Haand; men **der næst** følger
ogsaa ligesom af denne Lære: at det maa være en forfængelig,
intetfjælgende Tale, naar Christus og Apostlene gjentagne Gange
lære: at Gud har sendt sin Søn til Verden o. s. v. Nu
have vi af Dr. Martensen saaet at vide, hvordan det Hele er gaaet
til; han var Manden for, at give os den rigtige Beseed derom.

Denne Lære hos Dr. Martensen oplyses nærmere — hvis
Overhoved en nærmere Oplysning behøves — ved saadanne Ste-
der som følgende (S. 316): „I **Logosaabenbarelsen** er
Sønnen udgangen fra Faderen som Gud (nemlig som Søn-
nen i Væsenstriniteten); men i **Christusaabenbarelsen** ven-
der han tilbage til Gud som Gudmenneſte“. Det er nu, som
bekjendt, netop i **Christusaabenbarelsen** at baade Skrift og Kirke
have tænkt sig Sønnen udgangen, sendt fra Gud; thi hvad
Præteritentsen (Forudtilbarelsen) angaaer, saa har den tænkt sig
ham som „værende hos Gud“; men det er begribeligt nok, at
da Logos ligesaa Begyndelsen af havde „indsfænket sig i Menneſte-
hedens Skjød“, saa bliver Logosaabenbaringen at betragte som
Udgang fra Faderen, og Christusaaenbaringen, som ſteer

derved, at Logos „stiger op i Menneskeslægten's Midte“, som en Tilbagevendende til Faderen, efter at Logos paa denne Maade i en længere Tid havde været afstilt fra Faderen, som „vistnok ikke er kommen til Verden“, men bestandig, „som Faderen,“ er over Verden“ (S. 125). See heri stifter den gamle seilagtige Opfattelse af Sagen. Men nu have ogsaa de blandt Orthodoxerne, der hidtil med Glæde og Henrykkelse have seet op til Dr. Martensen, som en af Kirkens Hovedstøtter, faaet Leilighed til at rette denne Forestilling og saaledes endnu mere befæste Kirkens Lære og dens Autoritet.

IV.

Om Dævelen.

Næst efter Læren om Christus finde vi det mest passende, at omtale **Læren om Dævelen**, saavel paa Grund af den meget respectable, ja næsten overordentlig vigtige Plads, Dævelen optager i „den christelige Dogmatik“, som paa Grund af det specielle nære Forhold, Dævelen, ifølge Doctorens Lære, staaer i til Evnen, hvilket vi strax ville komme til at omtale. Læren om Dævelen er uden Tvivl et af Glands-puncterne i „den christelige Dogmatik“, og den er saaledes et værdigt Sideskifte til Læren om „den treenige Gud“, eller om Væsenstriniteten. Doctoren viser sig her ikke blot som den utrættelige men som den undtømmelige, geniale, for den endelige Forstand ubegribelige speculative Theolog. Paa Grund af altsaa, at der er Saameget i denne Lære, som vor ringe Fattærvne ikke kan magte, maae vi bede Læserne at uies med, at vi, uden i mindste Maade at kritisere Dr. Martensens „Phantasieanskuelser“ af Dævelen, henvende hans Opmærksomhed paa nogle fremragende Enkeltheder deri, som, fordi de tilbeels indeholde noget aldeles Nyt, give Doctorens Lære om Dævelen et høiere Opsving.

Han begynder sin Udvikling saaledes: „Magnet det Unde ikke har nogen sand Virkelighed i sig selv, virker det dog som et Negativet etens Rige, der i sin Udvikling er betinget ved det Godes, den sande Virkeligheds Rige“ (S. 219); ikke desto mindre er det Unde

en reent overføndfjellig en reent spirituel (aandelig) Magt" (S. 220) „det Onde er den Aand, som baade er Guds og Menneskets Fjende", „er et universelt Princip" (S. 222). Dette „universelle", dette „kosmiske Princip", vinder nu endelig Personlighed i Dævelen, — og det var just Dævelen vi skulde tale om. „Da nu saaledes Begrebet om Dævelen falder sammen med det kosmiske (verdslige) Princip, hypostaseret som negativ Aand: indsees det, at Dævelen ikke nærmest maa opfattes som en enkelt Skabning" (S. 224). „Først og fremmest maae vi derfor opfatte Dævelen ikke som en Skabning, men som en Gud", fordi Apostelen Paulus, som Forf. bemærker, (2 Cor. 4, 4) „kalder ham denne Verdens Gud"; (dog er det ikke engang vist, om han derved forstaaer Dævelen eller ikke). Ifølge samme Fortolkningsregel kan ogsaa Mægen „opfattes" som Gud, thi samme Apostel siger om „Christi Korsets Fjender", som netop høre til denne Verden: at „Mægen er deres Gud". En brillant Bibelfortolkning! Men da Dævelen, en saa vigtig Person, som han navnlig er i „den christelige Dogmatik", ikke godt kan undvære Personlighed, ikke godt kan forblive som et abstract Princip eller en upersonlig Gubdom, saa rykker nu Doctoren Dævelens Personlighed nærmere, idet han bemærker: „Som det Gode først er virkeligt som Personlighed, saaledes ogsaa det Onde" (S. 225), og Dævelen bliver nu, altsaa personlig, for at det Onde kan blive virkeligt, faae Virkelighed. Dog lade man sig ikke forstrække, thi det forekommer os, at det endda ikke er saa farligt med Dævelens Personlighed; thi „Dævelen, forsaavidt som vi hermed tænke det kosmiske Princip selv, kan kun være personlig i de Skabninger, der gjøre sig til hans Organer" (S. 226), — og „det er altsaa Mennesket, der giver Dævelen Tilværelse; men heraf følger ingenlunde at Mennesket kun er sin egen Dævel" (skal vel hedde: at kun Mennesket er sin egen Dævel) (?) (S. 232). Det er den samme Personlighed, mener Doctoren, som den „Panthæisme" tillægger Gud; „men, en saadan Personlighed er ikke en værende, i sig selv hvilende, men kun en

vorrende, der som saadan svæver imellem Tilværelse og Ikketilværelse, mellem Personlighed og Personification, mellem Virkelighed og Mulighed" (S. 226) — altså dog noget nærmere en virkelig Personlighed end den „uberibste Logosmulighed" i Christi Moder Maria — „mellem „er" og „betyder" *). „Fremstillingen om Diævelen som Tidens Gud leder os hen til Forestillingen om en uafslædig vorrende Personlighed" (S. 226). Saa kan Diævelen dog maaskee tilsidst blive til Noget, opnaae en rigtig Personlighed, om den end til Dato, eller, usiagtigere bestemt, dengang Doctoren skrev sin „Christelige Dogmatik", synes at have været noget tvivlsom, „svæve" mellem Virkelighed og Mulighed. Ikkedestomindre er Diævelen „en Skabning", „skabt Aand", „falden Engel" o. s. v. (S. 223, 233 flgg.).

Men der ere endnu to Puncter i Doctorens Lære om Diævelen, som især fortjene at fremhæves. Det første er hans Forhold til Christus. „Diævelen har sin dybeste Forudsætning i Dogmet om Guds Søn". Det er „den skabte Aands Bestemmelse at være Aabenbaringsorgan for Sønnen, at være afbilledligt, hvad Sønnen er Grundbilledligt, at være af Naade, hvad Sønnen er af Naturen"; men denne „Idee er ikke opgaaet for Jødedommen", thi „Satans Dybheder ere ikke erkjendte (af Jøderne)" (S. 223). Naar nu Diævelen er af Naade, hvad Sønnen er af Naturen, saa vil han være at betragte som **Guds adopterede Søn**. Just saaledes betragtede Erkebiskop Elipandus af Toledo og hans Tilhængere i det 8de Aarhundrede Christus. Han kaldte ham: „Guds adopterede Søn, Søn af Naade, ikke af Natur". Skjøndt nu denne Forestilling om Christus er ringere end Kirken, saa kan Diævelen dog nok være tjent med at sættes paa denne Plads, thi at

*) Da Forf. har sat disse to Ord med Citationsteegn, synes de nærmest hentydede fra Reformatorernes (Luthers og Zwinglis m. Fl.) Strid om Christi Legems Tilstedeværelse i Nadveren. Dette er vel flest paa Grund af Diævelens nære Forhold til Christus.

ophøies til at være Guds Søn af Naade, er et meget betydeligt Avancement for ham. Det hedder fremdeles (S. 224): „Diævelen lærer finder først sin fuldkomne Opklaring ved at betragtes fra Treenighedens Synspunct; thi seet herfra er Verden det ikke-guddommelige Moment i Guddommen" — saa der ere virkelig ikke-guddommelige Momenter i selve Guddommen?! — „Sønens Negativum, alterum dei filii (Guds Søns Andet); og der er saaledes en vis Sandhed i den paradore Forestilling, som Schelling anfører i sin Sathanologie" efter et middelalderligt Kjetterparti, at **Diævelen er Christi Broder**. Kun kunne vi ikke med Bogomilerne (saaledes hedder Kjetterpartiet) og Schelling kalde ham Christi ældre Broder, men maae omvendt kalde ham **den yngre Broder**". Hvorledes nu Dr. Martensen er kommen til at approbere eller finde „Sandhed" i den Lære, at **Diævelen er Christi yngre Broder** (og selvfølgelig Guds yngste Søn), det have vi ikke rigtig kunnet fatte. Som „stak Mand", „Engel" kunde han vel, ligesom andre Fornuftsvæsnere (Engle og Menneſter), kaldes Christi Broder og Guds Søn i den allervideste Forstand; men saa maatte jo de andre Engle ligesaavel kaldes Christi Brødre, men det kaldes de dog ikke. Den eneste Grund til, at Diævelen har faaet en saa særegen Plads, Vægt og Betydning, maa altsaa rimeligviis være den, at han er gaaet over i Oppositionen. Hvem skulde troet, at Dr. Martensen, der, saavidt vides, aldrig har interesseret sig for Oppositionen, yttret mindste Tegn paa Opposition i Kirke eller Stat. — vilde vide at vurdere Oppositionen saa høit! — O! havde dog de stakkels Bogomiler blot levet nu, for at kunne fryde og glæde sig over den Ære, som vedersfares dem i det 19de Aarhundrede derved, at en Mand som Dr. Martensen optager i Systemet en af deres Lærdomme, der tidligere er bleven stemplet som det grøveste Kjetterie!

Det andet Hovedpunct, hvorpaa vi ruste at henlede Læserens Opmærksomhed, er den Mærkværdighed i Diævelens Historie, saavidt vi vide, først opdaget af Dr. Mar-

tensen*): at **Diævelen** ikke var ond, dengang han for-
førte de første Mennesker, men blev det først senere.
Han siger nemlig S. 231: „Oprindeligt er Diævelen det kosmiske
„Princip, der som saadant endnu ikke er ond; han er fremdeles
„det forlygende, det fristende Princip, der lokker Menne-
„sket i Paradiset, ved at vise ham Verdensrealiteten, som han kan
„foretrække for Gudsrealiteten. **Men endnu er han ikke ond,**
„endnu er han kun **Muligheden til Diævelen**“. Derfor
Doctoren kunde give os Oplysning om, naar da Diævelen
egentlig blev ond; vilde det vist interessere Abtillige, at vide
det fra en saa paalidelig Kilde**). Her er da Dr. Martensen igjen
af en anden Mening end Kristus, der Joh. 8, 44. siger: „Diæ-
velen var en Manddraber fra Begyndelsen af“ — ja
ovenikjøbet „Løgnen og Løgnens Fader“, altsaa dog, naar
alle Julemærker ikke faa Feil — ond; medmindre Kristus har
været feil underrettet.

Og hermed bede vi Læseren dennegang at tage tillafte for
Diævelens Vedkommende.

*) Dog har Doctoren maaskee fundet det hos et eller andet Rætter-
partie.

**) Det gaaer os forresten med denne martensenste Paastand som med
saa mange andre af Doctorens Læresætninger, at vi ikke kunne
tænke os en eneste fornuftig Grund, hvorfor Diævelen
først efterat have forført de første Mennesker bliver
ond; naar man nemlig, som Dr. Martensen, antager, at Diævelen
oprindeligt er „stabt Aand“, „salden Engel“, saa vil det være aller-
rimeligst at antage, „at han bliver ond paa samme Tid
som han falder fra Gud og netop derved, at han, med fri
Vilje, falder fra Gud, bliver „Guds Fjende“. Paa den anden
Side er det heller ikke sandsynligt for En, der ikke bruger „Pha-
nasiaen som det religiøse Erkjendelsesorgan“, at Diævelen
inden han selv falder fra Gud, har forledt de første Mennesker
til Ulydighed mod ham.

Orienterende Stamtable

over

Gud og hans Sønner,

(efter Dr. Martensens „Christelige Dogmatik“.)

Gud

ontologisk tænkt, som det ubevidste Naturdyb, den uop-
rindne Naturgrund, som — skjønt ubevidst — oplader sig til
Selvaabenbaring; og som kommer til Selvbevidsthed idet
Dieblif han bliver Fader, siger Jeg til sig selv og Du til
Sønnen.

Hans forskjellige Sønner ere:

1. Logos.

Gud og Guds Søn i egentlig Forstand, d. e. umid-
delbar Søn, Sønnen i Væsenstriniteten, der bærer
Verden i sig, som sit Negativum, sit Intet; som skaber
Verden, indsenker sig i Menneſkehedens Skjød og
opstiger i Menneſkehedens Midte, i det Christus fødes
af Jomfru Maria.

2. Kristus.

Gud Faders Søn paa anden
Haand (det er Logos's Søn),
Sønnen i den økonomi-
ske Trinitet, Dævelens
ældre Broder, med be-
grændsede Egenſkaber; alſaa
ikke Gud.

3. Dævelen.

Christi yngre Broder, af
Naade hvad Sønnen Chri-
stus er af Natur (d. e. Guds
adopterede Søn), men kan
ogsaa, som ſagt*) Mand og
falden Engel, betragtes som
Guds uægte Søn.

*) Som „ſagt Mand“, er Dævelen naturligtvis ſabt af Logos, ſom har
ſabt Alting, og er ſølgelig Gud Faders Søn paa anden
Haand (Sønneſøn), ligesom hans ældre Broder Kristus.

Inspiration og Phantastie.

Iblandt saa Meget i „den christelige Dogmatik“, som det kunde interessere at anstille Betragtninger over, men som vi dog for største Delen ville komme til at forbigaae, finde vi det ikke upassende, med nogle faae Ord at berøre Dr. Martensens Anskuelse af **Inspirationen**, fordi den unægtelig vil kunne bidrage til, at Læseren kan danne sig et Begreb paa den ene Side om Forfatterens Aandelighed og aandelige Dybde, betragtet som Professor og Doctor i Gudvidenskabten (Theologien), og paa den anden Side om de martensenste Lærdommes Skriftmæssighed.

De Theologer og andre oplyste Mænd, som have tænkt over denne Materie, som have klaret for sig selv Inspirationens Natur og Væsen og taget Hensyn til Skriftens Vidnesbyrd derom, have, forsaavidt de ikke forkastede Inspirationen, været enige om, idetmindste at udstrække Inspirationen til den Tid, hvori de forskjellige Skrifter, Bibelen indeholder, ere forfattede, med andre Ord: ikke at indskrænke dem til den apostoliske Tid, og sælgelig, forsaavidt der er Tale om inspirerede Skrifter, til det N. T.s Forfattere alene, men ogsaa at tillægge Forfatterne af det G. T. Inspirationen. Heri have de da ogsaa fulgt Christi og Apostlernes eget udtrykkelige Vidnesbyrd, thi de citere Profheterne og andre jødiske Forfattere som inspirerede, paavirkede af Gudsdommen, og skjøndt dette ikke ligesom udtales paa ethvert Sted, hvor hine Forfattere citeres, da det i Grunden var overskødigt, eftersom dette var almindelig antaget, fremhæves det dog udtrykkelig paa flere Steder, saaledes f. Ex. Matth. 15, 3—4, hvor Christus siger: „hvi overtræde I (Skriftfloger og Phariseere) Guds Bud for Eders Bedtægts Skyld; thi Gud har befaleet sigende: ær Fader og Moder“ o. s. v. Nu har, som bekendt, Moses givet Jøderne saavel dette som de andre Bud, altsaa naar Christus siger, at Gud har befaleet det, saa siger han ganske ligesom dermed: **at Gud har talet igjennem Moses**, hvorefter følger, at Moses var inspireret. Ap. Gjern. 3, 21: „hvorefter Gud haver talet ved alle sine Profheteres Mund fra de ældste

Dage; og 4, 24—25: „Herre Du Gud,; som har
 ver sagt ved David: din Tjeners Mund," o. s. v.
 2 Tim. 3, 16: „den ganske Skrift er indblæst af Gud" o. s. v.
 Hebr. 1, 1: „Efterat Gud fordom mange Gange og paa
 mange Maader havde talet til Fædrene ved Propheterne";
 og 2 Petri 1, 21: „men de hellige Guds Mænd taledes,
 drevne af den hellige Aand." Det er saaledes **Christi og**
Apostlernes utvivlsomme Vidnesbyrd, at Inspirationen
ogsaa horer til Jodedømmet og at de jodiske
Forsattere vare inspirerede. Men dette generer ikke Dr.
 Martensen, han lader Inspirationen begynde og ende med den
 apostoliske Periode. Denne Mening fremgaaer saa klart og
 bestemt af hans Lære, at den ikke kan drages i Tvivl. Han siger
 saaledes (S. 404) i Begyndelsen af Afsnittet om Inspirationen:
 „Inspirationen kunde kun begynde med et **Gjennem-**
brud af Guds Aand i den naturlige Menneskeand.
 Paa Pintsedagen vare Apostlene forsamlede" o. s. v., idet han for-
 tæller og forklarer denne Begivenhed. Her „begyndte" altsaa
 Inspirationen, mener han, ved dette „Gjennembrud af Guds
 Aand". Dette er et af de Steder, hvor man, som i et Speil, kan
 stue Dr. Martensens aandelige Dybde. Da den omtalte Begiven-
 hed paa Pintsefesten fremtraadte paa en usædvanlig Maade,
 i Forbindelse med ydre Tegn, som uetop sigtede til at vække
 Folkets Opmærksomhed paa den Lære, Apostlerne forkyndte, men
 som ibrigt ingeniunde staae i en nødvendig Forbindelse
 med Inspirationen, eller ere uadskillelige fra den, da den tvert-
 imod, ifølge Skriftens eget Udsagn, ofte har været tilstede uden
 saadanne ydre miraculøse Tegn, saa slutter Hr. Martensen: at
 dette er Inspirationens „Begyndelse". Her er Noget
 for Die og Dre, og det er just Noget for Dr. Martensens ud-
 mærkede Phantasie, og han udraaber nu: See! her have vi for
 første Gang Inspirationen!

Om **Inspirationens Dphor** lærer Doctoren (S. 411)
 „Inspirationens og de overordentlige Naadegavers Epoche ophø-
 ver, men Aanden bliver i Kirken". Virkelig? Det skulde man

næsten ikke troe. **Hvor** har da denne Aand været og **hvorledes** har den virket, siden den ikke har inspireret Nogen lige fra Apostlernes Dage? **Hvora**f kan man see, „at Aanden bliver i Kirken“, dersom den ikke udtaler sig igjennem Nogle af dens Medlemmer? Men dersom Guds Aand virkelig udtaler sig igjennem Nogle af dens Medlemmer, **hvorledes** kan man da sige, at de ikke ere inspirerede, om de end ikke „tale i andre Tungemaal“, thi denne Eiendommelighed overlade vi gjerne den apostoliske Tid, og den var endog saa da noget sjelden. At Forf. ikke kan mene: at ethvert af Kirkens Medlemmer kun har faaet en saa lille Portion af Aanden, at de ikke kunne ansees for inspirerede, derom ere vi overbevist; det strider desuden ligesom imod Doctorens egen ophievde Lære i hans Skrift: „den christelige Daab“ (Kjøbenh. 1843) S. 59, hvor det blandt Andet hedder: „**ligesom Christus i Daaben giver sig heel og udeelt til Enhver, saaledes giver han ogsaa Aanden heel til Enhver**“. (Denne Lære har Doctoren nu ndtrykkelig sanctioneret og stadfæstet paa ny ved (S. 513 og maaskee flere St.) at henvise til dette Skrift, som den classiske Udvikling af Læren om Daaben, og der kan saaledes ikke være Tale om en Meddelelse af Aanden i mindre Quantiteter; men just derfor kunne vi ikke begribe, at de christelige Individer, saaledes udrustede fra Daaben af, ikke kunne drive det til at blive inspirerede, og navnlig kunne vi ikke indsee, hvorledes en Doctor theologiæ, ja ovenikjøbet en saadan Dr. theol. som Hr. Martensen, kan undgaae Inspirationen, thi det forekommer os at følge af sig selv med en vis „Naturnødvendighed“, at et Kirkemedlem, som fra Begyndelsen af ved Daaben har modtaget Christus og Aanden heel og udeelt, siden bestandig boet „i Aandens dybeste“, — men sikkerlig ogsaa høieste — „Regioner“*), og endelig er avanceret saa høit i Aandens Rige, **absolut maa være inspireret**. Dog, Dr. Martensen er altfor ydmyg og beskedn til at ville tillægge sig selv nogle overordentlige Aands-

*) See „Berlingske“ for 1849 Nr. 205.

gaver, som han fradømmer andre Christne ligesaa den apostoliske Tid. Paa den anden Side bør man heller ikke undre sig over, at en saadan Theolog, som Dr. Martensen, frakjender Andre det, som han ikke tør tilskrive sig selv, maaskee nærmest fordi han ikke har troet at kunne opdage hos sig selv saadanne slaaende Tegn paa den ægte Inspiration, som vare tilfredsstillende for Doctoren og satte det udenfor al Tvivl, at han maatte være inspireret.

Men er man nu først paa det Rene med, at „Inspirationens Epoche ophører“ med den apostoliske Tidsalder, saa kan man ogsaa nok forstaae, at Jødedommen ikke kan blive deelagtigt i Inspirationen. Dr. Martensen ynder ikke Jøderne af flere Grunde, og navnlig fordi „alle Hæresier (Kjætterier) stamme fra Jødedommen og Hedenskabet, og ere altid et christelig masseret Jødedom eller Hedenskab“ (S. 69). Man kan desuden ingenlunde fortænke Doctoren i, at han ikke stiller Jøderne over Kirken med alle dens Paver, Patriarcher, Erkebiskopper, Biskopper, Professorer og Doctores theologiæ m. m., thi det vilde dog have seet noget underligt ud, at indrømme Jødedommen en Mandelighed, som Kirken ikke har kjendt noget til siden den apostoliske Tid.

Dog maa vi, for ikke at være uretfærdige imod Fors., tilstaae, at Grunden til, at han frakjender Jøderne Inspirationen, ikke alene bør søges i hans mindre gunstige Stemning mod dem, men tildeels ligger dybere, ligger i en af de theologiske Grundfæstninger, der, saavist vi vide, ere eiendommelige for Systemet. Dr. Martensen har nemlig gjort den store Opdagelse, at: **„Incarnationens Under er uadskilleligt fra Inspirationens“** (S. 125), saa at Inspiration ikke kan være undtagen hvor der er Incarnation, og staaer altsaa i en „uadskillelig“ Forbindelse med den. Denne Opdagelse er desto større, desto vigtigere, som Christus og Apostlerne aabenbart ingen Anelse have haft derom. De vidste meget godt at Jødedommen ikke havde noget „Incarnationens Under“, men ikke bestomindre omtale de Moses, David og Profeterne

m. H. som inspirerede. I denne Lære have vi saaledes et af de store Fremskridt i den nyeste Theologie, som skyldes Dr. Martensen, hvor han ved sin speculative Erkjendelse, ved sin „Phantasieanskuelse“, ved „at tænke ontologisk“, har rettet Christi og Apostlernes, som det synes noget feilagtige, Forestillinger om de aandelige Ting. Hvis Læseren finder, at det kan gaae an, at betragte Christus som Menneskenes og specielt Dr. Martensen's Fader — og det kan det vistnok, da han jo dog gaaer Menneskene i Faders Sted, og da den saakaldte Gud Fader ikke har Noget med Verden at gjøre, ikke kan virke Noget i den, eller gjøre Noget for os Mennesker undtagen i og ved Sønnen, ikke undtagen forsaavidt Sønnen gjør det —: saa ville vi her passende kunne sige: at **ligesom** Gud Fader kun fatter Tanken om Verden i Tanken om Sønnen, i og ved ham (see ovenfor S. 26), **saaledes** har Christus kun i og ved sin Søn Dr. Martensen formaaet at fatte den store speculative Tanke, om **Inspirationens Forhold til Incarnationen**.

Men har Dr. Martensen bestemt resigneret paa Inspirationen for sit og den hellige, almindelige Kirkes Vedkommende, saa har han andre aandelige Resourcer, som hos ham træde i Inspirationens Sted, og hvo kunde vel tvivle derom? Doctoren bruger derfor ikke Inspiration og verraaber sig ikke paa den, men desto mere gjør han Brug af den Aandsvirksomhed, som kaldes Phantasie, men som vi Andre kun have liden Døvelse i at anvende i Sammenligning med Dr. Martensen. Speculationen og Phantasien ere hans trofaste Ledsagerinder, og disse to Ledsagerinder harmonere fortræffelig. Inspirationen vilde ikke just altid harmonere med Speculationen, men Phantasien saameget desto bedre, og Doctoren har derfor viseligen resigneret paa Inspirationen og holdt sig til Phantasien. Nagtet nu Phantasien i og for sig ingen Anbefaling behøver, saa har Forf. dog, i Betragtning af den meget omfattende Brug han har gjort af den, for en Sikkerheds Skyld, givet den et anbefalende Skudsmaal, for at berede de nye Lærdomme, hans „Phantasieanskuelse“.

nærmest eller alene synes at have frembragt, en velvillig Modtagelse. Vi bede Læseren her at gjenkalde i Erindringen uogle af de ovenanførte glørværdige Exempler paa saadanne nye Lærdomme, som skylbes hiin „Phantasieanskuelse“, og de ville da overbevises om, at Phantasien spiller en vigtig Rolle i Dr. Martensens „Christelige Dogmatik“, og at han ikke uden Grund fremhæver dens Vigtighed. Han siger herom blandt Andet (S. 13): „Naar vi derfor ikke blot nævne Forunsten, men ogsaa Phantasien som det religiøse Erkjendelsesorgan, naar vi sige, at ingen kan tænke Gud levende uden Phantasie, da kan denne Paastand maaſkee klinge fremmed for Mange“. — Her synes Forf. et Dieblit at have næret Frygt for, at hans Phantasie og dens Virksomhed muligen vilde blive misſkjendt af „Mange“; men det har ingen Nød, den vil nok blive paaskjønnet, og ligesom alt Andet tjene til Doctorens Forherligelse. — Forf. vedbliver nu fremdeles: „Men dog viser Erfaringen, at der ikke er fremtraadt nogen Religion i større historisk Stil, uden at bringe en omfattende Phantasieanskuelse med sig, en Phantasieanskuelse, i hvilken det Usynlige er formælet med det Synlige, det være sig nu, at denne Formæling af det Synlige og Usynlige kun har Betydning som Mythus og Symbol, eller fremtræder med den guddommelige Aabenbarings Virkelighed. Vi ville ikke her beraabe os paa Grækernes Skjønhedsreligion eller den storartede Phantasieanskuelse i Nordens Myther“ — hvorfor ikke? Det var dog vistnok det allersikkertste ogsaa at tage dem med, og Doctoren er jo dog overalt saa alſidig — „vi ville paaberaabe os Hebraismen“ — Hebraismen er altsaa, til Trods for alle dens Hæresier (Kjætterier), god nok til at anbefale Phantasien, — ja selve Christendommen, der paa det bestemteste lære, „at Guds Væsen er usynligt som Tanken og Aanden“ — man skal altsaa ved Phantasien erkjende Gud, man skal phantasere over Guds Væsen, er det ikke saaledes? Her turde det dog være os tilladt, i al Genſidighed at bemærke, at den christelige Religion, som saadan, navnlig saaledes som den fremtræder i **Christi egen Lære**, er temmelig fri for

Phantasie — og det er netop derved, at den danner en Modfætning til de andre østerlandiske, og overhovedet forchristelige Religioner, der ere uddannede ved en mere eller mindre udsvævende og vilbsfarende Phantasie, medens Christendommen er udgaaet fra det aandelige Liv i dets Reenhed og Dybde. Den er simpel og eenfoldig, den indre Fornuft, Hjertets og Villiens (den eenfoldige Troes, Kjærligheds og Lydigheds) Religion. I den indre Fornuft, i Fornuftsaubsen har Troen paa det Usynlige, paa „Guds usynlige Væsen“, sin faste og sikre Grundvold; men Fornuften, som saadan, er ikke Phantasie. Men selv om Christendommen, som Religion, var rigere paa Phantasie end den er i Virkeligheden, saa kunne vi dog ikke begribe, hvorledes Phantasien kan gøres til den ene Hovedfactor i en **vidensabelig Behandling** af den; men det forstaaer sig, at Hvad vi ikke kunne forstaae, det vil Dr. Martensen, ved „at bringe en omfattende Phantasieanskuelse med sig“, let kunne forstaae ved Hjælp af dette „Erkjendelsesorgan“; vi kunne heller ikke nægte, at han i Læren om Gud („Guds usynlige Væsen“), samt flere af Christendommens Grundlærdomme, har leveret slaaende Beviser for, at han netop er den Mand, der fortrinligt forstaaer at gjøre Brug af dette „Erkjendelsesorgan“. I alt dette kunne vi, om ogsaa kun dunkelt, om ogsaa kun „som ved et Speil og i en Gaade“, erkjende Doctoreus Viisdom. Han har, som det synes, foresat sig, at omdanne Christendommen, at give „renere Fremstillinger af det Grundchristelige“ (S. 69) og derved have den paa et høiere Trin, og har alt i sin „christelige Dogmatik“ givet solide Prøver af denne Omdannelse, disse „renere Fremstillinger af det Grundchristelige“. Men nu har han i sin Viisdom indseet, at dette ikke godt lod sig gjøre ved Hjælp af Inspirationen, og det saameget mindre, som den jo dog ophørte med den apostoliske Tid og er siden aldeles kommen i Miscredit; derimod fandt han, at Phantasien var en Aandsvirkomhed, man med Held kunde bruge til dette Diemeds Fremme, ja var langt bedre skiftet dertil end Inspirationen, selv om Doctoreus Besejdelighed havde stillet ham at beraabe sig derpaa. Nu valgte altsaa den martenseniske

„Genius“*) Phantasien, men gav den, for en Sikkerheds Skyld, det ovenfor omtalte anbefalende Studsmaal med paa Veien til den velvillige Læser; i den Forvisning, at samme velvillige Læser vilde tage Doctorens Forsikkring om „Phantasien som det religiøse Erkjendelsesorgan“ for god og gylbig.

VII.

„Dogmatiken og den hellige Skrift“.

„Dogmatiken og Kirkens Bekjendelse“.

Efterat Læseren i det Foregaaende har gjort Bekjendtskab med Dr. Martensens eiendommelige Opfattelse af nogle af Religionens vigtigste Grundlærdomme, vil det uden Tvivl interessere ham at see, hvilke Principer Doctoren fra først af har opstillet angaaende Skriften og dens Anvendelse i Dogmatiken, samt angaaende Nutidens videnskabelige Dogmatiks Forhold til den kirkelige Bekjendelse. Vi ville her omtale disse to Sider af Sagen i Forening, da de høre nøie sammen og findes hos Hr. Martensen afhandlade ved Siden af hinanden i S. 27 og 28, (S. 64—70).

Hr. Martensen begynder her, som ellers, med flere fortræffelige Sætninger, f. Ex.; at „det N^{te} hellige Skrift“ er „den høieste critiske Norm for Alt, hvad der opstilles som dogmatisk Sandhed“; at „intet kan opstilles som christelig Lære, hvad der „ikke lader sig føre tilbage til det apostoliske Vidnesbyrd og den apostoliske Tankegang, ikke lader sig føre tilbage til forvillede Udsagn eller Antydninger i den apostoliske Lære“. „Den dogmatiske Tænkning skal ikke blot prøves efter Skriften, maa ikke blot ikke stride imod Skriften**), men maa or-

*) „Flyveposten“ for 1849 Nr. 174. Den her citerede Anmeldelse af „den christelige Dogmatik“ har saameget større Værd og Betydning, som den umistjendelig er frede i Dr. Martensens Aand.

**) Om Hr. Martensens Anvendelse af dette Princip, vil Læseren som vi haabe, have faaet et vist Begreb, ved Hjælp af de Prover af hans egen „christelige Dogmatik“, som i det Foregaaende ere anførte.

„ganiſt befrugtes og forynges ved Skriftlærens Fylde“ o. ſ. v.;
 Ja, han tilføier: „Derfor hedder det med Rette: theologus in
 „scripturis nascitur („Theologen fødes i Skriften“ d. e. bliver
 „førſt egentlig Theolog ved at læſe den og tillegne ſig dens Aand).
 „I ydmyg Modtagelighed, i et fortsat Discipelfor-
 „hold maa Theologen forholde ſig til den hellige Skrift og kan i
 „denne Henſeende lignedes ved Maria, der ſad ved Herrens
 „Fødder og hørte hans Ord.“ O fromme, „ydmyge“ Mand!
 ſom har opſtillet ſaa fromme og ydmyge Principer for den Maade,
 hvorpaa Theologen ſkal bruge og betragte Skriften, og anvendt
 diſſe Principer paa en ſaa from og ydmyg Maade! Men hvor
 ydmyg Dr. Martenſen end er, maae vi Andre dog ikke glemme, at
 han, ſom ſpeculativ Theolog, hører til de „Aandelige“, ſom „ſee
 alle Gjenſtande dobbelt“, (ſfr. S. 10 ovenfor), og derfor har han
 nu ſtrar ovenpaa fremhævet den anden Side af Sagen, hvor en
 Læres Skriftmæssighed ikke er tilſtrækkelig og hvor det nyſomtalte
 „ydmyge“ og „fortsatte Discipelforhold“ bliver til et
 ſelvſtændigt Meſterforhold; Doctoren ſiger ſaaledes: „naar vi
 „derfor ſige, at dogmatifke Sætninger maae kunne eſterviſe deres
 „Grund i Guds Ord, da maae vi paa den anden Side ſige, at
 „de maae kunne fremſtilles ſom indre og nærværende Sandhed i
 „Bevidſtheden, hvorved det alſaa ikke blot bliver Spørgs-
 „maal om diſſe Sætningers Skriftmæssighed, men
 „om den Gyldighed og Betydning, de have i ſig ſelv,
 „afhængigt af, at de ere ſkrevene.“ Den her ſidſt frem-
 ſtillede Side, der ſkulde danne Modſætningen til den foregaaende,
 er imidlertid, i Sammenligning med andre Modſætninger i Doc-
 torens Lære-System, temmelig ſvagt fremhævet. Man kan ſaa-
 ledes med Sandhed ſige, at her i Indledningen, hvor Prin-
 ciperne omtales, bliver det „ydmyge Discipelforhold“
 aldeles fremherſkende og ovenpaa; Under Læſningen af
 Doctorens Udvikling af de enkelte Lærdomme, i det Følgende af
 hans „Chriſtelige Dogmatik“, vil derimod de ikke-martenſenſke Læſeres
 Tro paa Hans ydmyge Discipelforhold til Skriften ofte blive ry-
 ſtet, ligesom mangen En af hans ældre Tilhørere ikke uden Grund

vil foruudre sig over dette „hydmige Discipelforhold“, saasom de vistnok ville erindre, at Doctoren kun ved en enkelt høitidelig Keilighed citerede Skriftsteder, men i Regelen brugte dem ikke, forat bevise Sandheden af sine dogmatiske Læresætninger eller give dem forøget Vægt og Kraft. Han disputerede jo ogsaa paa samme Tid som han begyndte sin Lærervirksomhed „om den menneskelige Selvbevidstheds Autonomie“ (Selvlovgivning) i den nyere Tids dogmatiske Theologie“, og en af hans Nærmeste siger, at han endnu følger det samme Princip *). Man kunde derfor i Grunden ikke vente, at han i sit Forhold til Skriften skulde kenne „lignes ved Maria, der sad ved Herrens Fødder og hørte hans Ord.“ I den trykte „Kristelige Dogmatik“ er der rigtignok auført en Mængde Skriftsteder — somneste der altfor mange — andre Steder derimod kunde man have ønsket, at Doctorens Lære var bleven understøttet og bekræftet ved Skriften, og atter paa andre Steder har han, som det synes, hellere fulgt „for-

*) Vi sigte her atter til „Glyveposten“, hvor det hedder: „I Principet har altsaa Martensen fastholdt det Standpunct, hvorpaa han først støttede sig, da han fremtraadte som akademisk Lærer, hvilket er angivet i hans Skrift: „om den menneskelige Selvbevidstheds Autonomie i den nyere Tids dogmatiske Theologi“. Det maa overhoved bemærkes, at Glyvepostens Anmeldelse af „den kristelige Dogmatik“ er syndig. Anmelderen viser et nøie Kjendskab til Doctorens hele aandelige Status, og har derfor just fremhævet de Puncter, som det især kom an paa at meddele Publicum Kundskab og Forsikring om, saasom: Doctorens „fuldstændige Overensstemmelse med den lutheriske Kirke i alle væsentlige Puncter.“ Hans bestaabte Overensstemmelse med sig selv i Principet (see det nysaanførte Sted af „Glyveposten“) og endelig, hans „Erkjendelses Forsoning med Troesobjectet i næsten alle de Puncter, hvor den tidligere stod i Modsætning dertil“. Paa Grund af dette sjønsonne Pensyn til Hr Martensens aandelige Lære, som udtaler sig i ethvert af Anmeldelsens Hovedpuncter, have vi betegnet Anmelderen som „en af hans (Doctorens) Nærmeste“, og vi ere overbeviste om, at han fortjener dette Fædersnavn.

billedlige Udfagn eller Antydninger i den apostoliske Lære", end klare og udførlige Steder, fordi „Antydningerne“ og de „forbilledlige Udfagn“ synes bedre at kunne bringes i Overeensstemmelse med „Phantasieanskuelsen“ og Systemet. Men da Hr. Martensen i det hele taget har omtalt Skriftens Behandlingsmaade, saa flygtigt, at det næsten kunde vække Mistanke om, at han endnu, dengang han skrev sin „christelige Dogmatik“, ikke var kommen paa det Rene med de Principer, hvorefter Skriften skal bedømmes og benyttes, ville vi ikke opholde os længere ved denne Side af Sagen, men gaae over til

Forholdet mellem „Dogmatiken og Kirkens Bekjendelse“. Dette afhandles i § 28, og her er uden Tvivl et af Glædespuncterne i de Principer, som Doctoren opstiller i Indledningen, til „den christelige Dogmatik“. Da Hr. Martensen i § 27 havde talt om Skriften og Dogmatikens bibelske Charakter eller den bibelske Dogmatik, gjør han i Begyndelsen af § 28 Overgangen til den kirkelige Dogmatik, som her omtales, paa følgende „videnskabelige“ Maade: „En Dogmatik, der kun var bibelsk, men ikke kirkelig, vilde eo ipso (jnst derved) ikke være bibelsk“. Denne Sætning, et af de sjældne Producter af Hr. Martensen's „videnskabelige Tænkning“, understøttes af følgende Beviis, som vi ikke ville undlade at anføre, for at Læseren selv kan overbevise sig om: at Doctorens Beviser ere ligesaa „videnskabeligt“ gjennemtænkte som de Sætninger, der skulle bevises: „fordi Bibelen selv viser hen til en vidnende Kirke, der skal fortsætte sig igjennem alle Tider“. Flere eller andre Beviser for den nysansførte Sætning, der afgiver en splinterny, ægte martensen'sk Maalestof for Bedømmelsen af en Dogmatik's ægte bibelske Charakter, har Doctoren ikke fundet fornødne, og man kan med Sandhed sige, at naar han begynder at føre Beviser — hvilket han ellers kun sjelden indlader sig paa — saa gjør han det baade kort og godt, (smulgn S. 6—7 ovenfor, hvor vi have omtalt hans Beviis for, at Gud først kan komme til Selvbevidsthed idet han objectiverer, sig selv for sig selv, ved at tænke sig selv som Fader og Søn, „sige Du til Sønnen og Jeg til sig selv“). Men dersom

vi nu gjøre den modsatte Paastand, dersom vi sige, at kun den Dogmatik, som ikke er kirkelig — vi mene naturligvis kirkelig i streng Forstand — kan være bibelsk, og at ingen Dogmatik, som er strengt kirkelig, kan være ægte bibelsk, af den gode Grund, at den, i dette Tilfælde, ikke fortolter Skriften frit og uafhængigt af Kirkelæren, men har begge i Rifferten paa en gang, ja seer i Regelen mere paa den Sidste end paa den Første — dersom dette er saaledes sige vi — og derpaa ere der Exempler nok, hvad siger saa Doctorens speculative „Genius“ dertil? Tor han, i Kraft af sin „Phantasieanstuelse“, benægte denne Paastand? Men for ikke, som Hr. M., at svære i de lufthynde Regioner og detsfra hente grundløse Paastande, ville vi tage et bestemt Exempel. Vi kjende et dogmatisk Værk: nemlig „Dr. D. G. C. v. Collus biblische Theologie“ udgiven efter hans Død af Dr. David Schulz, Leipzig 1836 (2 Bind). Dr. v. Colln, der er ligesaa hviagtet for sin Lærdom og Grundighed som elsket for sin Retskaffenhed, Fromhed og Religiositet, har kun **villet skrive og kun skrevet en bibelsk Dogmatik**, men intet Gensyn taget til Kirkelæren som saadan. Nu spørge vi Hr. M., er han frispstig — for ikke at sige fræt — nok til at erklære: at denne Dogmatik **ikke er bibelsk**? Vi antage at Dr. Martensen nok vil undsee sig ved at paastaae dette, da han jo dog maa vide, at Enhver, som ikke alt kjender denne Dogmatik, kan overbevise sig om det Modsatte*). Men hvad enten han siger Ja eller Nei hertil, saa er det indlysende for den sunde Forstand, at man med samme Ret kan paastaae: at en kunlsort Gjenstand **ikke er fort**, just fordi den **kun er fort**, som: „at en Dogmatik, der **kun er bibelsk**, men ikke kirkelig, vilde netop derfor **ikke være bibelsk**“. Han viser nu fremdes, hvori Dogmatikens Kirkelighed bestaaer, idet „Dogmatikens almeenkirkelige Charakter beror paa, at den er samstemmende med den kristne Kirkes almindelige Symboler.

*) En af de theologiske Professorer her ved Universitetet — NB. ikke Dr. Martensen — har fra først af gjort os opmærksom paa og anbefalet os dette fortrinlige Værk.

Men Dogmatiken maa ogsaa have en confessionel Charakter", det vil sige, den maa tage Hensyn til de mere specielle Troesbekjendelser (Confessioner), som hyldes af de mindre Kirker, der ere at betragte som Bestanddele af den almindelige Kirke, f. Ex. den lutherste, hvis „confessionelle“ Eiendommelighed angives ved de Symboler (Confessioner), som ere eiendommelige for den, saasom confessio Augustana (den augsborgske Troesbekjendelse) og Luthers lille Catechismus. Vi haabe at Læseren, af det ovenfor Udviklede, vil have dannet sig et Begreb om „den christelige Dogmatiks“ „almeenkirkelige og confessionelle (eller speciel kirkelige) Charakter“, og troe os derfor fritagne for at paa- vise Overensstemmelsen af Hr. Martensens „christelige Dogmatik“, med de almindelige og lutherste Symboler.

Men efterat nu Doctoren saaledes har afhandlet Dogmatikens bibelske og kirkelige Charakter, og saaledes specielt forberedt Læserne paa Modtagelsen af det Bibelske og Kirkelige i hans egen „christelige Dogmatik“, og efterat han fremdeles (S. 67—68) har sagt mange smukke Ting om „Symbolernes Bogstav og Aand“, hvorved Overgangen steer til det Følgende, kommer han endelig til det 3die og sidste Punct, Glædspunctet i denne §, nemlig „Dogmatikkens frie, videnskabelige Charakter“ (cfr. § 26); thi Dr. Martensen kan gjøre det, som andre Theologer ikke kunne gjøre. Han, Doctoren, kan give den samme Dogmatik den „bibelske“, „kirkelige“ og „frie videnskabelige Charakter“. Om denne „videnskabelige Charakter“ siger nu Hr. M. (S. 68): „Som nu Dogmatiken staaer i et nødvendigt Afhængighedsforhold til de kirkelige Symboler, saaledes maa den ikke mindre staae i et Frihedens Forhold til disse, idet den deels forholder sig critisk til de symbolske Formler, deels paany fremstiller de symbolske Grundanskuelser i en Form, der svarer til Kirkens og Theologiens nærværende Udviklingstrin“. Hr. Martensen var sig nemlig bevidst, at hans speculative „Genius“, ved den for ham eiendommelige „Phantasieanskuelse“, havde opdaget „en **Form**, der svarer til Kirkens og Theologiens nærværende Udviklingstrin“, og han maatte derfor forberede Læserne paa den nye Form, da det var muligt, at nogle af de

ældre, indskrænkede Theologer, der ikke ere i Besiddelse af Doctorens Genie og hans Phantasieanskuelse, kunde forarges over den Form, som „den christelige Dogmatik“, ifølge dens „frie videnskabelige Charakter“, har antaget.

Men rimeligviis har Doctoren ikke fundet det tilstrækkelig sikkert, kun at gjøre opmærksom paa den nye Form, som den nye, frie Videnskabelighed nødvendigviis medfører, og derfor har han, som ellers, for en Sikkerheds Skyld, tilføiet i en Anmærkning (S. 69) en Forklaring af „Modsætningen mellem Orthodorie (Rettroenhed) og Heterodorie“ (Brangtroenhed, Kjætterier) saavel i den protestantiske som den catholske Kirke, for at sætte Læserne paa det rette Standpunct, og saaledes komme i Veien for, at det „frie Videnskabelige“ i hans Dogmatik skulde blive misforstaaet, og muligens henført til „Heterodorien“ eller Kjætterierne. Denne dybsindige, velmeente Anmærkning lyder saaledes: „Modsætningen mellem Orthodorie og Heterodorie er en anden i den protestantiske end i den catholske Kirke. Den catholske Kirke, der forudsætter en umiddelbar Eenhed af det Kirkelige og Christelige, tager Orthodorien som noget blot Historisk, der har sit fuldkomne Udtryk i det Kirkelige Lærebegreb. Protestantismen derimod, der sætter en relativ Forskjel mellem det Kirkelige og det Christelige, maa erkjende Orthodorien som Noget, der ikke blot er, men ligesaameget skal tilstræbes“. — Hører I det, I gamle, stive Orthodorer! Der er, foruden den gamle Orthodorie, ogsaa en ny dito, som af Eder skal tilstræbes“, og i denne nye Orthodorie vil I ingen bedre Lærer og Veileder kunne faae, end Dr. theol. H. Martensen — I den historiske Udvikling bliver der altid noget Relativt og Flydende i Modsætningen mellem det Orthodore og Heterodore“, og Sætninger, der til en Tid, paa Grund af deres Nyhed, blive stemplede som heterodore (Kjætteriske) og tilsigtende falske Innovationer (Fornyeiser, Forandringer) kunne i en efterfølgende Tid med Føie blive erkjendte som orthodore, eller som reuere Fremstillinger af det Grundchristelige. Enhver ny Fremstilling af Dogmatiken maa

„saaledes nødvendigt indeholde Sætninger, der have Stinnet „af det Heterodore,“ efter som den ellers kun vilde lade Alt forblive ved Gaaule, kun vilde være en Hjentagelse af det kirkelige Lærebegreb, uden at tilstræbe en renere „Udvikling af det „Christelige.““ See, det er just det! Der som altsaa ikke Hr. Dr. Mattensens „Phantasieanskuelse“, befrugtet af hans speculative „Genius“, havde meddeelt os disse Dplysninger, givet os disse Regler, disse Principer, fundne „i Aandens dybeste Regioner“, hvor Doctoren, ifølge „Berlingste“, „har bevæget sig“, for at vi derefter kunne bedømme hans egen „Christelige Dogmatik“: saa vilde vist mangen En have risikeret, at „stemple som Heterodore (Kjætterse)“ saadanue Lærdomme og „Sætninger“, som de fleste af dem ere, der indeholdes i det Foregaaende, f. Ex.: at Gud, inden han „oplod sig til Selvaabenbaring, var kun en „Naturgrund“, et Naturdyb, uden Selvbevidsthed og Frihed; at han kom til Selvbevidsthed ved at sige „Seg“ til sig selv og „Du“ til Sønnen; at han først ved at tænke sig selv som det 3die „Segpunct“ (Aanden) blev „fri og fritvirkende“; at de tre Personer i Treenheden ere at betragte som „Bevidsthedsacter, Forstjelle, Segpuncter,“ osv. (see S. 14); at Sønnen i de to Triniteter forestilles som to aldeles forskellige Personer, den ene, Logos, som en alfuldkommen Gud, den anden, Kristus, som et indskrænket Væsen, med „begrændset Viden“ osv.; at der er et „ikke guddommeligt Moment i Guddommen“; at Logos, Guds Søn, skaber Verden af dette ikke-guddommelige Moment; at Gud Fader ikke har skabt Verden og ikke er eller har nogensinde været i Verden; at Kristus er en Søn ikke af Gud Fader, men af Logos, som har indsænket sig i Mennekehedens Eljød, og i Tidens Fylde er opstegen i Mennekehedens Midte; at Kristus er Gud Faders Hjerte, men tillige Verdens Hjerte; at Kristus endogsaa har en yngre Broder, som hedder: Diævel, og at denne yngre Broder endnu ikke var ond, dengang han forførte Adam og Eva osv. osv.

Disse Sætninger, med mange flere lignende, som deels ere anførte i det Foregaaende, deels ikke; og som imægtelig have **Stinnet** af det Heterodore", som Doctoren bemærker, vilde, siger vi, sikkert „blive stemplede som heterodore og tilsigtende falske Innovationer", hvis ikke Forf. havde meddeelt Læseren det Princip, hvorefter de skulle bedømmes. Det er derfor at haabe, at Læseren selv om han ellers havde havt i Sinde at forkjættre disse Sætninger, at „stemple dem som heterodore", vil lade sig bevæge ved en saadan Autoritet, og „i ydmyg Modtagelighed, i fortsat Discipel-forhold" til Dr. Martensen, troe: at disse og lignende Sætninger i „den christelige Dogmatik" kun have **Stinnet** af det Heterodore; men i Virkeligheden ere orthodoxe. Lyfles dette, saa staaer det saameget desto sikkrere til at haabe og vente, at samme glørværdige Sætninger „i en efterfølgende Tid med Frihed kunne blive anerkjendte ikke blot som **orthodoxe**", men tillige som **renere Fremstillinger af det Grundchristelige**."

Ogsaa vi, for vort Betskommende, nære det Haab, ja erelig overbeviste om, at saafremt Hr. Martensens Samtid, som over hoved synes tilbøielig til at tage de fremragende Personligheder for noget Andet, end de i Virkeligheden ere, og bedømme dem der- efter, — ikke skulde lade ham vederfares Det, saa ville dog „i en efterfølgende Tid" hans Fortjenester af den orthodoxe og „videnskabelige Fremstilling af Theologien" blive paastjømmede.

VIII.

Nogle almindelige Slutningsbemærkninger.

Flere af Dogmerne eller Læresætningerne i „den christelige Dogmatik" end de ovenfor anførte, agte vi ikke specielt at gennemgaae, thi vi have fra først af ikke foresat os, at levere en al- omfattende Kritik af dette Værk, men kun at anføre saamange af deels Hovedsætninger og Grundlæggende, som vi ansee tilstrækkelige til at Læseren kan danne sig et nogenlunde klart Begreb om Bestaffenheden af Dr. Martensens Lære, baade med Hensyn til Form og Indhold, hvortil vi troe at have

bidraget ikke saa lidet, **deels** ved paa flere Steder at anføre nd-
 førilige, sammenhængende Citater af dette Værk, der saaledes kunne
 læses af dem, der ellers neppe nogeninde selv ville komme til at
 læse „den christelige Dogmatik“; **deels** ved at samle og sammen-
 holde med hinanden saadanne ligeartede Steder, som findes hist og
 her, og som kaste Lys paa hinanden og paa de Læresætninger, som
 søges belyste ved „den christelige Dogmatiks“ eget Lys, da disse
 Steder, staaende for sig i en vidtløftig Udvikling, i en broget Masse
 af forskjelligartede Elementer, ellers let vilde indgaae den nødvendige
 eller hildede Læfers Opmærksomhed; **deels** ved paa flere Steder
 at indhøve eller antyde Forholdet inellem de martenfenske Læ-
 domme paa den ene og Kirkens eller Skriftens Lære paa den
 anden Side, og have vi, navnlig hvor Skriften anvendes, kun an-
 ført saadanne Steder, hvis Mening er reen og klar, og selvfølgelig
 ikke kan være underkastet nogen Tvivl; og **endelig** have vi ogsaa
 anført nogle Steder af en fremragende dansk Theolog, hvis Auto-
 ritet er større end vor, for derved endmere at anspore saavel Hoiere
 som Lavere, der interessere sig det Mindste for denne Sag, til at
 overveje og undersøge Beskaffenheden af Dr. Martensens Lære; og
 den Dom, som ved de anførte Ptringer af hiin Theolog indireete
 fældes over den martenfenske Lære, maa have saameget desto større Vægt
 og Betydning, som den ikke er fældet nu, ikke er fældet over
 „den christelige Dogmatik“, men allerede flere Aar tilbage over de
 samme Anskuelser, som nu fremtræde i dette Værk. At vi ikke
 have gjort flere Lærdomme i „den christelige Dogmatik“ til Gjenstand
 for vor Betragtning, har ikke sin Grund i, at der ikke foresaandtes
 flere Lignende, thi dette Værk er i det Væsentlige af samme Cha-
 racter heelt igjennem, uagtet de mange og forskjelligartede Elemen-
 ter, som findes deri. Men vi ansee det for overskødigt, at gaae
 videre, da vi antage, at hvis dette ikke er tilstrækkeligt til at hen-
 vende Opmærksomheden paa Dr. Martensens Lære, saa vilde det
 kun lidet nytte, at skrive mere derom. Kun „den christelige Dog-
 matiks“ Character i dens Almindelighed antage vi det passende,
 endnu at oplyse ved nogle almindelige Slutningsbemærkninger.

Derjom Nogen vil opfaste det Spørgsmaal, til hvilken Klasse, hvilken Hovedanskuelse eller Hovedretning „den christelige Dogmatik“ er at hense, om den er bibelsk, kirkelig, rationalistisk, philosophisk-speculativ eller videnskabelig osv.; da vil vist neppe nogen Sagkyndig og Upartisk kunne besvare dette Spørgsmaal anderledes, end at den har Noget af alle disse Elementer m. fl., men at den just derfor er intet af alt Dette, ikke repræsenterer nogen af disse Retninger. Forfatteren har, som det synes, lagt an paa, at forene flere, om ikke alle Hovedcharacterer i dette Værk, navnlig den bibelske, kirkelige og videnskabelige, hvilket han selv udtaler, men som Modsatning til den Mysticisme, som dels indeholdes i Kirkelæren, dels i den martensenske Speculation, maatte Rationalismen ogsaa med, thi Modsatningerne maa altid med ind i Systemet, for ved Hjælp af Mediationen, at „indgaae en Forsoning“ med hinanden; endelig har ogsaa den guustiske Phantasieanskuelse ved denne Leilighed vist sig at være saa nær beslægtet med Systemet, at den ikke godt kunde udelukkes deraf. Det er vaarselig at sige, hvad der har bevæget Doctoren til, at udstyre „den christelige Dogmatik“ med denne monstrose Alsidighed, hvis Mage neppe vil findes iblandt alle Kirkens Dogmatiker gjennem de 18 Aarhundreder. Nærmest ligger at tænke sig, at han har søgt at forene alle disse Retninger enten fordi han ikke trostede sig til at gennemføre nogen enkelt, eller fordi han troede, at Fuldkommenheden bestod i at forene alle Elementer i en og samme Dogmatik, hvorved han tillige vilde blive større end andre Dogmatikere, og troede bedst at kunne opnaae dette ved at medtage Noget af Alt, for at Ingen skulde kunne sige, at en eneste af de nysnævnte Hovedretninger og Characterer var udelukket af „den christelige Dogmatik“, men tværtimod uddes til at tilstaae, at Dr. Martensen havde forenet dem alle i sin „christelige Dogmatik“ og dette nagtet ingen Theolog for ham havde seet sig istand dertil. Alt vel overveiet, synes denne Tankegang, dette Motiv, at være det rimeligste, thi det andet Alternativ forudsætter unægtelig en saadan Bestendighed og Resignation, som man ikke ret godt kan vente at finde hos en Mand, som Dr. Martensen. Paa den anden Side kunde vist

heller Ingen, som kjender hans Lærervirksomhed og litteraire Producter, vente, at hans aandelige Blik paa eengang skulde opklares saaledes, at han kunde indsee Umuligheden af at forene de forskjellige Retninger og Modsætninger, han i et eneste Værk har søgt at forene; og dog — det maae vi tilstaae — skulde man neppe have anseet det for muligt, at nogen „christelig Dogmatik“ vilde komme til at indeholde en saa broget Masse, saamange hinanden modstridende og modsigende Elementer, kirkelige, bibelske, rationalistiske, mystiske, hegelste, gnostiske, med flere lignende, hente fra andre Kjættepartier (See S. 64 ovenfor). Men Forf.s hele Vandsdannelselse har bevirket dette. Med Hensyn til Formen eller Fremstillingsmaaden synes han nærmest at have fulgt, eller søgt at følge den hegelste Methode, hvilket navnlig er fremtrædende paa de Steder i „den christelige Dogmatik“, hvor Speculationen er overveiende, f. Ex. i Læren om „den treenige Gud“ eller Væsenstriniteten (See ovenfor, navnlig S. 8 flgg); men det forstaaer sig af sig selv, at denne Methode her fremtræder som en Caricatur; thi selv om Dr. Martensen som Tænker havde været en anden Hegel — hvilket han rimeligvis ikke er — saa vilde han desuagtet ikke kunne slippe saa godt fra det, idetmindste tilsyneladende, som Hegel; thi Hegel var, som bekendt, ikke Theolog ex professo, men Philosoph, og behøvede derfor ikke at drage den kirkelige Dogmatik med ind i Systemet, eller anvende sin Methode paa de enkelte Kirkedogmer. Hr. Martensen har derimod gjort dette, og dermed har han forvirret det Hele; men dette kunde han ikke gjøre, dersom hans egen Tænkning og hele Tankegang ikke i Forveien var bleven forvirret og den sunde Sands, som Dr. Martensen maa antages at have været i Besiddelse af, inden han begyndte at studere den hegelste Philosophie, aldeles forstyrret*). Denne falske Methode, denne Forstyrrelse i Hr. M.s Tænkning — om hans Speculation og „Phantastikanstuelse“ overhovedet fortjener

*) Dette troe vi tidligere at have beviist saaledes, at ingen Udsigt mere kan være Tvivl derom. (See „Dr. Martensens moralske Paragraffer“ af M. Cirfsson, Kjøbenhavn. 1846.)

dette Navn — viser sig paa saa mange Steder, ja, saa at sige overalt, at det er overflødigt at anføre enkelte Exempler derpaa. Den mest almindelige Form for hans Tænkning, naar han skal til at forene Modsetningerne, er denne: at en Ting ikke blot er noget vist, men maa tillige anses som o. s. v. Men det som den første Sætning med sit „ikke blot“ indeholder, er i Regelen aldeles uforeneligt med det, der angives ved den sidste og omvendt, det ere i Regelen ikke to Sider af een og samme Gjenstand, een og samme Retning o. s. v., men det ere to modsatte Existenser, modsatte Ting, modsatte Retninger, som angives ved Sætning og Modsetning og som Systemet giver sig Mene af at forene til en Enhed. Men Doctoren gjør sig desuagtet aldrig den Uellighed at bevise Sagen, at godtgjøre ved fornuftig Tænkning, at det virkelig forholder sig saaledes, at de to omhandlede Gjenstande høre sammen, fuldstændiggjøre hinanden og ere saaledes at betragte som to Sider af een og samme Sag. Dette har sin Grund i den anden Gjendommelighed ved denne Methode, som bestaaer deri, at man bestandig gaaer ud fra det som givet, som just skal bevises, og enhver Uheldet vil nu kunne indsee, at naar man bærer sig saaledes ad, saa har man hørt op at tænke, og saa kan man paastaae det allerurimeligste Galimathias, fordi man bestandig gaaer ud fra det som givet. Naar Forf. saaledes paastaar, at „en Dogmatik, der kun var bibelsk, men ikke (tillige) kirkelig, vilde ikke være bibelsk“ (see ovenfor S. 60—61), saa gaaer han aakentart ud fra, enten at den bibelske og kirkelige Charakter er den samme, eller at, hvis der er Forskjellighed, denne Forskjellighed da netop maa tages ind med i hver enkelt af disse Charakterer, disse Retninger, for at de, som saadanne, ved at optage det fra sig selv Forskjellige i sig, kunne blive ægte, hver i sit Slags. Dette er aabenbart en falsk Logik og en fuldstændig Begrebsforvirring. I det første Tilfælde gaaer man netop ud fra det som skal bevises, og tænker man sig Sagen saaledes som det sidste Alternativ angiver, saa strider det imod al sund Tænkning, at en Ting eller Sag, der, som saadan, har sit eget Væsen, sin egen Charakter, bliver fremstillet

renere og fuldstændigere med Hensyn til dens egen Charakter ved, at der optages i den Noget af en anden Ting, forskjellig fra den selv. Den samme Begrebsforvirring gjør sig gjældende i Forf. Betragtning af Gud og Menneſte i deres gjensidige Forhold til hinanden, saa at man med Sandhed derom kan sige, at „det Physiske og det Aandelige, det Guddommelige og det Menneskelige uophørligt spiller over hinanden“, og dette har atter sin Grund deri, at Forf. gaaer ud fra **„den fuldkomne Væsenſeenhed af Gud og Menneſte“**, hvilken Lære jeg tidligere har fremdraget, da den gaaer igjennem alle Doctorens Skrifter. Af saadanne Exempler er der nok i „den christelige Dogmatik“, thi Alting behandles paa denne Maade. Herhen horer netop den ovenfor (S. 10) omtalte ſpeculative Betragtningſmaade, der er eiendommelig for „de Aandelige“, og som **„ſeer alle Gjenſtande dobbelt“**, thi, for at blive ved det anførte Exempler, naar **Gud og Menneſte ere Set i Væsen**, saa maa Gud betragtes „ikke blot“ som Gud, „men tillige“ som Menneſte, og Menneſtet maa da ligeledes betragtes „ikke blot“ som Menneſte, „men tillige“ som Gud. Paa denne Maade rores Alting ſammen.

Men ved Siden af den Forvirring, som denne vilkaarlige, tankeloſe Tummel med Begreberne foraarſager, er der forresten fuldt op med alle Slags Selvmodſigelfer. Vi vilſe her ikke gaae i Detaillen, men blot paaapege nogle af de meſt gjennemgribende. Saaledes bekjæmper Hr. M. af alle Kræfter Nationaliſmen, men anvender den dog ſelv paa flere Steder (ſmlgn. f. Ex. hans Raiſonnement om Chriſtus S. 38—39), men i Regelen anvender han kun enſelte af dens meſt overfladiſke Sætninger og Paafænde, og det er let forklarligt, at han, iſølge ſin Tænkningſmethode bedſt kan anvende det Overfladiſke deraf. Fremdeles er hans Dogmatik fuld af Myſticisme — hvilket i og for ſig ikke bebreides ham, da det er en ærlig Sag at være myſtiſt eller Hyadſomhelſt, naar det blot tiltaler og tilfredſſiller En —; men ved Siden deraf taler han om „videnſkabelig Fremſtilling“ og bilder ſig ind, at „den christelige Dogmatik“ er „videnſkabelig“. Han har leveret en

lang Udvikling af „Guds Selvaabenbaring **indadtil**“, ved paa en Prøf, hvad ethvert af Guddommens „Momenter“ eller „Teg-
 pnmeter“, som saadant, er i Stand til at tænke og udføre, men ved
 Siden deraf forraader han i andre aandelige Ting, der bedre
 kunne erkjendes af Mennesker, den største Uvidenhed og Uforstand,
 og overhoved et fuldstændigt Ubekjendtskab med Aandens Væsen og
 Virkninger. Dette kan eksempelvis sees af hans Lære om For-
 soningen. I Begyndelsen af Læren om Solnen (S. 283—84)
 taler Forf. om Forholdet mellem „Christi Præxistens (Forud-
 tilværelse) som Logos og hans Aabenbaring i Tidens
 Fylde. Han betragter Christus i Præxistensen som „den væ-
 sentlige Midler imellem Gud og Skabningen“; senere bliver
 han den virkelige Midler; han var den væsentlige For-
 soner, inden han kunde blive den virkelige Forsoner. Der er
 altsaa en **dobbelt Forsoning**, den væsentlige og den vir-
 kelige, og vi komme saaledes igjen her til den, Side 34, omtalte
 Sammenblanding af „det Physiske og det Aandelige“; Dr.
Martensen kan nemlig ikke tænke sig nogen aandelig
Virksomhed, nogen aandelig Frugt uden at lade den
udvikle sig af en fysisk (eller metaphysisk) Spire. Der-
 for er det, at Forsoningen, den blot aandelige Forsoning, som
 er den eneste man ellers pleier at tænke sig, ifølge Doctorens Lære,
 ikke kan finde Sted, ikke kan komme i Stand, med mindre
 Forsoningens **Væsen** er nedlagt i Forveien i Menneskehedens;
 dette Væsen er en Logos, der har „indsænket sig i Menneskehedens
 Skjod som Mulighed, som hellig Edd“, v. s. v. (See ovenfor S.
 38—39). Lige fra den Tid af er nu altsaa den væsentlige For-
 soning fuldbragt! *)

*) For at hjælpe Læseren til, saameget som muligt, at orientere sig i Sys-
 temet, ved at see de forskjellige Sider af een og samme Lære stillede
 ved Siden af hinanden — bemærkes: at ligesom den væsentlige
 Forsoning blev fuldbragt derved, at Logos „indsænkede sig i Men-
 neskehedens Skjod“, saaledes kom ogsaa Guds og Menneskets
 Væsenreenhed i Stand derved, thi — giv Agt Læser! — den
 væsentlige Forsoning bestaaer, ifølge Systemet, netop derved, at denne

Dette, at Doctoren altid behøver en guddommelig **Essents** — jeg kan ikke udtrykke det anderledes — for at tænke sig en aandelig Birtjømhed foregaae i Mennesket, viser hans totale Ubekjendtskab med det Aandelige, viser hvor dyb og radikal hans Bilsfarelse er. Han veed ikke, at det Aandelige alene bevirkes ved det Aandelige, som saadant, at al Tilnærmelse til Gud og Forsoning med ham kun skeer ved Sindets Henbenden til ham o. s. v., og at denne bevirkes ved reent aandelige Midler, Livets Tilstiftelser o. s. v., ikke ved nogen pphysisk Sæd, Spire, eller deslige, som nedlægges i Mennesket og forandrer dets Væsen fra slet og ret menneskeligt Væsen til et guddommeligt eller gudmenneskeligt. Mennesket har fra Begyndelsen af sin Tilværelse fra Gud; ifølge denne Tilværelse og det for den eiendommelige Væsen, har det Evner og Anlæg til, i Forbindelse med Guds Naadesbistand, som det i ethvert Dieblif kan gjøre Regning paa, naar det selv redelig vil gjøre. Sit, at vende tilbage til Gud; naar det ved Synden har vendt sig bort fra ham (smkgn. Parabeln om den forlorne Søn, Luc. 15), og blive forsonet med ham, uden at en saakaldt væsentlig Forsoning er gaaet i For-

„Væsenseenhed af Gud og Menneske“ indtræder (S. 289), at Gud og Menneske blive **Et** i Væsen, (See Dr. D. N. Clausens „Udvikling af de christelige Hovedlærdomme“ Kjøbh. 1844. S. 368—69, hvor han, med den ham eiendommelige Klarhed, fremstiller denne saakaldte væsentlige Forsoning. Smkgn. ogsaa mine Indlæg nedenfor, navnlig det sidste, hvor nogle Ytringer af nysnævnte Sted i de christelige Hovedlærdomme anføres.)

Men endnu een vigtig Bemærkning. Systemet har, naar det rigtig eftersees, „ikke blot“ een, „men“ to væsentlige Forsoninger. Den første, den nysansførte, som er den almindelige, skeer derved, at Logos „indsænker sig i Menneskeheden“; den sidste, som er den specielle, skeer ved Daaben (See „den christelige Daab“ af Dr. Martensen Kjøbh. 1843. blandt flere Steder S. 55, hvor det hedder: „Ved Daaben at iføres Christum, vil da ikke blot siges, at faae en blot tillegnet Retfærdighed, en nogen justitia impulativa, men at faae Christi Retfærdighed som det Substantielle — det levendegjørende og befrugtende Princip“ o. s. v.

veien, for at den virkelige Forsoning kan fremspire. deraf som Plairten af Sædefornet. **Den væsentlige Forsoning** **eksisterer** **følgelig kun i de speculative Hjerner**, den er kun en „Phantasiæanskuelse“, som dog ikke er Dr. Martensens ubelukkende Ejendom, men som han har tilsælles med en Deel andre theolodiske Tilhængere af den nyeste Speculation. Dette og andet lignende, hvoraf Systemet vrimler, viser tydeligt, hvor ubekjendt Hr. Martensen er med det Almindelige, i dets sande Væsen og Bæsen, viser, at hvor meget han end taler, docerer, præker og skriver derom, er det ham dog i Virkeligheden en fremmed Gjenstand. Religionens egentlige Bæsen er ham, efter alle de Kjendemerker hans Lære giver, en terra incognita (et ubekjendt Land), hvor han famler som i Taage og veed ikke hvor han er. Ved at blive Religionslærer; er han kommen ind i et fremmed Element*). Han har sin Kundskab om Religionen ad en blot historisk Vej, han er en af Disciplene paa 5te, 6te, 10de og 20de Haand, som Magister Søren Kirkegaard omtaler i „philosophiske Samler“. Ja Doctoren har aabenbart skildret sig selv (S. 14 Anm.) hvor han siger, at „den religiøse Anskuelse kan ogsaa besiddes paa anden Haand, d. v. s. paa en æsthetisk eller philosophisk Maade“, hvor han viser, at „der ere Philosopher, Digtere, Malere, Billedhugere“ — ja desværre ogsaa „Theologer! — „som med stor plastisk Kraft have fremstillet de „Christelige Forestillinger, uden dog selv at have besiddet „disse Forestillinger paa en religiøs Maade, idet de „kun have forholdt sig dertil igjennem Tankens og Phantasiens Medium“. See, det er just det vi mene, og hvis dette ikke passer paa Hr. Martensen, saa kjende vi Ingen, som det passer paa, han er jo desuden, som bekjendt, fra først af

*) Hr. Martensen kan saaledes ikke upassende sammenlignes med en Hane, der har forstuffed sig paa Bunden af en Brønd, og kun ved Kraft-Anstrengelser bliver trukken op af Vandet, hvor han ikke hører hjemme.

navnlig optraadt som philosophisk Docent, og ikke mindre bekendt er hans Forkjærlighed for Konsten; der endogsaa gif saavidt, da han i Maret 1841 skrev „Moralphilosophiens System“, at man dengang, ifølge hans Lære, maatte gjenneengaae Konsten, for at blive et værdigt Medlem i Guds Rige. „Hvor „plastisk“ skjønnede og afrundede Dr. Martensens Foredrag ere, saavel i Universitetets Høresale som i Statskirken, vide hans Tilhørere. Naar man nu altsaa sammenholder den skønne Form ved det saa ofte usammenhængende, selvmodsigende af mange og forskjelligartede Elementer bestaaende Indhold, og derhos tager de ovenfor anførte Kjendemerker i Betragtning, saa vil man paa en ganske simpel og ligefrem Maade komme til det Resultat, at Dr. Martensen „ikke“ besidder de religiøse Forestillinger paa en religiøs Maade“, men „kun forholder sig dertil igjennem Tænken og Phantasieens Medium“.

Men skjøndt dette bliver Hovedresultatet, saa forhindrer det dog ikke, at der i „den christelige Dogmatik“ kunne findes, og virkelig findes mange christelige Enkeltheder, thi disse kunne godt besiddes paa nysansorte Maade og fremstilles, ogsaa af Saadanne, som kun besidde dem „paa anden Haand“. Men disse Enkeltheder kunne heller ikke gjøre en Lærebygning christelig eller religiøs, naar den i hele sin Grundvold (saasom i Læren om Gud, Skabelsen, Forsoningen osv.) er falsk og forqvælet; tværtimod kan man paa flere Steder see, at disse christelige Elementer komme som noget Fremmed ind imellem det Øvrige, og ere ikke sjældent klippede paa Systemet for at give det et kirkeligt, christeligt og religiøst Udseende.

Alf det Foregaaende vil det være indlysende, at hvormange Heel- eller halv-christelige, tiltalende eller interessante Enkeltheder der end maatte findes i dette Værk, saa er det dog, betragtet i sin Heelhed, **en Uting**, hverken det Gode eller det Onde, men et **Sammenfurium af alt muligt**, af bibelske Elementer, kirkelig Orthodorie, Rationalisme, hegelst Speculation, gnostisk Phantasieanskuelse og andre Billedfarelser, og det er derfor, navnlig betragtet som en „videnskabe-

lig Fremstilling" af den kristelige og kirkelige Lære, en **saadan Uting**, som vist neppe har sin Mage. Vi frygte ikke andre kompetente Mænds Dom i saa Henseende, thi de maa ufeilbarlig, naar de ere upartiske, i det Væsentlige komme til samme Resultat.

Betragter man „den kristelige Dogmatiks **praktiske** Nytte, vil Resultatet neppe kunne blive bedre. At Sproget er upopulært ville vi ikke videre omtale, dog kan man ogsaa heri gaae altfor vidt, og beklageligt vilde det være, naar dette Værk med Hensyn til Indholdet var mere værdifuldt, at det er saa fuldt af fremmede, speculative Udtryk. Floskler og Phraser, at ikke engang dannede Lægsfolk, ja selv ikke lærde Theologer, paa mangfoldige Steder ville være i Stand til at forstaae det, med mindre de enten selv have hørt Dr. Martensen eller ere indviede i den hegelske Viisdom, og latterligt maa det altid blive, naar et saadant Videnskabsstikkeri som det martensenske, fremtræder i en saa forkonflet, fornem og hvitrævende Form. Det Skadelige ligger imidlertid ikke saameget heri, som i dens blandede Charakter og hele forforeriske Væsen. Naar den unge Studerende hengiver sig til en saadan Veileder, og „indsænker sig" i dette Værk, da ville desværre de Allerfleste fra Begyndelsen af mangle den Aandsmodenhed og de Kundskaber, der udfordres til at see det i dets rette Lys, og da en af Hovedeiendommelighederne ved dette Værk er dels den lette og uenige Maade, hvorpaa alle de vanskelige Spørgsmaal tages, idet man i Regelen gaaer ud fra det som givet, som skal bevisees, og phantasiserer siden videre fort, saa ville de derved ufeilbarligen føres paa Afveje, de ville antage det for „Videnskab" og „videnskabelig Fremstilling", som er et løst Sammensurium af alt Muligt, bygget paa ubeviste og ubevislige Fordringsætninger (Postulata), de ville antage det for Tænkning, som kun er „Phantasiens Kuelse" eller reent Hjernespind, de ville sølgelig kun gribe Skindet i Stedet for Virkeligheden, og endda ovenikøbet blive indbildte, taabelige og uforuistige, hvorpaa man desværre har altfor mange Exempler i denne Retning.

Med Hensyn til **Anvendelsen af Skriften** kjender jeg ingen farligere Veileder end Dr. Martensen. En Deel

af de mange Skrift-Steder, som findes i den „christelige Dogmatik“, har han naturligviis anvendt mere eller mindre rigtigt, men en Deel Steder har han ogsaa fortolket paa sin egen Maaner. Paa nogle Steder i sit Værk følger han „forbilledlige Udsagn eller Antydninger i den apostoliske Lære“, som han viseligen har fremhævet i Indledningen (S. 64), men lader de tydelige og klare Skriftsteder ubenyttede, naar de ikke passe til Systemet. Endelig er han forsigtig nok til ikke at anvende Citater af Skriften paa saadanne Steder i Systemet, hvor Speculationen og hans „omfattende Phantasieanskuelse“ dominere. Det vilde i Sandhed ogsaa være formeget at forlange af Hr. Martensen, at han af Skriften skulde bevise saadanne Lærdomme, som han har fremsat om Treenheden, om Skabelsen, om Guds halve Salighed, om hans Væren over Verden, ikke i Verden, om Diævelen, om Inspirationen osv., (see ovenfor navnlig Side 64), thi disse og lignende martensenske Lærdomme ville vist ikke kunne understøttes eller bevises enten ved enkelte Skriftsteder eller ved Skriftens Aand og Analogie, selv om paagjældende Forf. var mere fortrolig med Skriften og dens Lære, end Dr. Martensen synes at være.

Saaledes vil det vise sig, at Dr. Martensens „christelige Dogmatik“ er lige **forkastelig**, hvad enten den betragtes fra det **theoretiske** eller **practiske** Synspunkt. I theoretisk Henseende ligner den, som vi alt have viist, en **Banfskabning** med mange Hoveder. Ingen, som redeligt søger Sandhed, kan ved den blive tilfredsstillet, og det er saa langt fra, at Noget ved den kan vinde Klarhed og Sikkerhed i at bønne aandeligere, at det Mørke og den Forvirring, som alt i Forveien eksisterede paa Kirkens og Religionens Gebet, ikke lidet er bleven forøget ved en saadan Lærebygning. Grundlaget, Metoden, Tænkningen deri — forsaavidt der kan være Tale om Tænkning — ere **Religionen** og den **sunde Fornuft** lige **fjendske**, og en saadan Lære og Læremethode kan folgeligen i det Praktiske kun have skadelige Virkninger saavel for de Enkelte, som

tilegne sig den, som for de Mange, hvis Lærere og Veiledere i det Aandelige de skulle være.

”Hvad „den christelige Dogmatik“ kan og vil blive for de orthodoxe Theologer, kunne vi ikke forudsee. Vi selv høre, som bekjendt, ikke til dem, have aldrig udgivet os derfor og ville aldrig gjøre det, men dersom de endnu vide, hvori den saakaldte Orthodorie bestaaer, saa vil dette Værk ligesaa lidet kunne tilfredsstille dem, som det formaaer at tilfredsstille rationaliserende eller ægte videnskabelige Theologer, eller overhoved nogetsomhelst Partie eller Retning i Christenheden, thi i dets Heelhed synes det os lige forkasteligt, fra hvilket-somhelst Standpunct det betragtes og bedømmes. Vi have i det Foregaaende bidraget til at belyse det fra denne Side og haabe, at de orthodoxe Theologer, hvormeget uogle af dem end maatte have imod os, ikke desto mindre ville overveie det af os Fremhævede, hvis de ikke alt i Forveien skulde have lagt Mærke dertil, og sammenligne dette med den christelige Religions Grundlærdomme i deres Eensfoldighed, med Det, som er dens Væsen og Kjærne. Det kommer ikke an paa, om vi ere orthodoxe eller heterodoxe, thi derfor kan og bør Ingen dømmes af Menneſter, enhver af os staaer og falder for sin Herre, og vi bør alle kunne fordrage hinanden i christelig Kjærlighed, naar vi kun ere christelig ſindebe; men **Get bør vi fordre af hinanden** i vort gjensidige Værelsforhold til hinanden, og dette er **den Ærlighed, den Oprigtighed**, der ikke giver sig ud for Andet end hvad man er i Virkeligheden, og navnlig at man i Menneſkets høieste Anliggende (Religionen) ikke søger at give sig eller sin Lære Udſeende af at være hvad den ikke er, og saaledes føre Næsten bag Lyset. Naar der da alligevel gives Saadanne, saa er det vor **fælles Pligt**, at stille en saadan Fremgangsmaade blot og bar for Alles Dine, (thi vi ere Alle kaldte til at stride for Sandheden og værne om den, Enhver efter den Velighed, de Kræfter og Anlæg, Gud giver ham dertil.) Men især paaligger denne Pligt dem, der høre til den samme Retning eller Partie, som Paagjældende ville synes at høre til,

thi naar der i en Sect eller en Kirke læres saadanne Lærdomme, som dem, hvormed Dr. Martensen har beriget den danske Kirke, og de approberes af den, hvad er da naturligere, end at de, som staae udenfor, anvende paa Vedkommende det bekjendte Sted hos Apostelen (Rom. 2, 23): „Du som roser Dig af Loven, Du vanærer Gud ved Lovens Overtrædelse?“ Det tilkommer saaledes navnlig de kirkelige Theologer at undersøge den martensenske Læres Beskaffenhed, og man vil i dette Tilfælde faae Leilighed til at erfare, hvorvidt deres oprigtige Interesse for den Sag, som er dem anbetroet, hvorvidt deres Upartiskhed og Sandhedskjærlighed strækker sig.

Geistlig Retfærdighed,

belyst

ved en Biskops Deeltagelse i en Generalfiskal-Sag.

I
Mit første Indlæg.

(Forsaaibdt som det angaaer d'rr. Prof. Martensen og Biskop Mynster.)

A*).

Sr. Generalskistalen har i den første Deel af sin mod mig rettede Anklage omtalt det, som, angaaende Prof. Martensen og Biskop Mynster, indeholdes i den første Deel af min Skrivelse, jeg vil derfor først behandle dette Afsnit, dog saaledes, at mine Yttringer og Paastaande om hver af dem især afhandles særskilt, eftersom de, ifølge Sagens Bestaaffenhed, ikke kunne afhandles under Et.

Jeg troer passende at kunne indlede mit Forsvar, forsaavidt det angaaer Bestyldningerne mod Prof. Martensen, med den Pasfus af min Skrivelse, som Generalskistalen først har citeret i sin Anklage, der lyder saaledes: „Jeg har, som bekiendt, gien- tagne Gange angrebet Prof. Martensen og vilst, at hans systematiske (!?) Lærebegreb er et bundløst Chaos, fuldt af aandelig Forvirring og Modsigelser, undergravende Religion og Christendom; at hans dogmatiske Læresætninger ere saa aldeles forskjellige

*) Ligesom Begyndelsen, der kun indeholder den første almindelige Indledning til det Hele, er udeladt, saaledes ogsaa Indlæggets 2den og 3de Hoveddeel, betegnede med Littr. B. og C., som, strengt taget, ikke vedkomme det her, under Littr. A, Omhandlede.

fra Kirkens og Religionens, at der udfordres en næsten ubegribelig aandelig Blindhed **eller** en høi Grad af Uredelighed til at ville forsøge paa, at udgive dem derfor¹⁾ ic. Jeg troer her ikke at have sagt Andet end Hvad jeg alt i mine Skrifter har godtgjort med en saadan Masse af flaaende Argumenter, som faa af Nutidens Theologer, i det mindste i Danmark, have præsteret, naar de have villet paavise vrang og og kjætteriske Lærdomme, og jeg kunde saaledes blot henvise til disse Skrifter. Dog vil jeg, ogsaa her, for Korthedens og Tydelighedens Skyld, anføre nogle Exempler, der maae, der bør kunne forstaaes af Enhver, der veed en Smule Bæsteb om den Tro, hvortil han be- kjender sig, altsaa ikke blot af Theologer, men ogsaa af Jurister og Andre, fortsagt, af enhver fornustig Christen.

1. Jeg vil „begynde med **Gud**“ og derfor først paavise: at Prof. Martensens Lære om Gud og Treenheden er ganske forskjellig fra Kirkens og da ikke mindre fra Skriftens Lære. Efterat denne Lære ved Concilierne i Nicæa (325), Constantinopel (381) og Chalcedon (451) var bleven bestemt, har Kirken til alle Tider lært „een Gud i tre Personer“, eller, som det hedder i conf. aug. 1. Art., „trende Personer i det samme eneste guddommelige Væsen“, og anseet denne Lære som Noget, der absolut maa være Gjenstand for **Troen**, thi de dogmatiske Stridigheder derom have viist, at denne Lære er ubegribelig, og at alle Forsøg paa at forklare den, kun føre til Kjætterier, som Kirken til alle Tider har fordømt; ja, at man allerede i de første fire Aarhundreder i den Grad har forsøgt Alt, at alle nyere Forklaringsforsøg kun give et Opkog af de gamle Kjætterier. Prof. Martensen har imidlertid meent at kunne forklare dette Dogma, og derved faaet noget ganske Andet end den Kirkens Lære. Han benævner Personerne „**Christents-former**“*), og siger: „at det er væsentligt og nødvendigt for

*) Nu er denne Benævnelse bleven afløst af en heel Hærskare nye Udtryk og Betegnelser af de tre Personer, som Dr. Martensens speculative „Genius“ har opfundet. En Deel af disse findes anført ovenfor

Gud, at udtræde i en tredobbelt Existentform, der hver for sig indeholder det hele guddommelige Subject og den hele guddommelige Substant^s *). Heri ligger ligesom:

a) Alt denne Treenighed, bliver en **successiv** Treenighed, idet disse „Existentformer“ nødvendigvis maa succedere hinanden, efter som de, just fordi de ere „Existentformer“, der hver for sig skulle indeholde Alt, hvad der tilhører den „evige, ubdelige“ og altomfattende Gud: **umulig kunne eksistere ved Siden af hinanden**. Dette er et grovt Kjættarie aldeles uforeneligt med Kirkens Lære og Tro, i det væsentlige det samme som i det 3de Mæghundredes lærtes af nogle af de saakaldte Antitrinitarier, og forbyntes af Kirken.

b) Dernæst følger deraf, at Faderen, den saakaldte første „Existentform“, ganske absorberes af den anden „Existentform“ Sønnen, og at **Gud Fader, som saadan, altsaa ophæves og tilintetgjøres**. Faderen avler her ikke Sønnen, men **bliver Son, forvandles fra Fader til Son** **). Denne Lære hylledes af de Kjættære, navnlig i det

(S. 14). Skulde Nogen ønske at kende flere Egnende, saa vil han kunne finde dem i Doctorens egne „Christelige Dogmatik“.

(Ny Anmærkning.)

*) Da Prof. Martensen ikke endnu har udgivet sin Dogmatik i Trykken, henvises her til det Referat af denne Lære, som findes i mit Skrift: „om Baptister og Barnebaab“ (S. 337—41), som er et nøiagtigt Aftryk af Hr. Professorens fra Chathedret dicterede SS'er, hvilket han ogsaa har vedkjendt sig og kun beklaget sig over, at det er udgivet i Trykken. (See „Berlingske“ for 29de April og 9de Mai 1844, Nr. 115 og 124.)

**) Da jeg i det Foregaaende, ved at omtale „den christelige Dogmatik“, ikke har beskæftiget mig ret meget med, som tidligere, at ulede Consequenter af de martensenske Lærdomme — hvilket vist ikke behøves, da de anførte Lærdomme ville kunne anbefale sig selv — saa har jeg heller ikke der omtalt den Consequents, som den martensenske Treenighedslære fører til, denne nemlig: at ingen Gud Fader mere eksisterer eller har eksisteret siden den Tid, da „h^{er}

3die Aarhundrede, som kaldes „Patripassianer“ (d. e. Saa-
danne som lærte, eller hvis Lære førte ligesom til at antage: at
selve Faderen har lidt og døet — i Solnnen). Dette
er et endnu grovere Kjætterier end det første. Eller tør Nogen paa-
staae, kan Nogen godtgjøre, at dette er Kirkens eller Skriftens Lære?

2. For det Andet lærer Prof. Martensen med Hensyn
til **Forholdet mellem Gud og Menneske**: „at Gud og
Menneske ere væsentlig og personlig Eet^{*)}“. De
Atheistiske og **mennekesforguderiske** i denne Lære staaer i
noie Forbindelse med den under Nr. 1 anførte Branglere, da den
„væsentlige og personlige Enhed af Gud og Menneske tænkes just
at indtræde ved Overgangen af den ene guddommelige
„Eksistensform“ i den anden; thi **først** ophæves
Eksistensformen Fader og gaaer over i Solnnen, bliver
Søn; **der næst** bliver Solnnen Menneske, og nu er Gud og
Menneske bleven væsentlig og personlig Eet i ham, og **endelig**
„giver Christus sig selv og Manden heel og udeelt
til Enhver i Daaben“^{**)}, og selgelig bliver Gud og Menneske
nu væsentlig og personlig Eet i ethvert Menneske — NB. som
døbes. Hvad der nu fremdeles skal tænkes eller troes om
Solnnen og Manden, efterat denne Proces er foregaaet, er

det guddommelige Subject og hele den guddommelige Substantis antog
„Eksistensformen“ Søn; men heller ikke denne Consequents behøvede
vi at fremhæve, thi naa Faderen hverken er eller virker i Verden,
men kun „er over Verden“, som det hedder i „den kristelige Dogma-
tik“, saa kommer det ud paa Eet, om der tænkes en uirksom Fader,
som intet har med Ver den at gjøre, eller denne Fader ikke mere tæn-
kes at eksistere. Det Sidste er endogsaa lidt mere fornuftigt end det
Første, thi at tænke sig en Gud Fader, som Intet besatter sig med
Verden, vil vist ikke tilfredsstille ret Mange foruden Dr. Martensen,
hvis hele Gudsbegreb, Religion o. s. v. synes at være gaaet op i hans
„omfattende Phantasieanskuelse“. (Ny Anmærkning.)

*) See: „Grundrids til Moralphilosophiens Sytem“, af Dr. Martensen,
Kjøbenhavn 1811, navnlig §§ 49 og 50.

**) See: „Den kristelige Daab“, af Dr. H. Martensen, Kjøbenhavn 1813,
S. 59.

meget problematisk, om nemlig den 2den „Eristentsform“ endnu vedbliver, som saadan, eller maaſkee ſnarere alt er gaaet over i den 3die „Eristentsform“, Aanden. Meſt conſequent vilde det være at antage, at denne Overgang alt er foregaaet paa den Tid, da Kirken ſtiftedes og „Chriſtus ved Daaben meddeelte ſig og Aanden heel og udeelt“ til de første Chriſtne, ſom døbtes, ſaaledes at den nu beſtaaende „Eristentsform“ af Gud, er Aanden, der, forſaavidt den betragtes ſom den hellige Aand, eller ſom Chriſti Aand, kun findes i de døbte Chriſtne, ſom nu juſt ere i Beſiddelse af den incarnerede Gud, og ſaaledes udgjøre „den væſentlige og perſonlige Eenhed af Gud og Menneſke“. Vel har Prof. Martenſen ikke udtrykkelig lært dette, men deels følger det af hans Treenhedslære, deels ligger det ligesfrem i den Lære: at Gud og Menneſke ere væſentlig og perſonlig Eet. Denne Lære om den væſentlige og perſonlige Eenhed af Gud og Menneſke, er ikke blot uforenelig med Chriſtendommen, men med Religionen i Almindelighed; thi vel læres der i Skriften: at Menneſket er i Slægtskab med Gud, at det er ſkabt i Guds Billede, men intetſteds, at det er Eet med Gud i Væſen eller Perſon. Dette er Noget ganſke Andet. Denne Lære ophæver den ſtore Forſkjel, den uendelige Afſtand, ſom Skrift og Kirke til alle Tider, have været enige i at ſætte mellem Gud ſom det afſuldkomne, uendelige og uindſkrænkede Væſen (ſmlgn. d. augſb. Conf. 1ſte Art.), og Menneſket, ſom det ufuldkomne og indſkrænkede Væſen. Det er navnlig denne Lære og Hvad dermed ſtaaer i Forbindelse, der af mig er bleven betegnet ſom „Religion og Chriſtendom undergravende“, ſom „grundirreligiøs og atheiſtiſt“ „forgiftende den religiøſe Bevidſthed“*); jeg har paaſtaaet, at det, at ville udgive en ſaadan Lære for ægte Chriſtelig, „er det ned-

*) Derſom der exiſterer et aandeligt Giftblanderie, ſaa beſtaaer det juſt i, at ville udgive Læren ſom Guds og Menneſkets Væſenſeenhed, for Religion og Chriſtendom.

(My Anmærkning.)

rigste Spil med al Tro og Religion, og at det kun libet nytter at klistre alle de kirkelige Dogmer udenpaa denne grundfaste og grundirreligiøse Lære, og jeg troer at være i min fulde Ret, naar jeg gjør denne Paastand. Eller kan man ikke indsee, at netop **Toheden, Væsensforskjelligheden, Modsætningen mellem Gud og Menneſte, Skaberen og det Skabte**, er en absolut Betingelse for al Religion, hvis den skal være noget Andet og mere end en blot theoretisk Anstuelſe, samt at hiin Identitetslære ophæver dette Religionens nødvendige Fundament. Herved begrundes ogsaa ligesom den Beskyldning: at Prof. Martensens Lære indeholder **Selv- eller Menneſteforgudelse**.

3. Af Læren om den væsentlige og personlige Eenhed af Gud og Menneſte følger umiddelbart et **radicalt Kjætterie i Forsoningslæren**; thi ikke alene den strengt kirkelige Forsoning ved Christi Død (den angsk. Conf., Art. 3 og 4), men ogsaa den mere rationalistiske, som ontages ſteet derved, at Christus lærte Menneſtene at kjende Gud som en naadig Fader, til hvem de med Anger og Tillid tørde henvende sig (Luc. 15, den forlorne Son), er ved Læren om den væsentlige og personlige Eenhed af Gud og Menneſte aldeles ophævet og tilintetgjort. Forsoningen er her ikke mere en **religios-moralſk**, men en **phyſiſk-metaphyſiſk Act**, som netop bestaaer deri, at Gud og Menneſte blive **Eet i Væsen og Person***). Heraf følger tillige, at Naaden ikke bestaaer i, at tilgive de begangne Synder, men i, at **gjøre Menneſket til Gud eller Gudmenneſte**, ved at skabe det om, inden det gjorde enten Godt eller Ondt; thi ved den almægtige Naades-Act, Daaben, faaer Menneſket en ny Natur, modsat den, som det havde, inden det blev døbt**).

*) See: „Dr. Martensens trykte moralſke Paragraffer“ af M. Cirriſſon. Kbhvn. 1846, S. 95–101, hvor Identitetslæren, og ved Steden deraf Forsoningen, omtales.

**) See: „den kristelige Daab“ af Dr. S. Martensen, hvor han lærer (S. 30): „at den Modsætning mellem det gamle og nye Menneſte, som kommer frem ved Daaben . . . er Modsætningen mellem to Naturer etc.

4. Af den øvrige Masse af falske og forvirrende Lærdomme, som jeg har paavist og gjenneugaaet i mine Skrifter mod Professor Martensen, maa fremhæves: **hans falske og uchristelige Lære om Friheden**, som han gjør til Naturnødvendighed, og det ikke blot menneskelig, men **guddommelig Naturnødvendighed**, hvilket jo rigtignok staaer i nøie Forbindelse med alt det Ovenanførte; thi idet Guds Væsen gennem Christus gaaer over i Mennesket (d. e. de Døbte), udsifler nu dette Væsen sig fremdeles i Menneskene, efter den guddommelige Naturnødvendigheds Love. Dette fremlyser af Dr. Martensens „Grundriss til Moralphilosophiens System“, navnlig §§ 9—12. Der siges blandt Andet i § 9: „Mennesket **maa realisere sin væsentlige Frihed**“ etc. og i § 12 siges: „Idet nemlig den menneskelige Villie **væsentligt** (d. e. i sit Væsen) er bestemt ved den skaberiske Villie, **maa den realisere denne**; men idet den heri er bestemt som den sig selv bestemmende, er den bestemt som den **absolut frie**. Idet Mennesket gjør Guds Villie, udfører han tillige sin egen Villie“. Heraf er det klart: at Prof. Martensen just fordi han lægger Gud, Guds Væsen ind i Mennesket, ophæver den egentlige Frihed og gjør den til guddommelig Naturnødvendighed; men derved **ophæves tillige Begrebet om Synd og Tilregnelse**, samt overhoved **Forstjellen og Modsatningen mellem Godt og Ondt**, hvoraaf altsaa ligefrem følger — hvad jeg selv nylig har hørt en hollænd, christelig Theolog bemærke —: **at dette speculative System ikke blot ophæver Religionen i dens Grundvold, men ogsaa Moralens**. Dette godtgøres kun end yderligere ved den affindige, al Frihed og al Mandelighed tilintetgjørende Sætning, som findes i Dr. Martensens „Christelige Daab“ S. 30—31: „Det er ikke enkelte, syndige Handlinger af Mennesket, der skulde udslættes ved Daaben, **men det er Muligheden til alle syndige Handlinger**“ etc. — **Hvad af alt dette kan nu forenes med christelig Tro og Lære?** Jeg har, i mit sidste Skrift: „Dr. Martensens trykte moralste Paragrafer“,

paarviist dette med meget Mere og henviser derfor dertil. De forskjellige Materier findes i Indholdslisten, samt i den korte Recapitulation, som findes S. 151.

Naar nu Prof. Martensen har tiøt til en Polemik, ved hvilken det er godtgjort, at han, en i Kirken beskikket Lærer, lærer alle disse Lærdomme, med mange flere dermed beslagtede, og da det ved Siden deraf er utroligt, at han ikke skulde kunne indsee, **at de ere aldeles forskjellige fra Kirkelære og Christendom, ja modsatte og uforenelig med disse** —: saa har jeg betegnet dette som en uforsvarlig, uredelg, ja æreløs Fremgangsmaade, og det Ureløse i Fremgangsmaaden falder da naturligviis tilbage paa Personen, og deri mener jeg at have Lovens Medhold, som jeg siden skal vise. Herr Generalskitalen er imidlertid af en anden Mening. Han fører, Side 3—4, et Forsvar for Prof. Martensen, hvorved han søger at godtgjøre, at Prof. Martensen har baaret sig ganske rigtigt ad, idet han ikke har gjort det Mindste for at rense sig, og at han selgelig er en Mand, hvis Ore maa være hævet over al Tvivl. Dette Forsvar er imidlertid noget uheldigt, thi **deels** mangler det al sund Logik og er bygget paa ubeviste eller ubevislige Hypotheser, **deels** udtaler sig deri en saadan Anstuelse af videnskabelge og litteraire Affairer, samt en geistlig Embedsmands Stilling og Forhold til Omverdenen, at jeg ikke har kunnet tilbageholde min Forbaiselse over, at Hr. Generalskitalen har kunnet skrive det. Havde det hidvort fra Professor Martensen, Biskop Mynster eller ligesindede Theologer, saa vilde Alting have været i sin Orden.

Efterat Generalskitalen har berørt det Sted i mit Brev til Hs. Majestæt, hvor jeg omtaler, at Prof. Martensen har henvendt sig med Forespørgsel til Biskop Mynster, og denne billiget hans Tanshed, begynder han sit egentlige Forsvar for Hr. Martensen saaledes: „Frdn. 27. Sept. 1799 § 10 godtgjør, at naar der i „trykte Skrifter fremsføres Bestyldninger imod de kongelige Collegier, „Retter eller andre Embedsmænd, deres Embedsforvaltning an- „gaaende, da skal Sagen, saafremt den er af Bigtighed, Kongen

„forestilles til Overveielse og Beslutning om den
 „hør nærmere undersoges; men det har ikke behaget Hans
 „Majestæt, at befale nogen saadan Undersøgelse.“ Den logiske
 Tanke heri er følgende: det har ikke behaget Hans Majestæt,
 at befale nogen Undersøgelse af Tiltaltes Polemik og Beshylbninger
 imod Prof. Martensen; Grunden dertil maa være den, at
 Hans Majestæt, efterat Sagen er bleven ham forestillet (?), ikke
 har fundet det nødvendigt; altsaa paahviler Prof. Mariensen i
 denne Henseende ingen Forpligtelse. Enhver vil strax, ved nærmere
 Overveielse, indsee, at der i denne hule og overfladiske Tanke-
 række i Virkeligheden mangler det aldeles nødvendige Mellemled,
 idet det ikke blot er ubevist men endog høist usandsynligt, at Biskop
 Mynster, hvem det tilkom at forestille Hs. Majestæt denne Sag,
 virkelig har forestillet Hs. Majestæt den, og navnlig forestillet
 den paa en saadan Maade, at han ikke med det samme
 modarbejdede, at der blev foretaget Noget i denne Retning. An-
 tager man desuden, at Prof. Martensen har forespurgt sig hos
 Biskoppen og erholdt hans Samtykke til at tie — hvilket General-
 skiftalen netop har antaget, da det formlider Hr. Martensens Brøde —
 saa kan man ingenlunde forudsætte, at Hr. Biskoppen **alt i For-
 veien** skulde have været færdig med at forestille Hs. Majestæt
 Sagen, og alt have modtaget allerhøieste Resolution desangaaende,
 og dog gav Biskoppen Hr. Martensen strax Bæsteb paa hans
 Forespørgsel. Dette synes at tale for, at Biskoppen **enten** slet
 ikke har forestillet Hs. Majestæt Sagen, **eller** ogsaa først bagefter,
 da han alt havde givet sin biskoppelige Resolution, og det er
 da let at begribe, at han har forestillet Hs. Majestæt Sagen saaledes,
 at den biskoppelige Resolution kunde blive staaende.

Generalskiftalen siger nu fremdeles: „Naar samme Lovbud til-
 „føjer, at „„iøvrigt skal enhver Embedsmand være pligtig til, naar
 „han besylbes for Uretsskaffenhed i hans Embedsførelse, at
 „fralægge sig samme ved Dom (hvortil hant skal gives beneficium
 „processus gratuiti)““, saa har Forfatteren jo selv Pag. 3 i
 Littr. C. opstillet som Alternativer, „en næsten ubegribelig aandelig
 Blindhed eller en høj Grad af Uredelighed“. Jeg maa

tilstaae, at det er mig ikke klart, hvad der skal bevijes ved denne Pasfus. Hvis der er en fornuftig Tanke deri, saa maa det vel være den: Loven forpligter Embedsmændene til at fralægge sig Bestyldninger for Uretskaffenhed (eller Uredelighed), men Tilstalte har kun bestyldt Prof. Martensen enten for aandelig Blindhed eller for en hvi Grad af Uredelighed; **altsaa** har han ikke nødig at fralægge sig Bestyldningen, da Uredeligheden kun er et Alternativ, men kan rolig krybe hen under den „aandelige Blindhed“, og hvile i dens Skygge. Er det ikke omtrent saaledes at forstaae? Og hvad nu angaaer Forholdet mellem Uredeligheden og den aandelige Blindhed, naar Talen er om Hnuldheden og den forførreriske Dobbeltthed i det martensenste System, der giver sig Mine af, at forene den ovenanførte irreligiøse Speculation med Kirkelæren: saa er det vel sandt, at jo større den aandelige Blindhed er, desto mindre bliver Uredeligheden og omvendt; men skulde den aandelige Blindhed i dette Tilfælde kunne tænkes saa stor, at Prof. Martensen aldeles ingen Bevidsthed havde om, at hans dogmatiske System er aldeles forskjelligt fra Kirkelæren: saa vilde det kun være et nyt og slaaende Beviis for, **at han er aldeles uskiftet til at være academisk Lærer og theologisk Professor.** Jeg kan forresten ikke tænke mig Blindheden saa stor. Jeg har troet og er endnu villig til at troe, at han fra først af ikke har indseet sin Bilsfarelse; men at han senere, efter Alt hvad der er passeret, ikke skulde have indseet den, om ogsaa kun for en Deel, og ikke saa klart som Den, der staaer udenfor —: det synes mig høist utroligt og jeg anseer det næsten for en Umulighed.

Generalskiftalen vedbliver: „men iøvrigt er den omhandlede Pligt kun paalagt Embedsmændene i Forhold til sine Forsatte, hvem han staaer til Regnskab for sin Embedsvirksomhed“, o. s. v. Da jeg bør forudsætte, at jeg overalt i denne Sag kun har med Christne at gjøre, maa jeg fortrinsviis henvende Bedkommendes Opmærksomhed paa den sidstnævnte Sætning, hvorefter, blandt Andet, ligesvem er en Følge: at en Religionslærer — hvilket Prof. Martensen netop er — om end ogsaa hele

Hans Menighed ansaae ham for en uværdig Lærer, uredelig, æreløs og straffskyldig —: dog ikke behøvede at bekymre sig derom, eller rensse sig for de Beskyldninger, Ufælte maatte gjøre ham i den Anledning, naar blot hans **Foresatte** ikke fandt for Godt at drage ham til Ansvar. Ikke sandt, dette er et ægte Christeligt Princip, velgjørende for Stat og Kirke! Dog, hvad Prof. Martensen angaaer, har Generalstikalen troet at kunne retfærdiggjøre hans Fremgangsmaade ved den almindelige Bemærkning, som vel skal angive Prof. Martensens Forhold til mig: „at jo mere den angrebne Embedsmand holder sig overbeviist om, at hans Færd og hans Virken ligger aaben for Alle, og at det Grundløse i Angrebet følgerlig er indlysende for Alle, der vide at domme om Sligt og ville domme retfærdigt, destomindre maa han finde sig kaldet til saadan Polemik“. Hvis dette sigter til min Polemik, som det vel sagtens gjør, saa er en saadan Paastand ikke blot ubevist men ogsaa ubevistlig, da det er vitterligt, at der ere Mange, der ikke have indseet det Grundløse i mit Angreb paa Prof. Martensen, og iblandt disse Mange maa der vel sagtens findes Nogle, „der vide at domme om Sligt, og ville domme retfærdigt.“ De, for hvilke „det Grundløse i Angrebet“ skulde „være indlysende“, maatte vel nærmest tænkes at være Hr. Martensen selv og hans flaviske Tilhængere; men jeg troer ikke, at det selv for disse har været rigtig „indlysende“, men desnagtet kunne de naturligtviis lade som det har været „indlysende“ for dem, hvilket da ogsaa, efter Omstændighederne, er temmelig nødvendigt.

Dette vare Hovedmomenterne i Generalstikalens Forsvar for Hr. Martensen, hvoraf jeg endnu kun vil anføre følgende karakteristiske Sætning: „Om end Angriberen finder det nok saa utilfredsstillende for sin Forsængelighed eller Uvillie, at der ikke tages Notits af Angrebet, saa er en Injuriesag saa lidet tiltrækkende, at ogsaa den uskyldigt (sic!) Angrebne, der sætter Priis paa sin Tid og sin Sindssro, hellere undgaaer den.“ Jeg har anført denne Sætning, ikke just for at gjendrive den, thi den trænger ikke til

Gjendrivelse, men af den interessante Grund, at det er en Flokkel, som jeg i Løbet af sidste Vinter flere Gange har hørt referere efter Hr. Martensen selv eller hans nærmeste Venner, hvoraaf jeg slutter, at denne Sætning maa være ligesom skreven udaf Prof. Martensens eget Hjerte. **Altfaa: „den uskyldige“** Mand, der, **som saadan**, efter al Sandsynlighed maa have **god Samvittighed**, og desuden har *beneficium processus gratuiti*, **han** har, for, **„sin Sindsro“**, „undgaaet den lidet tiltrækkende Injuriesag!“

Da saaledes alle disse Tirader vise sig kun at være Udflugter af liden Betydning i en saa vigtig Sag, ligesom Professore Martensens Tausshed og hele ynfærdige Fremgangsmaade aabenbart har sin Grund i, at han kun altfor vel føler: at han ikke er i Stand til at rense sig —: saa kan jeg ikke Andet end vedblive de Beskyldninger, jeg har gjort ham og paastaat, at de ere **fuldkommen motiverede**, og at han saaledes ovenikøbet har handlet loystridigt, idet han ikke har renset sig, uagtet det var aldeles nødvendigt for ham, som offentlig beskikket Lærer i Kirken, saameget desto mere, som jeg ikke kan indsee Andet, end at Meningen i de alt eiterede Ord (Frdn. 27 Sept. 1799 § 10.): „iøvrigt skal enhver Embedsmand være pligtig til, naar han beskyldes for Uretskaffenhed i hans Embedsforøvelse, at fralægge sig samme ved Dom“ etc. — netop maa være den: at Vedkommende, af egen Drift, og selv uden høiere Ordre, skal fralægge sig en saadan Beskyldning. Naar jeg altfaa i mit sidste Skrift, efterat have gennemgaaet og beviist de Bildfarelser, Prof. Martensen har lært, og desuden paaviist, at han selv neppe kan antages at være uvidende om dem og deres Forskjellighed fra Kirkelæren, — har kaldt ham „en uredelig og uærlig Lærer, der ikke lærer den Lære, som han giver sig ud for at lære, som han i Egenskab af Kirkens Lærer skal lære og har forpligtet sig til at lære“: saa mener jeg at han, saavel ifølge Lovens Bogstav som Mand, ligesom er pligtig til at gjendrive mine Beskyldninger eller ogsaa begjære Sagen undersøgt og paa-

dømt, selv uden at det af høiere Vedkommende bliver ham befaleet; thi Lovgiveren har ganske vist indseet, at det ikke kunde være en Embedsmand, og navnlig en **Religionslærer** ligegyldigt, hvorledes de Underordnede bedømme hans Færd og Fremgangsmaade, samt, at den ofte vilde kunne blive meget mere forargelig for dem end for de Hviirestaaende.

Naar Prof. Martensen altsaa ikke paa nogen som helst Maade har forsøgt paa at rense sig, saa har han netop handlet imod Loven, og derved tillige selv givet det bedste Bewiis for den Feighed og Udsjælnethed, som jeg har tillagt ham; thi forinden Hr. Martensen selv, hans nærmeste Venner og Hr. Generalskatten, ere der vist ikke Mange, der kunne overtale sig til at troe, at han, skjøndt staaende under en Embedsmands gunstige Forhold, dog blot for ei at forstyrre „sin Sindssro“, har undladt at rense sig. At dette kun er en jammerlig, intetsigende Udflugt, sees allerbedst deraf, at dersom Hr. Martensen og hans Venner ikke frygtede for at røre op i Sagen, dersom hans Sag var reen og hans Samvittighed god, da kunde der ikke være Tale om, at forstyrre hans Sindssro ved en Sag, hvortil han ovenikøbet erholder beneficium processus gratuiti. Det maatte meget mere tjene til at forøge og befæste hans Sindssro, at faae det offentlig anerkjendt og stemplet som sandt og christelig Lære, som jeg ad flere Veie og ved mange Beviiser har godtgjort at være det Modsatte, dersom det overhoved var ham om at gjøre, at Troen paa hans Læres Christelighed hos saa Faa, som muligt, blev rokket, og dersom hans ædle Mennesseligfjærlighed fandt, at den Smule Ueillighed, en saadan beneficeret Sag maatte volde ham, var vel anvendt, naar den kunde tjene til, at bemyndige Troen hos flere af hans Medchristne og udrydde, al Tvivl om hans Læres Sandhed.

Jeg kommer nu til Biskop Mynster. Det eneste Sted, som her kan komme i Betragtning, er den af Generalskiftalen S. 3 anførte Sætning: „Det (at han raadte Prof. Martensen til at tie til min Polemik og mine Beshyldninger) kunde ligne Biskop Mynsters hierarkiske, ikke altid ærlige Principer og Tænkemaade“. Jeg mindes tydelig, at da jeg nedskrev disse Ord, lagde jeg an paa, at udtrykke mig saa mildt om Biskoppen som det var mig muligt, og det har derfor forundret mig at see, at man ogsaa har gjort dem til Gjenstand for Anklage, og det saameget mere, som der i Bladene atter og atter er bleven sagt og skrevet om ham omtrent det Samme, ja endogsaa noget Værre. Saaledes ville de, der nogenlunde have fulgt med den liberale Presse („Kjøbenhavnsposten“, „Fædrelandet“ &c.), mindes, at der sjelden har staaet en Artikel om Biskop Mynster, hvori han ikke enten ligesom er bleven kaldt „Hierark“, eller det paa en eller anden Maade antydet, at han fulgte hierarkiske Principer, og Censor og Cancelliet have aldrig fundet Anledning til at paatale det. Jeg vil derfor ikke tale videre derom, da det saa ofte er bleven udtalt paa Prent, har derved faaet et Slags Hævd og kan saaledes antages at høre til den almindelige Mening om Hr. Biskoppen. Men høiere Bedkommende have ikke alene taalt, at Biskop Mynster er bleven kaldt Hierark, men de have ogsaa diverse Gange tilladt saadanne Steder at passere, som indeholde en Mening, der ikke er bedre, maaskee snarere værre end den: at Hr. Biskoppens Principer og Tænkemaade ikke altid ere ærlige. Jeg finder det ikke Umagen Værd, at gjennemse Bladene og citere mange Steder for at bevise dette, og jeg vil derfor lade mig nøie med at anføre det allesidste Sted i denne Retning, som jeg nu har lige ved Haanden og som findes i „Kjøbenhavnsposten“ for 22de Juli d. A. (Nr. 167) 1ste Spalte, hvori det hedder: **„at Bispen har den særegne Gave, at bruge alle Tungemaal, alt efter Tid og Omstændigheder“**. Jeg troer ikke, at denne Sætning angiver, at Hs. Høierverdighed overalt er ærlig, med mindre det: „at bruge alle Tungemaal, alt efter Tid og Omstændigheder“, nylig skulde have faaet en anden Betydning end man

ellers pleier at lægge deri, og den indeholder i al Fald vist ikke en bedre Mening end mine Ord, og dog mindes jeg at have læst paa Prent mange lignende Uttringer om Hs. Hviærværdighed, som Censor og Cancelliet ogsaa have approberet. Jeg kan altsaa mærke, at nu begynder man at blive noget mere omstændet end før, og det er tilvisse godt, det er dog altid et Fremskridt. Og dette Fremskridt er in casu, noie beseet, ikke ringe; hidtil har man nemlig antaget, at kun en lille Minoritet af os syndige Menneſter var **fuldkommen ærlig** i hele sin Tænkemaade, saaledes at der **ikke nogenſinde** blandede sig noget Uærligt, Egoistisk &c. deri; men det forstaaer sig, her er jo rigtignok Tale om Danmarks første Geistlige, og det bliver maaskee derfor en Aet undersaatlig Pligt at troe, at hans Handle- og Tænkemaade til alle Tider er ærlig, selv naar man troer tydelig at kunne see det Modsatte*). Jeg har tidligere ikke bebreidet Hr. Biskoppen Noget i denne Henseende, men kun, i min første Bog, angrebet hans uchristelige Intolerance, medens jeg, paa den anden Side har, ~~Roset~~ ham, -baade som christelig Prædikant og oplyst Theolog, thi Vildfarelser eller Branglere har jeg heller ikke bebreidet ham. Nu har jeg heldigviis nylig opdaget, at han heller ikke i dette Stykke er saa ganske reen, og jeg vil derfor her anføre et lille Exempel paa Hr. Biskoppens Uærlighed med Hensyn til Troen.

Det er, som bekendt, Kirkens Lære gjennem Aarhundreder, at Jesuſ Christus er „**sand Gud og sandt Menneſte**“ (b. angsh. Troesbekjendelse 3. Art.), og det navnlig medens han var her paa Jorden, levede, leed og døde. Da dette er Kirkens Fundamental-Dogma, skulde man troe, at den første Geistlige i et christent Land overalt troede og lærte dette, og

*) Havde jeg end, paa den Tid da dette er skrevet, været i Forlegenhed med, at bevise Rigtigheden af min Paastand angaaende Hr. Biskoppens Uærlighed, saa vilde han dog have hjulpet mig ud af denne Forlegenhed ved sit Brev til Generalskatten, som omtales og gjendrives i mit sidste Indlæg (see nedenfor). (Ny Anmærkning.)

det antage vistnok de Fleske uden videre om Biskop Mynster. Men saaledes er det dog ikke. Af hans „Betragtninger over de christelige Troeslærdomme“ — det eneste udførlige dogmatiske Værk, Biskoppen har leveret — (andet Dplag, 2det Bind S. 112) sees nemlig, at han antager: **at Christus i Lidelsernes og Dødens Time kun har været Menneſke.** Han siger saaledes: „Dg i denne Mørkets Time (Lidelsen og Døden) havde Jesus opoffret al sin Guddoms Herlighed Himmels Lys skulde ikke med sin Klarhed skinne ned i hans ængstede Sjæl . . . han var i disse Diebliske **kun Menneſter** lig, dog uden Synd (d. e. han var **kun et syndløst Menneſke**), han vidste ikke Tid eller Stund“ ic. I hele dette Sted, kan der ikke være nogen anden Mening end: at Christus „i disse Diebliske“ **kun var Menneſter.** Det nytter ikke at sige: at der ved den „Guddoms Herlighed“, han siges at have „opoffret“, kun menes den ydre Guddoms Herlighed, thi **deels** havde han ikke den ydre Guddoms Herlighed i den Tid, han forringede sig selv og blev Menneſter lig, og kunde altsaa ikke først i Lidelsernes og Dødens Stund opoffre denne Herlighed, han alt tidligere havde opoffret, **deels** siger Biskoppen, at han har opoffret **al sin Guddoms Herlighed**, og at Opoffrelsen her navnlig gjælder den indvortes Guddoms-Herlighed, (Guddom), vife de Ord: „han vidste ikke Tid eller Stund“, og „Himmels Lys skulde ikke med sin Klarhed skinne ned i hans ængstede Sjæl“ — en værdig Forestilling om den døende Frelser! — Heller ikke kan Philipp. 2, 6. paaberaabes, thi vel siges der: at han blev Menneſter lig; men der staaer intet „kun“, og udelukker altsaa ikke hans Liighed med Gud. Desuden gjælder dette Sted hele hans jordiske Tilvarelse, som der omtales under Gæt, imedens Biskoppen her aabenbart stiller Lidelsernes og Dødens Stund i Modſætning til hans øvrige Liv paa Jorden, og lader ham i denne Stund opoffre al den Guddoms-Herlighed, som han synes at antage, at Frelseren lige indtil da var i Besiddelse af. Dette, at Christus i Lidelsen og Døden ligesom afførte sig sin Guddom, er et af de groveste og mest

forargelige gnostiske Kjætterier, som Kirken til alle Tider har forbrømt, da det ikke paa nogenomhelst Maade lader sig forene med dens Lære om Christi Person, der navnlig i det athenianske Symbol (Art. 28—35) fremsættes ret skarpt og bestemt. Men dette er endum ikke Alt, deri ligger et andet ligesaa radicalt Kjætterier; thi naar Kristus ikke var Gud netop i Lidelserne og Døden, men kun Menneſke, saa er **Kirkens Forsoningslære aldeles ophævet og tilintgjort**, thi Kirken lærer, som bekjendt, at Christi Død kun kunde blive Forsoning for Verdens Synder **derved**: at han leed og døde ikke blot som Menneſke, men tillige som Gud. (Emlgn. den augsb. Confession 4de og 5te Art.) Biskop Mynster har saaledes, ved denne Lære, ophævet de to Hoveddogmer, som netop udgjøre den christne Kirkes egentlige og særegne Grundvold. Saaledes lærer denne „høie Statsautoritet“, der, som Generalskolen bemærker, **„har at vaage over Christendommen i Landet.“**

Jeg troer nu at dette maa være et temmelig slaaende Beviis paa, hvorledes det undertiden staaer til med deres Rettroenhed, som gjælde for Rettroenhedens Mønster, samt hvorledes det staaer til med Sommes; i dette Tilfælde Biskop Mynsters, Ærlighed i Troes-Sager. Jeg kan forresten, hvis det skulde gjøres nødvendigt, anføre flere Data og vise, hvorledes Hr. Biskoppen vander Kapten efter Veiret, alt eftersom han polemiserer enten de Træs-orthodore (Grundtvig ic.) eller Rationalisterne, og jeg kan saaledes til Overflodighed og paa flere Maader godtgjøre Sandheden og Rigtigheden af min moderate Utring om Hr. Biskoppen.

Naar nu Generalskolen anseer de Beskyldninger, jeg har gjort Prof. Martensen og Biskop Mynster, „strafbare efter D. L. 6—21—2“, hvor det hedder: „Sigter En en Anden for nogen uærlig Sag til Ting, for Dom, eller i nogen anden ærlig og ædru Forsamling, og skjælder hannem for Løgner, Skjelm, Tyv ic. . . . og det ikke kan bevises hannem over, da bryr den, der sagt haver, at være en Løgner og bøde

fine tre Mark" —: saa er dette aldeles ugrundet. Ikke een eller to Omstændigheder, men alt taler imod, at dette Lovsted kan anvendes i nærværende Tilfælde; thi:

- 1) har jeg **„ikke til Ringe, for Dom“,** eller i nogen **„Forsamling“** sigtet eller bestyldt disse Mænd for Noget, men i **et privat Brev;**
- 2) har jeg hverken bestyldt dem for **„Tyveri“, „Løgn“** eller andre **qualificerede Forbrydelser;**
- 3) **kan jeg bevise og har alt beviist Sandheden af de Bestyldninger,** jeg har gjort disse Mænd.

Dog, Generalskifalen tager intet Hensyn til alt dette, det kommer ham, som det synes, ikke an paa, om Bestyldningerne bevises eller ikke; thi uagtet han mener, at jeg bør dømmes efter dette Lovsted, „bemærker“ han dog, lige ved Siden deraf: „at den dogmatiske Strid selsølgelig ikke kan behandles og afgjøres for Retten. Nu er det netop det Dogmatiske, som det her kommer an paa, idet der handles om, hvorvidt En, betragtet som offentlig bestikket Lærer i Kirken, har lært den Lære, han skal lære og giver sig ud for at lære, samt overhoved viist Redelighed og Ærlighed i sin Lære og Fremgangsmaade. **Uden** har Generalskifalen altsaa citeret dette Sted blot pro forma, men i Grunden ikke meent, at jeg burde dømmes derefter, **eller,** hvis det er hans Alvor, som jo dog er det Rimeligste, — fordret, at jeg dømmes uden videre, uden Hensyn til, om Bestyldningerne kunne bevises eller ikke. Men dette er lige imod Loven, baade dens Aand og Bogstav, thi i det anførte Sted hedder det jo: „og det **ikke kan bevises**“, eftersom nemlig Regelen: „veritas convicii tollit injuriam“ (Bestyldningens Sandhed hæver Strafbarheden), kommer til at gjælde i det modsatte Tilfælde, naar Bestyldningen bliver godtgjort. Hermed stemmer Fbdn. af 27. Septb. 1799 § 10 overeens, thi naar det hedder: „at Sagen, saafremt den er af Vigtighed, skal forestilles Kongen til Overveielse og Beslutning, om den bør nærmere undersøges, paa det at Enhver, som **findes skyldig,** kan blive draget til Ansvar og fortjent Straf“ — saa kan heri ikke være nogen anden Mening

end den: at det, om Vedkommende „findes skyldig“ eller ikke, just beroer paa, om Beskyldningen bevises eller ikke, hvilket da ogsaa følger af sig selv, naar Talen er om en Lovbestemmelse, som ikke skal være aldeles blottet for al Sandhed og Retfærdighed.

Skulde Generalstiftalen eller Nogen ville hente en Analogie for en saadan Dom efter Formen alene, fra Grundtvigs og Lindbergs Affaire med Clausen, hvilken jeg ogsaa har hørt Nogle sammenligne med den nærværende: saa maa jeg bemærke, at disse to endte Affairer i Hovedsagen ere ganske forskellige. Ligheden bestaaer kun deri: at Martensen er theologisk Professor ligesom Clausen, og at jeg beskylde ham for Kjættærier og Uredelighed med Hensyn til Læren, ligesom Grundtvig og Lindberg beskylde Clausen. Uligheden eller Modsætningen bestaaer derimod deri: at Grundtvig og Lindberg ikke kunde bevise, at Clausen var en uchristelig og falsk Lærer etc., imedens jeg baade kan bevise og alt har bevist mine Beskyldninger imod Prof. Martensen, hvilket er grumme let, naar man blot vil see, ikke erklære sig ude af Stand til at domme, hvor man kan og bør kunne domme, og ikke tage altfor meget Hensyn til Personer; imedens det er vanskeligt, ja umuligt at bevise: at en saa moderat Rationalist og Christelig Skriftheolog som Prof. Clausen, er en uchristelig og falsk Lærer. Det som han blev anklaget for, var nærmest Afvigelser fra den strenge Lutheranisme, som hans Modstandere maaske nok have paavist og godtgjort, men som ere saa langt fra, at modstride Religion og Christendom i Almindelighed, at de tvertimod retfærdiggjøres ved disses Aand og Varsen. Men det, hvorfor jeg har anklaget og anklager Prof. Martensen, ere **Lærdomme, som undergrave og tilintetgjøre al Religion***). Dette er noget ganske Andet. Jeg vilde albrig

*) Hertil kommer, at Dr. Martensen, siden han blev theologisk Professor, fra sin speculative Himmel har udslunget Fordømmelse- og Forsjættelsesdom over anderledes tænkende Christne, og derved vilst en saadan Intolerance (See „om Baptister

have anklaget Martensen eller nogen som helst Lærer alene for Afvigelse af det første Slags, thi den christelige Tolerance viser sig netop i, at fordrage saadanne Afvigelser, som ligge indenfor Christendommens eller i al Fald indenfor Religionens Grændser, og jeg vilde saaledes ikke engang have polemiseret Biskop Mynster for de ovenfor anførte betydelige Afvigelser fra Kirkelæren, dersom man ikke havde ligesom nødt mig dertil, ved at hænge sin Hat paa min moderate Ytring om ham. Men hvor Forvildelsen og Selvsbedraget eller Forræderiet gaaer saavidt, at man udgiver de Lærdomme for ægte christelige, som **ophæve al Religion fra Grunden af, der** maa det absolut være en Pligt og indre Nødvendighed for den, som indseer Sagens Bestaenighed, at fremstille og paatale en saadan Fremgangsmaade. Jeg er inderlig overbevist om den uberegnelige Skade og aandelige Forvirring, som det martenseniske Læresystem har foraarsaget her tillands og vil endnu foraarsage, naar han forbliver i sit Lærerembede; **derfor** har jeg saa at sige opoffret mig for denne Sag, og oplyst den fra saamange Sider, og jeg **fordrer**, at man tager Hensyn dertil, og lader ikke mit Arbejde i Sandhedens Tjeneste være upaaagtet og forjævet.

Som Folge af alt det Foregaaende, **protesterer jeg hoi-**
tidelig imod, at jeg, paa Grund af mine Bestyld-
ninger imod Biskop Mynster og Prof. Martensen,
bliver dømt af denne eller nogen som helst anden Ret,
med mindre Sagens Realitet først bliver under-
søgt, og det afgjort ved uvillige og forstandige

og Barnedaab" af M. Girikson, Kbhvn. 1844, navnlig S. 38—48), at det fordobler Opfordringen til at modsiges hans egen Lære og dømme ham selv; „thi med den Dom, I dømme, skulle I dømmes" (Matth. 7. 1.). Heri har derimod Prof. Clausen, saavidt jeg ved, aldrig gjort sig skyldig.

(Ny Anmærkning.)

Mænds*) Dom: om Besskyldningerne ere sande og begrundede eller ikke.

II.

Efterat Generalskiftalen havde meddeelt Dhrr. Biskop Mynter og Professor Martensen mit første Indlæg, til behagelig Overveelse og Betænkning, skrev Hans Høiærværdige Excellence, Biskoppen, for sit og Hr. Martensens Vedkommende, et Brev til Generalskiftalen, hvori han søger at gjendrive eller i det mindste svække og forvirre Indtrykket af det, som i mit første Indlæg var bleven fremført imod de nævnte Herrer. Jeg havde her gjerne meddeelt dette Brev i dets Heelhed, dersom det havde været min Ejendom, paa samme Maade, som mine egne Indlæg. Men det er det ikke, skjøndt henhørende til min Sag, og det var derfor at befrygte, at den egentlige Ejer eller de egentlige Ejere vilde ansee Offentliggjørelsen deraf, mod deres Villie og Vidende, for et Indgreb i Ejendomsretten, hvilket jeg har gode Grunde til at antage; thi **for det første** har Dr. Martensen tidligere ført en lignende Klage over mig, paa Grund Publicationen af nogle Smaa-

*) Naar jeg har brugt Udtrykket „forstandige Mænd“, saa har jeg derved villet tilkjendegive, at de Mænd, som skulle afgjøre dette, ingenlunde behøvede at være eller endogsaa burde være blot Theologer, men ogsaa andre forstandige Vægfolk, Lærde eller U lærde. Det er ikke blot et uprotestantisk, ægte catholsk Princip, men ogsaa, rent ubragt, en uchristelig Anskuelse: at kun de saakaldte Geistlige, Præsterne, ere competente til at dømme i Troes-Sager, selv hvor de hinanden modsatte Meninger og Lærdomme fremskilles saa tydeligt og anskuelliggjøres paa den Maade, at Enhver, som veed en Smule Besked med sin Tro, maa kunne bedømme dem. Vort med alle saadanne hierarkiske Principer, som alene kunne tjene til, og næsten synes beregne paa, bestandig at holde Christenheden i Bankundighedens, den aandelige Umyndigheds- og Fornedrelses-Tilstand. .

stykker af hans utrykte, dicterede dogmatiste Paragrapher (See hans Inferat i „Berlingske“ d. 29de April 1844, Nr. 115). **For det Andet** kan man see, at Dr. Martensen og Biskop Mynster følge de samme Principer i Betragtningen og Behandlingen af saadanne Sager, som vedkomme deres Embeds- og Lærervirksomhed, i dens Forhold til Omverdenen. Hr. Martensen er desuden Med-eier eller Interessent i hñin Skrivelse, og **endelig** maa det bemærkes, at denne Skrivelse maaſtee udgjør henved 3 trykte Blade i Octav, imedens de Stykker, som jeg 1844 benyttede af de martensenske, neppe vilde have udgjort et eneste trykt Blad. Der vilde saaledes nu være større Anledning til Klage. Men skjøndt Brevet i dets Heelhed ikke bliver meddeelt her, kunne vi dog trøste Læseren med, at alle dets Kjærnesætninger, alt det Bedste og Opbyggeligste deri er anført i nedenstaaende Indlæg, ligesom vel ogsaa den største Deel af Brevet indeholdes deri og endelig ere de forskjellige deraf citerede Stykker næsten overalt anførte i den samme Orden eller Følge, hvori de findes i Hr. Biskoppens Brev, hvilket jeg, saavel i dets Heelhed som Stykke for Stykke troer at have gjendrevet ved følgende Indlæg.

III.

Mit andet Indlæg *).

Som Gjensvar paa den mig tilstillede Skrivelse af 12te d. M., fra Hr. Biskop Mynster til Generalskifalen, angaaende de mod ham og Prof. Martensen rettede Beskyldninger, som findes i mit Brev af 21de Juli sidstl. til Hans Majestæt Kongen, tillader jeg mig at fremsætte følgende Bemærkninger:

*) Dette Indlæg gaaer alene ud paa, at gjendrive ny nævnte Skrivelse af Biskop Mynster. Jeg havde i mit første, vidtløftige Indlæg sagt alt, hvad jeg ønskede at sige om det Ikke-theologiske i denne Sag, og overlod derfor Besvarelsen af Generalskifalens sidste Indlæg til min ærede Defensor, Hr. Landsoverretsprocurator Lorenz Trojel alene, hvem jeg herved bevidner min Tak for den oprigtige Interesse og Velvillie, han viste mig under Behandlingen af denne Sag.

Det fælles Forbrar, som Hs. Høiærværdige Excellence har leveret for sig selv og Prof. Martensen, gaaer først og fremmest ud paa: „at melde, at (de) ikke finde paa **denne Maade at kunne indlade** (sig) i nogen egentlig Undersøgelse om vanskelige „dogmatiske Spørgsmaal eller kunne have nogen **Tilboielighed til**, at forhandle dem med en Modstander, hvis foreliggende „Scripturer, ligesom hans samtlige tidligere Skrifter „udvise, at han mangler saavel tilstrækkelig Sagkundskab, „som de intellectuelle Evner, der udfordres til at opfatte „og grundigen at behandle videnskabelige Opgaver, og som nu „synes at være nærved Grændserne af Sindsforvirring“. Dette er unægtelig et meget bistoppeligt Raisonnement, et Raisonnement, som man just kunde vente fra Hr. Biskop Mynster „efter desangaaende at have confereret med Professor Martensen“, og som især bliver interessant derved, at det — ligesom iøvrigt hele Skrivelsen — viser: at Hs. Høiærværdige Excellence, som en klog General, søger at trække sig tilbage itide. Han finder de „dogmatiske Spørgsmaal vanskelige“ og har ingen „Tilboielighed til at forhandle dem“ 2c. Hvorvidt jeg forresten mangler „Sagkundskab“ og „intellectuelle Evner til at opfatte og grundigen at behandle videnskabelige Opgaver“ (b. e. de theologiske Læresætninger, de kirkelige Dogmer og deres Fremstilling), maa jeg overlade til dem at bedømme, som kjende noget til mine „Skrifter“, som „vide at dømme om Sligt og **vilde** dømme retfærdigt“, da jeg selv ikke kan være min egen Dommer. — Dette Argument, som hentes fra min „Mangel paa intellectuelle Evner“, faaer desuden, selv beseet fra det mynsterst-martensenste Standpunkt, et noget forunderligt Udseende derved, at Hr. Biskoppen (S. 3) siger: at der „allerede havde været tilstrækkelig Anledning til at sætte (mig) under Tiltale for (mit) første Skrift: „om Baptister og Barnebaab“, og saa tilføier han: „Men der skete intet Skridt mod ham, fordi man ikke paa nogen Maade vilde forhindre Friheden i videnskabelige Discussioner“. Desom der i denne Sætning, denne liberale Phrase, som den Høiærværdige

Mand har produceret, er nogen Mening, da maa det være den: at man ikke foretog noget imod mig, netop fordi mit Skrift ikke var uden videnskabeligt Værd, netop fordi det leverede Bidrag til „den videnskabelige Discussion“, som „man ikke paa nogen Maade vilde forhindre“; thi at staae mig i det modsatte Tilfælde, naar det omkvæstionerede Skrift iøvrigt var injurierende, var aldeles urigtigt og meningsløst. Jeg maa altsaa være bleven skaaet paa Grund af at det ikke var uden Betydning for den „videnskabelige Discussion“ om den paagjældende Sag, og dette synes just at vise, at jeg har saamegen „Sagkundskab“ og „intellectuelle Evner“, som der udfordres til at „opfatte“ videnskabelige Materier, navnlig saadanne, som høre til mit Fag, Theologien. Dette er vist ogsaa bleven indrømmet af de Allerflestes, som „vide at domme om Sligt og ville domme retfærdigt“. Det er derfor ikke umærkværdigt i denne Sag, at Hr. Biskop Myhster og Prof. Martensen, saavidt jeg veed, ere de Eneste, der have frakjendt mig „intellectuelle Evner“ til at indlade mig i videnskabelige Discussioner med de hvilende Theologer, hvilket maaskee nærmest eller alene gjælder Dr. Martensen, da han, som bekjendt, selv troer og har vidst at indbilde nogle af sine Disciple, at han staaer paa et høiere aandeligt Trin end de fleste af Nutidens Theologer. Det var ellers Skade, at de høie Herrer ikke tidligere gjorde Indsigelse imod mine „intellectuelle Evner“, thi saa vilde den maaskee have havt noget mere at sige. Nu frygter jeg for at de Allerfærreste, som kjende noget til mine Skrifter, og den hele Affaire, ville, i dette Stykke, troe dem paa deres Ord, og jeg kan heller ikke antage, at mine Dommere ville gjøre det. Med Hensyn til de sidste Ord i det citerede Sted: „og som nu synes at være nær ved Grandferne af Sindssjovirring“, behøver jeg kun at henvise til det gamle danske Ordssprog: „Nær (nærved) skyder ingen Hare“. Him Sætning, som det synes, et fælles Product af hværverdig Varsomhed og Vigtighed, Mangel paa „tilstrækkelig Sagkundskab“ og sund Tænkning („intellectuelle Evner“) — er iøvrigt fuldkommen meningsløs og intetsigende, thi **enten** forefindes der i en Forfatters

„Skrifter“ og „Scripturer“ virkelige Symptomer af „Sindsforvirring“, og da er han idetmindste paa selve Grændsen, d. e. berører Sindsforvirringens Gebet, **eller** der findes ingen saadanne Symptomer, og da vil det ikke engang være tilladt en hviærværdig Excellence, selv „efter besangaaende at have confereret med Prof. Martensen“, at bestemme, om han er „nær ved“ Grændsen eller langt fra den.

Dernæst har Hs. Hviærværdige Excellence yttret: at „**lige-
som** Domstolene med Hensyn til de formastelige Angreb paa Hs. Majestæts Regjering, ikke ville kunne gaae ind paa Realiteten, **saaledes** vil det neppe heller være fornødent (her, i det Dogmatiske, i Læren) at gaae ind paa Sagens Realitet, forat bedømme, om (jeg) har været befriet til at fremsføre de mest injurierende Betyldninger“ &c. Jeg skal her kun henviser til det, jeg alt ovenfor i mit første Forsvar, har sagt om Forholdet mellem Form og Indhold eller Sagens Form og dens Realitet, idet jeg derhos udtryffeligen maa fremhæve: at dette Argument er **aldeles intetsigende**, eftersom den paaberaabte Analogie ikke gælder, da Loven i det hvieste kun med Hensyn til **Kongen og Hans Regjering** synes at have gjort Undtagelse fra den ellers almindelige, ufravigelige Regel: ikke at dømme i en Sag, med mindre dens Realitet undersøges (sef. D. L. 6—21—2, der netop handler om personlige Fornærmelser, samt hvad jeg i mit første Forsvar S. 98—99 har sagt derom). De Herrer, Biskop Mynster og Professor Martensen, som — Gud være lovet! — endnu ikke ere Konge og Regjering, ville altsaa, naar iøvrigt Loven skal respecteres og Retfærdighed skal skee, nødes til at finde sig i, at **Realiteten bliver undersøgt**, selv i det Tilfælde at jeg, for de Udelabelser, som angaae Hs. Majestæt og Regjering, maatte blive dømt efter Formen alene.

Alle de følgende Skingrunde, som findes paa Side 2 i Hr. Biskoppens Skrivelse, ere, saavel ifølge heraf som i og for sig, aldeles intetsigende, saasom: at „**saadanne** Angreb paa Kongelige Embedsmænd blive i disse Tider saa hyppige“ — „**saa-**

Danne" Angreb ere desuden ingenlunde hyppige, men tværtimod meget usædvanlige, thi der ere vist meget saa, der ere saa overbeviste om den Mands Uret, hvem de bekjæmpe, som jeg om Hr. Martensens, og maafee endnu Færre istand til at gjøre de samme Opoffrelser, for deres Overbeviisning, som jeg —; fremdeles **"Autoriteternes" Praxis** med Hensyn til vedkommende Embedsmænd, samt **"Biskop Fabers"** Exempel m. m.; og endelig **"den Omstændighed"** — der af Biskoppen ogsaa anføres som en Grund imod at gaae ind paa Sagens Realitet — „at naar denne Slags Sager skulle paakjendes efter Realiteten, vil det for det meste være fornødent, dertil at forordne en egen Commission". Skjøndt nu Biskoppen ikke udtrykkelig siger, at Sagen ikke er af saamegen Betydning, at den fortjener at undersøges, men „overlader det til vedkommende Collegiers Skjønne og Hans Majestæt Kongens allerhøieste Afgjørelse"—: saa fremlyser dog af det Hele, at dette er hans Mening, og det er tilvisse et interessant Træk af denne „høie Statsauthoritet, der har at vaage over Christendommen i Landet", thi det viser, i hvilket Forhold Interessen for Religionen, Menneskets høieste Anliggende, staaer til Interessen for egen Fordeel og personlige Velvære, og harmonerer aldeles med Indholdet af den Sætning hos Generalstiftalen, som jeg har omtalt i mit første Indlæg (S. 90—92 ovenfor), og viis at saavel den, som hele det Forsvar, han fører for Hr. Martensen, er skrevet i martensenske mynsterst Månd.

Paa Side 3 fremfører Hr. Biskoppen Noget, der er særdeles vel stiftet til at forvirre Udsigten for dem, der ellers maatte bestræbe sig for, at betragte Sagen fra den rette Side og paa en retfærdig Maaade. Han gjør nemlig opmærksom paa, at jeg ikke er orthodox i alle Stykker, og har navnlig bekjæmpeet Kirkens Lære om Daaben. Hvilken mageløs Opdagelse! Hvilken slaaende Grund! Jeg har aldrig, lige siden min første Fremtræden, udgivet mig for at være orthodox i Kirkelig Forstand, men vel for en kristelig, troende Mand, og det er maafee ikke uden Interesse, at kunne belægge dette med et Citat af det ene =

fte danske Blad, der jævnlig er traadt i Stranferne forat forsvare Dr. Martensen imod mine Angreb, jeg mener nemlig „Nyt Aftenblad“, som i Nr. 186 for 13de Aug. d. A. (1847) Sp. 3 siger: „Magnus Girikson er rigtignok en Tilhænger af den positive Christendom, og visseelig en varm og objectiv Tilhænger“. Selv „Autobidakten i Aftenbladet“ har altsaa havt Forstand til at skjelne imellem Orthodorie, i dens enkelte Dele, og Christendom eller Christelig Tro, thi han ved iøvrigt ganske vist, ligesaa vel som Biskop Mynster, at jeg har bekjæmpet Barnebaaben, og tildeels nogle flere orthodoxe Enkeltheder. Biskop Mynster synes derfor i dette Stykke enten at „mangle tilstrækkelig Sagkundskab“, eller maaskee „intellectuelle Evner“, — han er jo dog nu en gammel Mand, hvis Aandskraft, efter al Sandsynlighed, er begyndt at svækkes — eller endelig kommer hele denne Forvirring deraf, at Biskoppen ikke „tilstrækkelig“ har vant sig til, at tænke sig Sagen saaledes, som den oprigtige og ligefremme Mand tænker sig den. Sagen er nemlig simpelthen denne: jeg er ikke orthodox — Orthodorie taget i den craskeirkelige Forstand — og har hverken nu eller tidligere villet udgive mig derfor, thi **jeg** vil kun synes hvad jeg er i Birkeligheden, men desuagtet er jeg fuldkommen berettiget til at angribe Prof. Martensen og enhver Lærer af dette Slags, uden at man i fjerneste Maade har Ret til at ansee det for selvmodsigende, „underligt“, eller Hvad man iøvrigt maatte ville kalde det, og dette af følgende Grunde:

1. Da jeg ikke er ansat som Lærer i Kirken, og ikke engang attraaer at blive det, saalænge Alt staaer saaledes, som det endnu staaer, saa har **jeg** ingen Forpligtelse til den strenge kirkelige Orthodorie. Prof. Martensen derimod og Enhver, der er ansat som Lærer i Kirken, har forpligtet sig til at lære Kirkens Lære, og naar han ikke gjør sin Pligt i denne Henseende, naar han lærer en fra Kirkelæren grundforskjellig Lære — hvilket jeg paa mange Maader har paavist og godtgjort i mine Skrifter, og hvilket desuden nu indsees og anerkjendes af mange, mange Flere, som „vide at domme om Sigt og ville

denne retfærdigt": saa er Prof. Martensen **retfærdeligen** bleven. Gjenstand for mine Angreb, og det saameget desto mere, som han ikke er gaaet ligefrem tilværks, ved aabent og ærligt at vedkjende sig den megen Forvanskning og Omkalfatren af Kirkelæren, som den af ham anvendte saakaldte „Speculation“ har forarsaget, men har omhyggeligen søgt at skjule det Hele og udgive det for den uforsfælte Kirkelære og Christendom*). Ligesom jeg altsaa ved Overbevisningens Magt har følt mig driven til at angribe ham, saaledes har jeg heller ikke kunnet og kan ikke indsee: at den Omstændighed, at jeg selv ikke er kirkelig orthodox, kunde være til Hinder derfor. Selv en ærlig Hædning, som blot har theoretisk Kundskab om Christendommen, maatte være berettiget til at angribe en saadan Fremgangsmaade.

2. Hertil slutter sig da ogsaa det andet Hovedargument, nemlig: at der fornuftigvis ikke ligger det mindste Selvmodsigende eller „forunderligt“ i, at den, som selv er religiøs og troende, om ikke kirkelig orthodox, angriber En, der ved sin Lære systematisk undergraver al Religion, da den Sidste under alle Omstændigheder er ulige farligere end den Første, især naar han er ansat som Lærer i Kirken. Selv en Kirkelærer med mine Auskuelfer kunde med god Samvittighed, og uden Selvmodsigelse, angribe et saa irreligiøst

*) Jeg er da heller ikke den Eneste, som mener dette, thi heldigvis have flere og deriblandt fremragende Lærde, udtalt deres Misbilligelse, ja Fordømmelsesdom over den martensenske speculative Theologie. Saaledes har Magister S. Kierlegaard paa mangfoldige Steder i sine Skrifter, navnlig „afluttende uvidenskabelig Efterkrift“ spottet, ja forhaanet denne Theologie og dens Lærer („den speculative Professor“ m. m.), og Ingen, som kender noget til denne Theologie og har læst Prof. Clausens „Udvikling af de kristelige Hovedlærdomme“ kan være i Tvivl om, at han næsten heelt igjennem, ved Udviklingen af ethvert Dogma, polemiserer den, ofte med Bitterhed. „Skulde da ogsaa disse Mand mangle „tilstrækkelig Sagkundskab“ og „intellectuelle Evner“?!

System, som det Martensenste, thi den mindre Bebreidelse, man kunde gjøre ham, som Lærer i Kirken, for hans mindre betydelige Afvigelser, vilde ikke kunne berøre ham Ret til at angribe et, Religion og Christendom saa fjendtligt System. Men endnu mindre kan der være Tale om nogen Bebreidelse i denne Henseende, naar Angriberen ikke selv er Lærer i Kirken, just af Samvittighedsfuldhed ikke er indtraadt i dens Lærerstand, og alene af Interesse for Tro og Religion er beredt til at opoffre alle timelige Goder. Naar jeg altsaa — for at bruge Hr. Biskoppens Udtryk — „træder op som en zelotisk Forsægter af Kirkelæren“ imod Prof. Martensen, saa er det netop fordi **han har forpligtet sig til at lære den, og udgiver sig for** at lære den; men paa den anden Side ikke blot afviger i det Smaa, men foredrager et yderst farligt, ireligiøst System; thi jeg har bestandig troet og troer endnu, at den simpleste, men tillige mest uestergivelige Fordring til en Religionslærer, er **Dyrigtighed og Ærlighed**. Var han kun afvejen i nogle mindre betydelige, for Religionen i dens Grundvold og Væsen ikke farlige Enkeltheder, vilde jeg aldrig have angrebet ham, allermindst paa en saa streng Maade, eller have ført Striden saaledes, som jeg har gjort. Naar altsaa Biskop Mynter finder mit Angreb paa Prof. Martensen „saa besynderligt og næsten latterligt, at man (Hr. Biskoppen og Dr. Martensen) beklager, at maatte anvende Tiden til Forhandlinger desangaaende“, saa er dette et slaaende Bevis paa, hvor levende og sand en Interesse Hans Hviærverdige Excellence har for Religionen, Sandheden og Dyrigtigheden af de danske Christnes, navnlig Kirkelærernes religiøse Troesbekendelse. Jeg haaber nu, at enhver nogenlunde Oplyst, fornuftigt Tænkende og Upartisk vil kunne indsee, at Sagen, fra min Side, hverken er „besynderlig“ eller „næsten latterlig“, og jeg kan derfor ikke indsee andet, end at Hr. Biskoppen, „efter desangaaende at have confereret med Prof. Martensen“, er kommen til dette Resultat enten af „Mangel paa tilstrækkelig Sagkundskab“ eller paa

„intellectuelle Gyser“, for at jeg ikke skal nødes til at tilskrive det Mangel paa Retfærdighed og god Villie.

Men ihvorvel Hr. Biskoppen anerkjender, at de paagjældende „dogmatiske Spørgsmaal“ ere „vanskeelige“, og „kan ikke have nogen Tilbøielighed til at forhandle dem“, tillader han sig dog „kortelig at berøre, hvad jeg i denne Henseende har fremført“ med Hensyn til Hans Høiærværdige Excellence samt Professor Martensen. Hr. Biskoppen havde sikkerlig gjort rettest i, slet ikke at „berøre“ disse Materier, thi netop hans Forsøg paa at paavise det Ugrundede i mine Bestyrlinger, viser allertydeligst, at han, selv „efter desangaaende at have confereret med Professor Martensen“, er aldeles ude af Stand dertil, saa at det Hele kun viser sig at være en afsmægtig Anstrængelse.

Først søger Hr. Biskoppen at gjendrive (bortforklare) den Branglare, jeg har fremhævet af hans „Betragtninger over de kristelige Troeslærdomme“. Han bemærker da: at jeg burde have efterseet de mange Steder i hans Skrifter, der udgaae **det Modsatte**. Jeg svarer dertil: at jeg ikke har truffet paa noget andet Sted hos ham, der i det omhandlede Punct er saa udførligt og tydeligt, som dette Sted, og derfor har jeg holdt mig dertil. Men selv om jeg havde fundet et saadant Sted, som indeholder en **modsat** Anskuelse, saa vilde dette ikke gavne Sagen, thi hvad man ndtaler saa tydeligt og udførligt paa et Sted, maa gjælde i og for sig, og Vedkommende staae til Regnskab derfor. Jeg for min Deel, kan Intet have imod, at mine Producter blive bedømte saaledes, og jeg fordrer derfor ikke andet af Andre, end hvad jeg fordrer af mig selv, dette nemlig: at enhver fuldstændig Tanke eller Sætning er saaledes, at den ikk: synes at angive eller virkelig angiver en Mening, **modsat** den, som den skulde have angivet. Ingen, som lægger an paa at udtrykke sine Tanker tydeligt og bestemt, vil bære sig saaledes ad eller fordrer noget saa Urimeligt, som at man, selv i en opbyggelig Bog, skal røde omkring og conferere mange Steder, for at udfinde og udbrage den rette Mening af et enkelt Sted. Det ere desuden kun de forfærdede og bedaaende

Speculanter, saasom Hr. Martensen og deslige Folk, som consequent kunne fordrø, at man tager to Modsatninger, (modsatte og hinanden modsigende Anstuelser af en og samme Gjenstand) og forener dem til en Eenhed, selv om deres Forening er utænkelig, thi de have som bekjendt, etableret et **nyt logisk Grundprincip**, modsat det gamle: „aut est aut non est, tertium non datur.“*), hvilket de forfaste, i Kraft af Mediationen, som siger: jo, tertium datur! og dette tertium indbefatter da naturligvis baade „est“ og „non est“, eller, som det hedder, Foreningen af begge, som er den tredie Person i den speculativ-logiske Treenighed. Men det træffer sig saa heldig, at jeg i denne Henseende har Biskoppen selv paa min Side, thi han har, i egen høie Person, nogle saa Nar tilbage, forsvaret det gamle Princip, imod Professorene Heiberg og Martensen, sin nuværende Client, (See Tidsskrift for Literatur og Critik, for 1839, 1ste Bind S. 239, samt 441 og 456, og 4de Bind, 1842, S. 325, hvor Biskoppen for sidste Gang forsvarer Contradictions-Princippet og gjendriver de to speculative Professore). Naar nu Biskoppen, ved Siden heraf, har indrømmet, at der ere Steder i (hans) Skrifter, der indfige „det Modsatte“, saa kan jeg naturligvis ikke ønske mig Noget, der mere fuldkomment indrømmer og bekræfter min Paastand, om den i det anførte udførlige Sted indeholdte Lære, thi da de „andre Steder“ formæentligen skulle indeholde den sande og ægte Kirkelære om Christi Person, saa følger deraf ligefrem, at dette Sted indeholder den usande og nægte; men det er juist det som jeg har paaستاet. Men naar han ikkebestomindre strax nedenfor vil vise, at der heller ikke i dette Sted indeholdes andet, end den orthodoxe Lære, saa er

*) „Enten er en Ting eller den er ikke, et Tredie gives ikke“; enten har den en Egenkab eller den har den ikke; den kan ikke paa eengang baade være og ikke være, baade have en Egenkab og tillige ikke have den. Saaledes meente de gamle Philosopher. Men Hegelianerne ere af den modsatte Mening.

dette igjen kun en interessende Udsigt, og det forundrer mig, at han ikke indseer sig ved at paastaae, at hvad her er sagt, er intet andet end hvad Paulus siger, Phil. 2, 7.; thi som jeg alt har bemærket i mit første Indlæg (See ovenfor S. 96), staaer der intet „kun“, og udelukker saaledes ikke hans Lighed med Gud, ligesom ogsaa det anførte Sted, paa den anden Side, angaaer hele Christi Liv her paa Jorden, som Apostelen har betragtet under Et, medens Biskoppen kun omtaler Lidelsernes og Dødens Stund. (See iøvrigt dette Sted i mit 1ste Forsvar, som er fuldkommen rigtigt, og ikke lader sig giendrive.

De sidste Linier af dette Stykke (see S. 4 i Biskoppens Skrivelse), ere kun en lille Stump af et Brev, og bevise ikke, som Forsfatteren vil, at der med Hensyn til Besiddelsen af Guddommen eller Guddoms-Herligheden, var nogen Mod sætning imellem Lidelsernes og Dødens Stund og hans foregaaende jordiske Liv; men endnu mindre godtgjøre de, hvad der dog fornemmelig kom an paa at godtgjøre, at det af mig angrebne Sted har den Mening, at Christus i Lidelserne og Døden ikke blot var Menneske, men ogsaa Gud*). Naar jeg ikke havde seet og læst det med

*) For at Læseren ikke skal troe, at jeg har udeladt det før omtalte Sted, paa Grund af, at det i Birkeligheden har nogen Beviskraft, tilføies det her heelt og holdent, som det staaer i Hr. Biskoppens Brev. Efterat han nemlig, uden mindste Grund eller Ret, har beraabt sig paa Phil. 2, 7. (see ovenfor), siger han: „Christus kunde ikke leve som Menneske paa Jorden, uden at opoffre, ikke sin Guddom, men sin Guddoms-Herlighed; dog aabenbarede denne sig ellers i hans Gjerninger og Ord, men den fremlyste ikke i de Tider, da han sagde: „min Slal er bedrovet indtil Døden“, „min Gud, min Gud, hvorfor har Du forladt mig“. Heraf vil Læseren kunne see, hvor yntelig den Hoiærverdige Excellence vrider sig. I „Betragtningerne“ har Christus i Lidelsernes og Dødens Stund opoffret al sin Guddoms Herlighed, her gjør han det „som Menneske, der lever paa Jorden.“ Men for at motivere den i „Betragtningerne“ opstillede Forskiel mellem Lidelsernes og Dødens Stund og hans øvrige jordiske Liv, gjør Hr. Biskoppen opmærksom paa, at Christus i Lidelserne og Døden ikke gjorde Mirakler, og at Guddoms-Herligheden saaledes „ikke fremlyste“!!! (Ny Anmærkning).

mine egne Dine, vilde jeg aldrig have kunnet troe, at Biskop Mynster i sin Beviisførelse kunde være saa barnagtig og tanselos, at anføre de Steder: „Min Sjæl er bedrøvet indtil Døden“ og „min Gud, hvorfor har Du forladt mig!“, for derved at bevise: at der var foregaaet en **Forandring** med Christi „Guddoms Herlighed“ saaledes, at den i Lidelfernes og Dødens Stund skulde være bleven **mindre**, fordi hans Lydighed og Hengivenhed i Faderens Villie først da viste sig i sin **høieste Glands**, og fordi han, netop af den Grund, ikke gjorde Mirakler („Gjerninger“) for at frelse sig selv udaf Faren og unddrage sig Guds Villie! Han havde visselig ogsaa i denne Stund den samme Magt som tidligere. Han siger jo dog selv, at han kunde have faaet „Legioner Engle“ af denne Fader, som skal have forladt ham. Jeg kunde endnu udførligen udvikle, hvor besynderlig en Mening Biskop Mynster synes at lægge i de Ord: „Min Gud, hvi haver du forladt mig“, og paavise, at den er aldeles uforenelig saavel med Christi hele Forhold til Gud, som med mange andre Steder i selve Lidelseshistorien, da netop de fortrinligste Bibelfortolkere ere enige i, at forklare dette Sted som et Udbrud af Christi Menneste-Natur under de overvættede Lidelser —; men jeg forfærdes næsten ved at see, at Hr. Biskoppen kan bruge Bibelfsteder paa denne Maade, og finder det desuden upassende, at trætte vedkommende Læsere med en vidtløftig theologisk Afhandling derom.

Jeg maa iøvrigt endnu bemærke, at det af mig anførte Sted af Biskop Mynsters „Betragtninger“ er langt fra at være det eneste, man kunde fremdrage, for derved at understøtte min Paa-stand. Ingen, som er competent og upartisk, kan nægte, at det Dogmatiske i „Betragtningerne“ ofte er noget dunkelt og svævende, hvor gode og opbyggelige de iøvrigt end ere. Jeg selv har hørt flere Danste sige, at de foretrak „Prædikenerne“ for „Betragtningerne“, og det netop paa Grund af det Dogmatiske i disse, som ikke tilfredsstillede dem. I en endnu højere Grad er dette Tilfældet med mine Landsmænd; thi vel ere „Be-

tragtningerne" i det Hele taget meget afholdte af mange i Island, jeg vil antage af Pluraliteten, men det er ikke Pluraliteten der randsager, og derfor ere der paa den anden Side Mange, som vel ere enige i at anerkjende: at de indeholde særdeles meget godt og opbyggeligt, at Formen er smuk og tiltalende, at alt tyder paa, at Forfatteren baade er en begavet og lærd Mand, der veed godt Bæsteb med forskjellige dogmatiske Anstuelser m. m.; men som paa den anden Side beklage sig over: at det Dogmatiske deri er saa sværende og ubestemt. Nogle sige: Mynsters „Betragtninger“ ere vel en god Bog, men det Dogmatiske „har altfor svage Farver — er altfor farveløst“; Andre: „jeg læser hellere Bastholms Hovedlærdomme“ — som ogsaa ere oversatte paa Islandst — „thi han udtaler sig mere aabent og ligefrem“; atter Andre: „det Moralske og Opbyggelige i Mynsters „Betragtninger“ har gjort et godt Indtryk paa mig, men under deres Læsning svinde de kirkelige Lærdomme for mig hen i Taager“. Disse Domme hidrøre forstørstedelen fra fortrinligt begavede Mænd, deels lærde deels ulærde, og ere nylagtigt refererede, for den største Deel ordret. Da jeg tør antage, at det maaskee vil interessere Hr. Biskoppen at høre, hvorledes selv ulærde Islandere — der have vant sig til at læse med Eftertanke, og randsage hvad de læse — stundom tilslade sig, ganske selvstændigt og uafhængigt af de Lærdes Mening, sine studio et ira, at demme om høitstaende Mænd og berømte Forfattere, saa kan jeg ikke afholde mig fra at anføre et lille Vers, som en af Disse har gjort, efter at have læst „Betragtningerne“. Det lyder saaledes:

Myrkur þykir mir hann vera
 Madurinn, eins og þarf að vera
 Þá menn ei vilja sýna sig;
 Tæptir á vorrar trúar greinum,
 Talar eins og flest i leynum —
 Þú skalt ei blekkja Mynster mig!

(Paa Dansk omtrent saaledes):

„Dunkel*) tyktes jeg han er
 Manden, saaledes; som det maae være
 Naar man vil ei vise sig (som man er, d. e. tale reent ud);
 Han udtaler kun halvt vore Troeslærdomme,
 Taler flest som i Løndom. —
 Mynster, Du skal ikke føre mig bag Lyset!“

Dette Vers, som Mange finde ret træffende, er kommet til Kjøbenhavn med nogle Islændere for et Par Aar siden. Jeg har ikke opdigtet det eller en eneste af de Uttringer, som jeg har anført, thi jeg har aldrig førend i disse Indlæg kritiseret eller dablet Mynsters „Betragtninger“. — Jeg veed vel ikke hvilken Bægt og Betydning man, in specie Bistoppen, som navnlig synes at hylde det **catholske Princip**: at Lægmænd ikke ere i Stand til eller have Ret til at domme om dette Slags Materier —: vil tillægge disse Domme, som forresten tilbeels styles (ere komne fra) velbegavede Geistlige, skjøndt ikke saa lærde som Biskop Mynster, og som alle hidrøre fra Folk, der ikke kjende Hr. Bistoppens svage Sider, eller kunne have noget imod ham, saaledes som Mange hertillands; men saameget kan Hans Høiærværdige Excellence være overbevist om, at have hans „Betragtninger“ end opbygget Mange, saa ville de dog ikke i samme Grad have opklaret og bestyrket Troen paa Kirkens Lærdomme, men hos Mange efterladt Dunkelhed og Uvisshed, ja hos Nogle endogsaa opvakt Tvivl om de Troeslærdomme, som de ventede at finde sikkert og klart fremstillede af en saa begavet, lærd og høitstaende Geistlig, men

*) Da Mynsters „Betragtninger“ ere saa fortrinlig oversatte som kun saa af de Bøger, der i Mands Minde ere oversatte paa Isländsk: saa hidrører Dunkelheden, eller den dogmatiske Ubestemtthed, vistnok ikke fra Oversættelsen, og de som kjende Isländerne, vide, at de, navnlig de fremmeligere iblandt dem, læse Bøger i deres eget Sprog med Taktfuldhed og Forstand, hvilket især gjælder om gudelige Bøger, som de, næst efter de historiske, have meest af.

faandt dem ikke saaledes fremstillede af ham *). Vel have nu disse Folk ikke ligefrem tilladt sig at hyltre Noget om Branglære eller Bilsfarelser hos denne hvitstaaende Geistlige, men jeg overlader til Sagkyndige at bedømme, „om det Ovenanførte ikke snarere understøtter end modsiges min Paastand om det Dogmatiste i Hr. Biskoppens „Betrægtninger“, og specielt i det omtvistede Sted af den 41de Betragtning.

Idet jeg dernæst gaaer over til at omtale Hr. Biskoppens Forsvar for Prof. Martensen, skal jeg ikke undlade at gjøre en foreløbig Bemærkning, som har stor Vigtighed. Jeg finder det nemlig meget naturligt, at Hs. Høiærbærdige Excellence søger at forsvare sine egne Lærdomme, hvor fragt og lidetsigende hans Forsvar endogsaa har vist sig at være; men at han i mindste Maade vil laane sin Autoritet, til at forsvare Dr. Martensens System og træde i Strankerne for ham, det maatte i højeste Grad forbanse mig, naar jeg ikke alt havde faaet en Deel Indsigt i Biskop Wynsters eminente Klogskab og politiske Principer, samt den Maade hvorpaa Prof. Martensen har søgt at vinde Hr. Biskoppens Gunst og ubetingede Protection **). **Sagen er nemlig den:**

*) Da Biskop Wynster, som Forfatter, rimeligviis ikke er meget vant til at blive dadlet eller critiseret, men saameget desto mere til at blive rost og berømmet — og han fortjener jo ogsaa Roes baade som Prædikant og Forfatter — saa antager jeg af han, Skøndt allerede en Olding, har godt af at høre Noget i modsat Retning, navnlig naar det kommer fra saa upartiske Dommere, som de sikkert kunne antages at være, hvis Ytringer ovenfor ere anførte.

(Ny Anmærkning.)

**) Ved et Sted, som findes i Dr. Martensens „Prædikener“ (1ste Deel, Kjøbenhavn, 1847. S. 17—18), ere vi lyffeligviis bleven sat i Stand til at danne os et Begreb om, hvad Doctoren kan præstere i denne Retning. Han holder her sin første (Indtrædelses-) Prædiken i Slotskirken, og anbefaler sig ved denne Leilighed til sine Colleger, men navnlig til Biskop Wynster, thi Doctoren synes allerede dengang, at have haft en Aelse om, at han vilde komme til at behøve hans Beskyttelse. Her forekomme

at Biskop Mynsters theologiske Grundanskuelse ere saa grundforskjellige fra Professor Martensens, at de, naar de blot vilde tale oprigtigt og ligefrem, aabenbart vilde vorelviis erklære hinanden for Kjættere i flere af Kirkens Hovedlærdomme, hvilket jeg nedenfor nærmere skal berøre, idet jeg her foreløbig bemærker: at det i mit Fædreland alt er kommet til Strid og Forkjættelser imellem dem, som hylde Biskop Mynsters Anskuelse og Martensenianerne, (hvilket ogsaa vilde være Tilfældet hertillands, dersom ikke Theologerne af den yngre Slægt, følgende Roruphæernes glørværdige Exempel, overhovedet søgte at imdgaae dogmatiske Stridigheder og **skule deres egentlige Overbeviisning** saaledes, at den ikke kommer til at skade dem i Fremtiden).

En af de fremmeligere Præster i Island, Pastor D. Indridason, som i Aaret 1844 havde udgivet „Sjö Föstu-Prædikanir“ (Syv Fastepredikener), gjenneisee, og ved en Subscriptionsplan anbefalede af salig Biskop Steingrim Johnsen: har paa nogle Steder deri ndtalt sig om Christi Person, hans Lidelser og Død, paa selv samme (eller lignende) Maade som Biskop Mynster i sine „Betragtninger, navnlig i den af mig citerede 41de Betragtning. Disse Prædikener bleve i „Ný Félagsrit

blandt andet disse Ord: „Det er mig til stor Beskyrkelse og Bekræftelse i denne Time, at jeg ved, at jeg overtager dette mit Embede under Deres (Biskop Mynsters) Bøn og Veiledning“. Disse Ord og hele den til Biskop Mynster i selve Guds Huus henvendte Lovprisning, hvori de staae, vise, som saa meget Andet, hvad for en Personlighed Dr. Martensen er, vise, hvor arm, elendig og langt borte fra Gud en saadan Doctor-Sjal kan være selv i et saa heiligt Dieblif. Han, Professore, Doctoren, Hofprædikanten, han Religionslæreren, som alene hos Gud bør søge sin Trost, Beskyrkelse og Bekræftelse, finder „stor Beskyrkelse og Bekræftelse“ deri: at Menneſte-Judividet Biskop Mynster protegerer og beder for ham!

(Ny Anmærkning.)

for 1845 critiserede af to martensenske Laudabilister, hvoraf især den. Ené var fortrolig med hans Aufstuelser og Syftem,*) og foruden andre Udsættelser, som ikke vedkomme denne Sag, blev Forfatteren håardt og bittert angreben for hans Christologie, ligesom ogsaa for hans Betragtning af den frie Villie, der er overeensstemmende med den, som hidtil har været den almindeligt vedtagne, og derfor i Strid med den martensenske, som identificerer Frihed med Naturnødvendighed. Nu har Pastor Indridason udgivet et ForsvarsSkrift betitlet „Nokkrar Athugasemdir“ etc., udkommet i Kjöbenhavn. 1847, hvori han, blandt andet, gjør opmærksom paa sin fuldkomne Overensstemmelse med Biskop Mynter i det Punct af Christologien, hvorfor han allermest angribes, og det synes mig soleklart at han har Ret i at paaberaabe sig den**).

Saaledes staaer det nu til i Leiren. Martensenianerne, netop Saadanne, som have forstaaet ham, fordomme og forfætte Lærdomme, som approberes af Biskoppen over Island og stemme overeens med det, som læres paa Prent af Biskoppen over Sjællands Stift, og dette er ganske i sin Orden, naar der er sand Interesse og Ærlighed paa begge Sider. Forskjellen paa den mynterske og martensenske Theologie er saa stor og radical, at begges Tilhængere umulig kunne føle sig enige med hinanden, men deres

*) Det gjør mig saameget desto mere ondt, at disse unge Theologer ere blevene vildledte ved denne farlige Theologie, da jeg, af mit personlige Bekendtskab til dem, veed, at de iøvrigt ere retsindige og agtværdige Mænd.

(Ny Anmærkning.)

**) Jeg maa her dog udtrykkelig bemærke: at Nøndt Pastor Indridason, der hvor han omtaler Christi Lidelser, har brugt deels de samme Udtryk som Biskop Mynter, deels andre stærke Udtryk, der alene kunne bruges om Kristus efter hans menneskelige Natur, har han dog intetsteds sagt, at Kristus, i noget som helst Dieblis „var kun Menneske“, og er saaledes ikke, som Biskop Mynter, i Strid med Kirkelæren. (Ny Anmærkning.)

Gebeter maae suarere gjensidigen forekomme dem som fremmede, thi hvadsomhelst man faa det strengt kirkelige, lutherste Standpunct maatte kunne indvende imod den mynsterste Theologie*) saa er den dog bygget paa den ægte religiøse Grundvold og heelt igjennem religiøs, medens den martensenske i Grund og Bund og i hele sit Væsen er irreligiøs. Dette er en gennemgribende, en radical Forskjel og Modsætning, og det er derfor ikke at undres over, at begges Tilhængere blive uenige. Rigtig nok er Enigheden aldeles overveiende hertillands, og man mærker saaledes ikke meget til Uenigheden, thi skjøndt „Hedenskabets er almindeligt i disse Tider“, (som det ellers optimistiske „Aftenblad“ bemærker), naturligvis ogsaa i Danmark, saa er dog Freden dyb, Enigheden stor, og Hierternes Forening inderlig i vort lille Land. Som Mønstre i denne Retning vil man, med god Samvittighed kunne udhæve de to høiærværdige Mænd, Biskop Mynster og Prof. Martensen, og skjøndt en saadan inderlig Forening af to hvide Nander ofte har sine Mysterier og er vanskelig nok at fatte, for dem, der ikke, saaledes som Hans Høiærværdige Excellence, ere indviiede i Politiskens og Klostrens Mysterier: — saa kan man dog, i dette Tilfælde, i et meget vigtigt Punct angive Foreningens Hvorfor, dette nemlig: at ligesom Speculationen i sit Væsen er hierarkisk, saaledes er ogsaa Hierarkiet speculativt, og hvem seer ikke, at hierarkisk Speculation og speculativt Hierarkie maa passe ganske fortrinlig sammen? Et Product af denne Hierternes inderlige Forening, i Forbindelse med den ligesaa udmærkede

*) Jeg maa bemærke, at jeg ikke er den Eneste, der har yttret Tvivl om Biskop Mynsters Orthodoxie, naar han betragtes som lutherst Theolog. Saaledes har f. Ex. Dr. theol. Rubelbach i en tydt Afhandling paavist: at Biskop Mynster er Calvinist i Læren om Naderen; de speculativ-orthodoxe Gjøglere ere derimod strenge Lutheranere i dette Stykke, fordi den lutherste Anskuelse, som i denne Lære er materialistisk-pantheistisk, og beror paa Luthers Lære „om Christi Legems Allsælsnærverelse“, passer bedst til deres theologiske Kram (Se „om Baptister og Barneb.“ S. 345—46).

som i vor protestantiske Kirke sjældne politiske Røgstab, synes det Forsvar for den martensenske Theologies Egthed at være, som Hr. Biskop Mynster „efter desangaaende at have confereret med Professor Martensen“, har tilskrevet Generalskolen, og som i Henhold til Hovedmomenterne i mine Betskyldninger, refererer sig til 4 Hovedpuncter, som jeg strax i al Korthed skal berøre.

Bem. til 1. Hele dette Forsvar er, som man kunde vente, i utettsigende Udflugter. Biskoppen finder det „utilbørligt“ angaaende de første Ankepuncter (Om Treenigheden etc.), at benytte „Dictater“, som rigtignok i alle Exemplarer ere overeensstemmende, uagtet man ikke har nogen trykt Dogmatik af Hr. Professoren*). Denne Indledning skal, som det synes, af Mangel paa Bepiser, give Sagen Vigtighed. Accurat den samme Methode brugte Professor Martensen i sin berømmelige „berlingske“ Artikel for 29 April 1814, thi da hørtes de første Klage-toner over, at jeg havde frataget ham et Par af hans utrykte §§ er. Nu klinge de samme Toner igjen i Hr. Biskoppens Brev. Angaaende den „tre dobbelte Cristentsform“ bemærker Biskoppen, „efter desangaaende at have confereret med Prof. Martensen“: „at Alt hvad der existerer, existerer paa en vis Maade, i en vis Form, men for Gud dom men er den tre dobbelte Cristentsform, som vi kalde Treenighed, væsentlig“. Altsaa: Gubdommen „existerer i en vis Form“, kun med den Forskjel, at den er „tre dobbelt“(1), medens „alt (andet) hvad der existerer“ kun har „en vis (enfelt) Form“. Heraf følger da igjen, at da Personerne ere 3, og enhver af dem svarer til 1 af disse 3 „Former“, saa „existerer“ **Faderen**, der, som Fader, kun er den 1ste Person, 1ste „Cristentsform“, ogsaa i „en vis Form“, ligesom „Alt hvad der existerer“.

*) Nu er da lykkeligviis den trykte Dogmatik kommen til Verden, og har saaledes afhjulpet det Eavn, man tidligere sølte, saalænge man kun havde hans „Dictater“ at holde sig til. Man maa da ogsaa tilføje, at den trykte Dogmatik rigelig har erstattet Dictaterne, ikke mindst i den her omtalte Lære (om Treenigheden).

(Ny Anmærkning.)

Hvem har nogensinde hørt en orthodox Kirke-Lærer gjøre en saadan Paastand om den evige, ufattelige, altomfattende, allestedsnærværende Aand, som vi kalde Gud, en Paastand, der ligesom sætter ham i Klasse med sine Skabninger derved: at han, ligesom de, skal eksistere „i en vis Form“, hvem uden en speculativt forrykt Theolog kan gjøre en saadan Paastand!? Ved da ikke i det mindste Biskop Myrster, at det just er eiendommeligt for Gud, Aandernes Aand, ikke at kunne refereres til **nogensomhelst Form**, end-
 sig „en vis Form“!? Ved han ikke, at det just er ejendommeligt for det høieste Væsen, at han er fuldkommen ophøiet over al Form, Tid og Rum? Hvor kan det da falde ham ind, at ville forsvare Noget, der er saa forkeert og absurd, som den martensenste speculative Treenighedslære. Det nytter kun libet, at slaae om sig med en saakaldt „kirkelig Dogmatisk Terminologie“. Alt Theologerne have bragt „Aabenbaringsform“, beviser intet og berettiger ikke til at anvende „Form“ paa Guds evige Væren eller „Existens“ i og for sig. „Aabenbaringsform“ vil og skal aabenbart ikke angive andet, end en vis Form og Maade, hvorpaa Gud aabenbarer for Menneſkene Noget af sit evige og uendelige Væsen; men de Aabenbaringer af dette Væsen, som Gud ifølge sin Blisdom og Kjærlighed til sine Tider har givet Menneſkene, maae ikke forverles med **selve Væsenet i dets Uendelighed**, og blive heller ikke forverlet dermed af andre end de bedaaende Speculanter, der, som Professor Martensen, paastaae, at „Speculationen maa sætte sig den Opgave, at erkjende den guddommelige Selvbevidsthed og Aabenbaring i dens immanente Genesiss (!) og theogoniske Process (!)“*), og som synes at bilde sig ind, at Gud heelt og hol-

*) See: „Om Baptister og Barned.“ S. 337, f1gg. Dersom der i mine „Skrifter“ og „Skripturer“ angaaende en saa vigtig Lære fandtes Noget saa taabeligt som dette, da vilde man sikkerlig ikke blot have paastaet, at jeg var „nærved Grændserne af Sindss-

Det gaaer op i sine Aabenbaringer, og reproducere saaledes, ved enhver Aabenbaringsform, i al sin evige Uendelighed. Og hvad Udtrykket „Christentidsform“, angaaer, saa giver den Omstændighed, at det tidligere er bleven brugt af nogle Theologer, aldeles ingen Berettigelse til at fornøye Brugen deraf og anfæe det for et passende Udtryk i et meget kort og concist Forædrag over denne Lære, og vist er det, at vor Kirkes Troeslære, navnlig dens Lære om Gud, giver ingen Opfordring dertil, men maa meget mere opponere derimod, eftersom det bidrager til at bilde Folk ind, at de forstaae Guds Væsen i dets Forsigværen, i dets „Guddommelige Selvevidsthed“, „immanente Genesis (indre, iboende Fødsel eller Udvikling) og theogoniske Proces“, og tjener saaledes til at op hæve Læren om Gud som Troes-Lære, føre den over i den flade Forstands-Region og, i den indbildte, tomme og kolde Bilden, drage den Uendelige ned i Endeligheden.

Naar den mynsterff-martensenske Toenighed antager, at jeg „maa have det af Syner, som jeg har sagt om den „successive Treenhed“, saa viser dette, i hvor stor Forlegenhed Høisamme er for Beviser, derfor er ogsaa det, som jeg i mit første Indlæg, under a og b, (see ovenfor S. 83—84) kort og tydeligt har udviklet, bleven staaende aldeles urokket og uanfægtet, thi naar det skulde gjendrives, maatte det stee paa en anden Maade, end ved den saadan Bemærkning. Naar jeg gjendriver og argumenterer, gjør jeg det altid ad Tænkningens Vej, men tager aldrig Hensyn til „Syner“, hvilket de, der „vide at dømmen om Sigt og ville dømmen retfærdigt“, vistnok ville indrømme. Forresten maa de ikke troe, at deres Spotten med mine Syner i mindste Maade

forvirring“, men virkelig sindsforvirret, forrykt, afsin dig, gal; men nu har, lykkeligvis, en af de Mand, som beklæde Universitetets Lærestole, lært dette. Smlgn. den ovenfor (S. 8—24) omtalte Lære om Væsenstriniteten i „den kristelige Dogmatik“, hvor disse speculative Phraser dels findes optagne, dels remplacere og forstærkede med en heel Række nye dito.

generer mig, jeg huker kun over dem, naar jeg tænker derpaa, navnlig Professor Martensen, thi hele hans uforkvædige Fremgangsmaade viser just, at han ingen „Syner“ har, men søger at holde sin sølle Personlighed opreist ved at klæbe sig fast til de højeste Autoriteter, og ved Smiger at vinde deres Gunst*). Naar man, ifølge Dr. Martensens egen Lære**), tænker sig ham som en „Christophoros, en Kristusbærer“, (og selvfølgelig ogsaa som „Theophoros“, Guds-bærer), da er jo dog rigtignok Modsatningen imellem denne Gud, som han bærer i sig, og hans hele Fremtræden og Fremgangsmaade, en absurd Comødie, som en aand- og kundskabsløst Forfatter engang har bemærket, og det feiler ikke, at en saadan Modsatning maa være et af de mest slaaende Exempler paa en speculativ Antinomie. (S. 11)

Bem. til 2. Her gaaer det sandelig ikke bedre med de Hviærverdige Mands Forpar. For at gjendrive den Bestyldning: „Prof. Martensen lærer med Hensyn til Forholdet mellem Gud og Menneske, at Gud og Menneske ere væsentlig og personlig Eet“, siger H. H. Grellence: „Hvad Prof. Martensen lærer om Menneskets Bestemmelse, overfører Girksøn udenvidere paa Mennesket som det findes i Virkeligheden“ etc. Dette er en Udflugt, som jeg just har ventet og forudsæet, at Prof. Mart. vilde gjøre, saafremt han tog til orde i denne Sag. Men den er uden Betydning. Sandheden er denne: Prof. Martensen lærer, at Mennesket ved Daaben bliver „væsentlig Eet med Gud“, eftersom det modtager Guddommens Væsen, bliver til en Christophoros, da „Christus i Daaben giver sig og Aanden heel og udeelt til Enhver“ †). Ved den normale Udvikling af dette Væsen, bliver Mennesket „personlig Eet med Gud“. De Onde derimod, som ikke udvikle sig overensstemmende med det guddommelige Væsen (Christus og Aanden), som de have modtaget, opnaae naturligtvis

*) See hans Prædikener, S. 17—18. (småen ovenfor S. 116, Anm.)

**) See: „Den kristelige Daab“, af Dr. H. Martensen, S. 57. Åbavn. 1813.

†) See: „den kristelige Daab“ af Dr. H. Martensen, S. 59.

ikke det Sidste, at blive personlig Gæt med Gud, saalænge de modstræbe ham, nagtét de alt for længe siden ere blevene væsentlig Gæt med ham. Men naar den Høiærværdige Toenighed selv fremsætter det som Professor Martensens Lære: at „det er Menneskets **Bestemmelse** at blive væsentlig og personlig Gæt med Gud“, saa fører dette netop til det Resultat, at de gode Mennesker ere væsentlig og personlig Gæt med Gud; thi de Høiærværdige Herrer kunne dog neppe antage, at intet Menneske her i Verden naaer sin Bestemmelse, hvilket vistnok vilde være en altfor haard og umotiveret Dom om Menneskeheben, og Guds Styrrelse af Verden. Prof. Martensen har saaledes selv her ved tilstaaet, at han lærer og vedkjender sig den falske, irreligiøse og uchristelige Grundlærdom, som jeg har tillagt ham, og faaet denne Tilstaaelse bekræftet af Hans Høiærværdige Excellence, Biskop Mynster — saavidt gaaer Kammeratskabet! — thi det er, reent ud sagt, imød al sand Religion og Christendom at lære, at det „er Menneskets **Bestemmelse**“ nogensinde i al Ewigheid at **blive Gæt med Gud i Væsen og Person.** Dette kan ikke paa nogen Maade uledes af Christi og Apostlernes Lære, Religionens Væsen modsiges denne Lære paa det Bestemteste, og ikke engang Kirken, som har feilet i saa mange Stykker, har nogensinde antaget det. Dette er derfor — jeg gjentager det — en irreligiøs, al sand Religion og Christendom undergravende Lære, det er **just den Lære, hvormed Slangen, ifølge Skriften, forforte de første Mennesker.** Da nu Professor Martensen selv vedkjender sig denne Lære, og udtaler denne Bekjendelse igjennem Biskop Mynster, saa behøves her ingen flere Beviser, og jeg, for min Deel, kan ikke forlange noget Mere. At anføre den Sætning, som findes midt paa Side 6 i Bistoppens Skrivelse: „Den sande Eenhed af Gud og Menneske er ikke den mystiske“ etc.; for at gjendrive mig, er saa inderlig absurd, at det meget mere taler for min Paastand end til Forsvar for Hr. Martensen.

Jeg vil endnu kun med Hensyn saavel til dette som til foregaaende Punct, henwise til Professor Clausens „Christelige

Hovedlærdomme", (Kbhvn. 1814), hvor de selsamme Lærdomme, som af mig betegnes som falske, — af hvilke Hr. Martensen endogfaa selv har vedkjendt den sidste og farligste — polemiseres og forkastes paa det Bestemteste. Man eftersee f. Ex. det 8de Stykke, som taler om Guds Væsen og Egenstaber, (S. 168), hvor Forfatteren anseer enhver Paastand om Gjennemskuen af det guddommelige Væsen" (Indtrængen i den „guddommelige Selvbevidsthed", som Hr. Martensen taler om), for „Anmasselse og Mennekesforgubelse", og betegner deres Anskuelse som falsk og uchristelig, „for hvem Læren om den væsentlige Eenhed af Gud og Menneket gjælder som Sandhedens Første og Sidste" m. m. Netop saaledes er det, at Dr. Martensen betragter den.

Bem. til 3. De Hviærvarbige Herrer have klaget over, „at det er vanskeligt at ubfinde, hvori det Kjættarie skal bestaae", som jeg tillægger Prof. Martensen i Forsoningslæren. Det er meget muligt, at Prof. Martensen ikke har forstaaet det, thi han forstaaer bedst sine egne Speculationer, om han virkelig overalt forstaaer dem. Sagen er ellers ganske simpelhen saaledes, som jeg har fremsat den Side 86. Hr. Martensen, tænker sig Forsoningen steet ved selve Incarnationens Factum eller derved, **at Gud og Menneke blev**, som det siges, **væsentlig Gt.** Den var altsaa væsentligen tilveiebragt **inden** Christus selv gjorde Noget, lærte, leed eller døde, med andre Ord: den var i det Væsentlige tilveiebragt ad den metaphysiske Wei, inden Christus selv virkede noget ad den moralsk-religiøse Wei. Dette er saaledes bleven sat paa Skæner i Bistoppens Brev: „at Professor Martensen i Forsoningen **ikke blot** seer et moralsk **men** et metaphysisk Forhold, rigtigere havde der staaet: ikke blot seer et metaphysisk **men** ogsaa et moralsk Forhold, men allerrigtigst: Prof. Martensen antager, at det metaphysiske Forhold er det Væsentlige i Forsoningen. Dette vide de meget godt, som kjende hans System. Men denne Forsoningslære er ikke Kirkens, thi den antager: at Forsoningen er steet ved Jesu Lære, Liv og Død, navnlig den sidste. Hertil kommer,

at naar hiin Incarnationslære igjennem Daaben etc. udstrækkes videre til de Christne, saa gaaer Forsoningen over i siir Modsætning og Carrikatur, nemlig Identitetslæren eller Menneskeforgubelsen. Hvad jeg troer*) om Forsoningen, vedkommer ikke Sagen, da jeg hverken er theologisk Professor eller Slotsprædikant, og der er i mit første Indlæg ikke et Ord, som berettiger Nogen til at antage enten det One eller det Andet i denne Henseende; jeg har kun nævnt den „kirkelige“ og den „mere rationalistiske“ Anskuelse af Læren om Forsoningen, for at vise, at Hr. Martensens Forsoningslære er saa langt fra at være kirkelig eller orthodox, at den ikke engang er en Tilnærmelse dertil, hvilket dog gjælder om den af mig anførte moderate rationalistiske Anskuelse, men en ganske anden Retning end den kirkelige og overhoved den moralske religiøse Anskuelse deraf, hvilket alt ovenfor er godtgjort.

Ogsaa her maa jeg henvise til Prof. Clausens „Udvikling af de kristelige Hovedlærdomme“, da Sandheden muligen kan have større Vægt naar den kommer fra ham, end naar den kommer fra En, der ikke er ansat som Professor ved Universitetet, eller Lærer i Kirken, men kun er theologisk Candidat. Efterat have omtalt Kirkens Forsoningslære siger nemlig Prof. Clausen (S. 368—69 i Udgaven af 1844). „Saa meget velkomnere var det, da den nyeste Speculation ogsaa i dette Stykke anmeldte sig som Forsvarer af denne Lære (den kirkelige Forsoningslære) i alle dens enkelte Bestemmelser, og paatog sig at retfærdiggjøre den for Tænknngen som den bedste

*) Dette bemærkes med Hensyn til følgende Sted i Biskoppens Skrivelser: „Christen synes at hælde til hvad han — forunderligt nok — kalder den mere rationalistiske Forsoning, som antages steeet derved, at Kristus lærte Menneskene at kende Gud som en naadig Fader, til hvem de, med Anger og Tillid torde henvende sig“. Det er dette (sm. Sn. S. 86 ovenfor, samt Christi Lære i Parabeln om den forlorne Son), som Hr. Biskoppen, „efter desangaaende at have confereret med Prof. Martensen“, finder „underligt nok“. Jeg troer det meget glærløse.

„Sandhed. Men nærmere beseet, gjælder dette Forsvar og denne „Retfærdiggjørelse et ganske andet Forsoningsbegreb end det „Christelige og kirkelige. Næmlig — den modnere Speculation's første og Sidste er den væsentlige Eenhed af Gud og „Menneske; og dette netop, at denne Eenhed kommer til Bevidsthed i Mennesket, som hidtil har troet sig væsentlig „forskjellig fra Gud, **skal være den christelige Forsoning**“ etc. Jeg troer nu at dette Sted, med Mere berømt hørende, er saa tydeligt, at Enhver maa kunne forstaae det, ligesom det ogsaa er fuldkommen utvivlsomt og evident, at den Opfattelse af Forsoningslæren, som Prof. Clausen her betegner som ganske forskjellig fra den „Christelige og kirkelige“ (d. e. som uchristelig og ukirkelig) — netop er den martensenske. Der staaer da kun tilbage at afgjøre, om Prof. Clausen, ligesom jeg, „mangler saavel tilstrækkelig Sagkundskab som de intellectuelle Evner, der udfordres til at opfatte og grunde den at behandle videnskabelige Opgaver.“ Jeg haaber nu, at det **ikke** er „vanskeligt at finde, hvori det Kjætterier skal bestaae“, som jeg tillægger Prof. Martensen i Læren om Forsoningen, samt at „det er let at see, paa hvilken af Siderne Kjætteriet er“.

Betragter man nu hele dette Forhold og navnlig den Omstændighed, at Biskop Mynster i de 3 Betragtninger (29de, 30te og 31te) som handle om Forsoningen, ikke ved en eneste Sætning eller Ord har udtalt eller saameget som antydet den Opfattelse af Forsoningslæren, det „Forsoningsbegreb“, som er det eiendommelige for den saakaldte orthodoxe Speculation, og dens Forkynder her ved Universitetet, Hr. Martensen, men at Biskoppen tværtimod ene og alene har holdt sig til den kirkelige Forsoningslære *) —; naar man fremdeles betænker:

*) Skjønde jeg i mit første Indlæg har paastaet og endnu paastaar: at Forsoningslæren falder bort, naar man betragter Christus i Lidelserne og Døden saaledes, som det er sket i d. 4de Betragtning, saa er dette dog ingen Modsigelse fra min Side, thi jeg har aldrig nægtet, at Biskoppens Forsoningslære i den 29de, 30te og

at dette Forsønings-Begreb ikke blot er uchristeligt og uir-
keligt (Glausen), men aldeles irreligiøst og førende til
Selvforbudelse—; og naar man endelig betænker, at Biskop
Mynster ikke kan antages i den Grad at „mangle Sagkundskab“
og „intellectuelle Evner“, at han ikke skulde være i Stand til at
indsee dette—: saa maa man i allerhøieste Grad forbauses
over denne Alliance, forbauses over, at selv Sjællands Bi-
skop vil træde i Strankerne for at forsvare en saadan Lære og
opbyde sin høie Myndighed og Autoritet til at beskytte og prote-
gere en Lærer, som Dr. Martensen. Og dette maa derfor absolut
blive et vigtigt Bidrag til at opklare Hr. Biskoppens hele Frem-
gangsmaade, samt den Brug, han, som den første danske Biskop,
gjør af sin Magt og Anseelse.

Bem. til 4. Det Forsøg, som de Hviærverdige Mænd have
gjort paa, at bevise Rigtigheden af den martensenske Lære
om Friheden, er bleven ligesaa afmægtigt og frugtesløst som de
foregaaende. Jeg henholder mig derfor til det, som jeg i mit første
Indlæg har udtalt derom, idet jeg ikke frygter for, at nogen
Upartist, som kjender den martensenske Frihedslære og forstaaer
sig paa Sagen, vil finde det enten „forvirret“, eller „tanke-
løst“; det er derimod haardt forvirret og tankeløst af Hr. Mar-
tensen, at ville stride imod og fralægge sig det, som han selv har
lært og udgivet i Trykken, som er saa aldeles evident og som pas-
ser saa fuldkommen ind i hans hele systematisk-speculative Værk.
Da han ikke desto mindre har været saa eensfaldig at troe at kunne
paavise, at min Opfattelse af hans Frihedslære er urigtig, ved
(igjennem H. H. Excellence) at gjøre opmærksom paa, at jeg, bag-
ved de Ord (§ 9): „Mennesket maa realisere sin Væsentlige
Frihed“, har „forbigaaet“ det Følgende: „men den Nødvendighed,

31te Betragtning er fuldkommen kirkelig, men kun holdt mig til det
uførlige Sted i den 41de Betragtning, og angivet dets nærmeste
Consequents, og H. H. Excellence har jo dog selv indrømmet, at det
sidsnævnte Sted indeholder „det Modsatte“ af det, som indeholdes
i „andre Steder“, altsaa i de forsnævnte „Betragtninger“.

hvormed dette paaligger ham, er ingen physisk, men en metaphysisk og moralisk —: saa bemærkes, at dette Tillæg ingen Forandring gjør i det Væsentlige, thi den Forskjel, Hr. Martensen gjør inmellem „Naturnødvendighed“ og „metaphysisk Nødvendighed“, er aldeles illusorisk, eftersom den saakaldte metaphysiske Nødvendighed netop er det samme som Væsens Nødvendighed eller væsentlig Nødvendighed (d. e. den indre Nødvendighed, hvormed Menneskets Væsen realiseres); men hvo seer ikke, at dette just er den samme som Naturnødvendighed, vel ikke den samme Naturnødvendighed som den, der hersker i den ikke selvbevidste Natur, men ikke desto mindre en Naturnødvendighed, thi der gives baade en høiere og en lavere Natur, baade aandelig og legemlig Natur, og, som bekendt, bruges der selv i Skriften Udtrykket „guddommelig Natur“ (2 Pet. 1, 4.). Endnu hyppigere bruges Udtrykket „den menneskelige Natur“ netop om hele hans Væsen, ogsaa dets aandelige Deel. Men saavidt jeg har forstaaet den martenstenske Forvirring og Vilkaarlighed, saa bruger han „Væsenet“ udelukkende om den høiere og aandelige Deel af Menneskenaturen; „Naturen“ skal derimod, som det synes, betegne den lavere, jordiske og syndige Deel deraf. See, heri stikker Hemmeligheden! Herfra stammer al denne Confusion, og al den Vigtighed, hvormed han vil vise, at han ikke taler om physisk Naturnødvendighed, naar han just taler om den, men om en „metaphysisk“*). Det som man altsaa vil uglede af denne Distinction, gjælder til Vandsbea, og omstøder ikke min Paastand, men bestyrker den meget mere. Desuden er den Mening, som skulde være bleven tilbagevæst ved dette Tillæg, fuldstændig udtrykt i det endnu fuldstændigere Citat af § 12, som findes i mit første Indlæg (S. 87) og lyder saaledes: „I det nemlig den menneskelige Villie væsentligt (d. e. i sit Væsen, sin Natur) er bestemt ved den skaberiske Villie, maa den realisere denne; men i det den heri er bestemt som den sig

*) Smlgn. iøvrigt hermed mit første Skrift: „Dr. Martensens trykte moraliske Paragraffer“, Afsluttet fra S. 36—67, navnlig S. 56—60, hvor denne confuse Vilkaarlighed omtales.

selv bestemmende, er den bestemt som den **absolut frie** (!). I det Mennesket gjør Guds Villie, udfører han tillige sin egen væsentlige Villie" (!). Her ender § 12, og der er altsaa intet „udeladt“. Dette Sted er et af Hovedstederne i Hr. Martensens Lære om den frie Villie, og naar Biskop Mynster, „efter desangaaende at have confereret med Prof. Martensen“, ikke har haft et eneste Ord at sige til Forsvar for den absurde Frihedstheorie, der indeholdes deri, eller i det mindste forsøgt paa at anbringe kunstige Bendinger, Ordspil eller Phraser, for at forvirre Udsigten —: saa viser dette allerbedst, hvad der er Prof. Martensens Mening i dette Stykke, samt, i hvilken Forlegenhed de hoiærverdige Mænd have været, da de conceperede det Forsvar, som indeholdes i Biskoppens Brev. Den paafølgende Snak om Mod sætningen mellem den væsentlige Frihed, (som „hører til Menneskets Væsen“) og „den virkelige“, kan kun hidrøre fra en Mand, der producerer saadanne Sætninger som: „at Barnet (det nyfødte Barn) ikke blot er den villieløse Gjenstand for Handlingen (d. e. Daaben), men (tillige) er væsentligt selv-villende“ *); jeg vil derfor ikke tale videre derom. Dernæst siges der, henimod Slutningen af Side 7 i Biskoppens Skrivelse, at Hr. Martensens Lære „er langt fra at være deterministisk“. Ja, det er den ogsaa, den fortjener ikke saa godt et Navn, — derfor har jeg heller ikke brugt dette Udtryk — thi den er i aller-hoieste Grad fatalistisk og absurd. Som Følge deraf „op-hæver den“ ogsaa, som jeg har paaستاet og endnu paaستاer, „Synd og Tilregnelse, samt overhovedt Forskjellen og Mod sætningen mellem Godt og Dødt“, og jeg har alt bevist dette i mit sidste Skrift mod Professor Martensen**).

Det har nu vist sig, hvor holdningsløse, ja intet-sigende de Bemærkninger ere, som indeholdes i Biskoppens Skrivelse. Ved dem have de hoiærverdige Mænd netop forraadt

*) See „den kristelige Daab“ af Dr. Martensen, S. 78.

**) See „Dr. Martensens trykte moralske Paragraffer“, af M. Cirilsson, Åbhn. 1846, (navnlig S. 83—91, smlg. S. 41, flgg.)

deres Svaghed. Jeg er derfor meget glad ved at denne Skrivelse er bleven produceret, saa at jeg har faaet Leilighed til at svare derpaa, thi der hører ikke meget til at indsee, at jeg har vundet ligesaa meget ved den som Modparterne have tabt. Vilde de producere flere saadanne, skal jeg ikke have Noget derimod, thi jeg veed altfor godt, paa hvilken Grundvold jeg staaer, og har altfor stærk en Tillid til Gud og fast Overbeviisning om, at **Sandheden vil seire**, til at jeg ikke skulde paa det allerfuldstændigste være overbevist om, at den Sandhed, jeg forfølger, netop allerlettest og hurtigst vil beseire al Usandhed og Forvirring, naar denne kun tør vise sig og træde i Skranken, thi derved kommer dens egen Bestaenhed, dens Forsagthed og Uselfelighed allerbedst tilsyne, hvormeget den endogsaa giver sig Mine af det Modsatte. Naar altsaa Biskoppen har meent: at det „libet udtømmende“ og endnu mindre sande Indhold af hans hvierværdige Skrivelse, „vil være tilstrækkeligt til at vise, hvorlibet (jeg) vilde vinde, dersom (mine) Beskyldninger skulde bedømmes efter Realiteten“, saa mener jeg paa den anden Side: at dersom det ellers er „tilstrækkeligt til at vise“ Noget, da viser det tværtimod, i Forbindelse med dette Svar: at netop **jeg** vil vinde, dersom mine Beskyldninger „bedømmes efter Realiteten“, eller med andre Ord, derved, at Sagens Realitet bliver undersøgt og baade jeg og mine Modstandere anseete derafter. —

Det er i allerhvieste Grad uforsvarligt, længer at tillade, at Dr. Martensen vedbliver at udbrede sit, selv ifølge de mest oplyste Mænds Dom, uchristelige og irreligiøse System, og ligesaa uforsvarligt er det, længer at tillade Biskop Wynster, at dække hans Forvirring og Vildfarelser med sin biskoppelige Magt og Indflydelse.

Ifølge Alt det Foregaaende maa jeg paany insistere paa, at **Sagens Realitet bliver undersøgt**. Jeg bedr mine Dommere om, saa vidt det staaer i deres Magt, at bidrage dertil, og jeg fordrer det af dem, ikke for min egen Skyld, men paa Retfærdighedens Vegne, og paa Grund af Sagens Vig-

tighed. Retfærdigheden og Loven, saavel dens Bogstav som Aand, fordrer, at der ikke dommes efter Formen alene, men ogsaa efter Indholdet, og navnlig derefter; thi hvilken Dommer, hvilken retfærdig Mand, som ikke lader sig imponere af Autoriteter, vil kunne tage Hensyn til, at mine Contraparter ikke „kunne have nogen **Tilboielighed** til“, at indlade sig paa Sagens Realitet, og antage: at „det **neppe** (!) vil være fornødent, at gaae ind paa Sagens Realitet“ m. m. I dette „**neppe**“ ligger netop en indirecte Indrømmelse af, at det er nødvendigt. At Sagen — forsaavidt den angaaer de martenstenske Vilbsfarelser og Forvirring — er af megen Vigtighed, kan ingen competent, upartist Dommer nægte. Jeg maa dernæst endnu fremhæve: at netop den Omstændighed, at Prof. Martensen ikke har gjendrevet det Mindste af den uhyre Masse Vilbsfarelser og Begrebsforvirring, jeg har tillagt ham, viser kun altfor tydeligt, at mine Beskyldninger ere begrundede. Og endelig, da mine Modparter søge at give Sagen det Udseende, at det vilde være mest risikeerligt for **mig**, at lade dens Realitet undersøge: saa synes netop jeg, ogsaa paa Grund deraf, berettiget til saameget desto mere at fordrer og erholde Sagen undersøgt i dens Realitet. Jeg kan saaledes ikke indsee, at man paa nogen Maade kan eller bør nægte dette, og protesterer derfor til, Slutning, som før, høitidelig mod enhver Dom i denne Deel af Sagen, med mindre dens Realitet iforveien bliver undersøgt — idet jeg fremhæver, at hvad jeg her fordrer, er intet andet end den formelle Retfærdighed, den **Form**, som selve **Loven** paabyder, saa at denne formelle Retfærdighed endnu kan være ligesaa langt fra den virkelige, som en Tings blotte Existents kan være fra dens fuldkomne kvalitative og quantitative Existents, eller det at gjøre Noget kan være forstjelligt fra, **hvorledes** man gjør det. At følge den Form, Loven foreskriver, er den aller-nødvendigste Fordring, endog saa blot for at conservere Retfærdighedens Ordre, og det er endnu ikke dermed sagt, **hvorledes** det skeer, thi der er endnu Plads for Uretfærdighed. Man

modsiges sig derfor ikke, selv med Hensyn til Formen, ved at troe: at man alene bør domme efter **Sagens** Form, men ikke efter **Lovens** Form.

Efterkrift.

For at lette Oversigten, ved at gjentage Hovedmomenterne og derhos tilføie nogle oversete Enkeltheder, tillader jeg mig sluttelig at fremhæve:

1. Den Omstændighed, der tyder paa Vedkommendes Frygt og Mangel paa Tillid til sin egen Sag: at de Hoiærværdige Mænd, som hidtil have bevaret den fornemme Taushed, nu, efterat jeg i mit første Indlæg fort og tydeligt havde fremstillet nogle af Sagens vigtigste Puncter, bryde Tausheden og troe det nødvendigt at forsvare sig.

2. Dette Forsvars Besskaffenhed og navnlig de Grunde, hvorfor de Hoiærværdige Mænd troe det unødvendigt, at gaae ind paa Sagens Realitet: min „Mangel paa Sagkundskab og intellectueller Syner“, at jeg er nær ved Graubserne af Sindssforvirring, samt de øvrige ovenfor anførte, og S. 105—106 gjendrevne Skilgrunde, saasom Biskop Fabers Exempel, der ikke „omtrent paa samme Maade (som Prof. Martensen) er angreben af (mig)“, da mit sidste Skrift, som indeholder de allerstærkeste og mest fleersidige Angreb, og som derfor især fordre Gjendrivelse, netop alene angaaer Hr. Martensen — hvilket ikke før er fremhævet.

3. Besskaffenheden af de Grunde, som i Biskoppens Skrivelse fremhæves, for at vise det „Besynnerlige og næsten Latterlige“ i min Fremgangsmaade, idet jeg, selv ikke orthodox, „som theologist Candidat“ har angrebet Prof. Martensens Lære og Fremgangsmaade o. s. v. (sulg. ovenfor 107—109).

4. Svagheden af Biskoppens Selvforsvar, (sulg. ovenfor S. 110); hvorhos bemærkes, i Forbindelse med det

som jeg har sagt S. 91—92, at den Sætning: „Christus kunde ikke leve som Menneske paa Jorden, uden at opoffre, ikke sin Gudsdom men sin Gudsoms-Herlighed“, netop viser hans Forlegenhed og Selvmodsigelse, idet han her i sin Skrivelse, overensstemmende med Phil. 2, 6. 7., henfører „Opoffrelsen af Gudsdomsherligheden“ til hans hele Liv „som Menneske paa Jorden“, i den 41de Betragtning derimod til Lidelsernes og Dødens Stund, og dog ovenikjøbet paastaar, at det sidste Sted, som desuden indeholder Ordene: „han var i disse Dieblikke kun Mennesker liig“, ogsaa er overensstemmende med Phil. 2, 7., (see mit første Indlæg, S. 96).

5. **Biskop Mynsters ubegribelige, for alle oprigtigt og redeligt tænkende Sagkyndige forargelige Alliance med Prof. Martensen**, hvis Lære er saa uendelig vidt forskjellig fra hans (see ovenfor S. 119).

6. **Hans intetjægende Forsvar for Prof. Martensen.** Her bemærkes — forinden det, som findes anført under Nr. 2 (S 123—25), — den Sætning, (ligeledes under Nr. 2 i Biskoppens Skrivelse): „at denne (Martensenste) Lære (om den væsentlige og personlige Eenhed af Gud og Menneske) ingenlunde skal ophæve hiin Forskel mellem begge“. At den ikke „skal“ gjøre det, er vel muligt; men at den i Virkeligheden gjør det, er paa den anden Side vist. Denne sværende Usikkerhed, denne Vaklen og Forlegenhed, som gaaer igjennem de saa Bemærkninger, hvoraf Forsvaret bestaar, for ikke at tale om den indirecte eller directe Tilstaaelse af mine Beskyldninger Sandhed (See ovenfor S. 124), viser allerbedst Forsvarets Bestaafenhed, viser, at Vedkommende ikke vide, hvad de skulle sige, eller hvorhen de skulle gaae.

7. Endelig maa jeg strengt fremhæve **Prof. Clausens Overensstemmelse med mig i at fordomme de om-
qvæstionerede martenstenske Lærdomme** (See ovenfor S. 124—125, 126—127, jnlgn. S. 22—24 og 34 i Skriftets 1ste Deel)

Slutning.

Saaledes stod min Sag med Hensyn til Hr. Myrster og Martensen, da den ved Juniletid 1847 blev optagen til Doms, og da den, efterat det havde behaget det alvise Forsyn, at bortkalde Kong Christian den Ottende, tilligemed mange andre politiske og Pressesager, blev hævet, ved det Amnesti-decret, som Hans Majestæt, Kong Frederik den Syvende udstedte umiddelbart efter sin Thronbestigelse: og jeg tør nu trostigt overlade til alle uhibede, upartiske og sagkyndige Dommere, til Alle, „som vide at domme om Eligt, og ville domme retfærdigt“, at afgjøre, om der, med Hensyn til denne Deel af Sagen, var Noget at befrygte for mig fra Retfærdighedens Side. Vel har jeg aldrig et eneste Dieblis frygtet nogen Fare selv af det, der var det Færligste i denne Sag, thi Frygt, for min egen Person, kjen-der jeg ikke, „og skjøtter forresten ligesaa lidet om den saakaldte Verdenshistoriske Udbelighed paa den ene, som om en Criminal-proces paa den anden Side“ *) — ikke desto mindre finder jeg et Spor af Guds visdomsfulde Styrelse ogsaa deri, at min Sag blev hævet, og at jeg saaledes befriedes fra det Faretruende i den, som muligen kunde have skadet min frentidige Virken,

*) Jeg veed ikke, om mine Samtidige forstaae en saadan Yttring og den Tænkemaade, hvorfra den er fremgaaet. Jeg tør maaskee ikke vente og da endnu mindre fordre det.

medens jeg, paa den anden Side, derved blev sat i Stand til at forfølge den Side af Sagen, som ligger mig mest paa Hjerte, endogsaa med større Eftertryk end Tilfældet vilde have været, hvis denne Generalskjal-Sag aldrig havde existeret; thi Biskop Mynster har just ved sin Deeltagelse i denne Sag, og navnlig ved sin Skrivelse til Generalskjalen, givet mig saadanne Baaben i Hænderne, som jeg ellers ikke vilde være kommen i Besiddelse af. Og saaledes maa det gaae. Naar En med Kraft og uden Frygt forfølger en retfærdig Sag, saa synke Modstanderne, idet de søge at fordreie og forvirre Sandhed, men forsvare Usandhed, bestandig dybere og dybere i Usandhedens og Selvmodsigelsernes frygtelige Dynd, indtil de ere uden Redning. Mangen En, ja vistnok de Allersleste af Samtidens kloge og forsigtige Mænd, som ellers nok kunde have været det Skridt, at angribe Dr. Martensen, vilde dog sikkerlig have fundet det rigtigst, ikke at røre ved Biskop Mynster, selv om der var Anledning dertil. Men har han selv gjort sig til Dr. Martensens Medskyldige, saa skal han ogsaa staae til Ansvar for sin Handlemaade. Martensens egen Byrde og Brøde er sikkerlig tung nok, om han end ikke tillige bærer Hr. Biskoppens. Jeg frygter desuden Biskop Mynster ligesaaalidet som Dr. Martensen, thi jeg har den urokkelige Tro og Overbeviisning, at naar han er uretfærdig og forsvare en uretfærdig Sag, saa kan han, om han end rustede det, ikke staae mig mere end selv den ubetydeligste Skabning, hvilken som helst, som allermindst er i Stand dertil. Lad ham fremdeles forsøge paa at forsvare Dr. Martensen og tilintetgjøre min ringe Personlighed, og han skal faae at see, hvad Enden bliver, saasandt der er en levende Gud over os! Denne Tro, denne Forvisning har jeg ikke paa Grund af Længsel efter eller Haab om egen personlig Fordeel, sigtende til mit eget jordiske Velvære, men paa Grund af mine rederlige og alvorlige Bestræbelser for, selv med personlige Opoffrelser, naar det gjøres fornødent, at fremme Sandhed og Retfærdighed, men, saavidt muligt, at udrydde al Løgn, Uretfærdighed, Forvirring og Hyklerie. Naar Gud vil fremme det Gode, Sandhed og Retfærdighed, iblandt Menneffene, — og det antage vi

Alle at Gud vil — og naar da En, i den levende Bevidsthed om Guds Villie, frivillig, eller, som Dr. Martensen har behaget at kalde det, „selvbeskicket“,*) træder i hans Tjeneste, og overlader ham forresten Omsorgen for sit eget Vel, saa kan Gud umuligt Andet end understøtte dette Menneskes Bestræbelser, thi Gud kan ikke modsige sig selv, saaledes som Dr. Martensen og Biskop Mynster, og dette er et af de mange slaaende Beviser for, at ligesaa lidt Doctoren som H. H. Excellence ere „Eet i Væsen med Gud“, om det overhovedet behøvedes, at føre Beviser imod denne speculative Lære, for hvis Christelighed H. H. Excellence i Aaret 1847 paatog sig at garantere, „efter desangaaende at have confereret med Prof. Martensen“.

Men hvis den martensenst-mynsterste Sag (Ret og Retfærdighed imod mig) stod paa svage Fødder ved Udgangen af Aaret 1847, saa staaer den vist ikke bedre nu. Ved at udgive „den christelige Dogmatik“ i Trykken har Dr. Martensen selv leveret Beviserne for, at han virkelig lærer de Lærdomme, jeg tidligere havde ubledt af hans utrykte „Dictater“, og det er dermed tillige kommet for Dagen, hvilke Lærdomme Biskop Mynster har paataget sig at forsvare og ved sin Autoritet og Anseelse stemple som Christelige, men derimod frakjende dem, der betegnede disse Lærdomme som falske og uchristelige, „Sagkundskab“, „intellectuelle Evner“, og andre saadanne Qualiteter, som udfordres til at kunne bedømme saa hvøilærde og hvøistaaende Theologers Læresætninger og Principer.

Med Hensyn til Forholdet mellem de falske, uchristelige og irreligiøse Lærdomme, hvorfor jeg i mit første Indlæg har anklaget Hr. Martensen, og dem, der ere anførte af hans Dogmatik, bemærkes, (hvad Læseren forresten maa antages at have iagttaget), at det deels ere de samme deels forskjellige Læresætninger, som omtales paa begge Steder. De Læresætninger, som forekomme paa begge Steder, vise sig i alt Væsentligt at være af samme Beskaffenhed; men da jeg i mit Indlæg kun har taget 4 af

*) See „Berlingske“ for 29de April 1844.

De vigtigste Læresætninger ndaf den uhyre Mængde af Forvirring og Bildfarelser, som findes anført i mit Skrift: „Dr. Martensens trykte moralske Paragrapher“, saa findes flere Læresætninger anførte af hans Dogmatik, som ikke ere fremhævede i Indlægget (see S. 64). Men paa den anden Side findes eet Hovedpunct i Indlægget, som ikke forekommer i den første Deel af dette Skrift, fordi det ikke hører til Dogmatiken, men til Moralen, og angiver Dr. Martensens Anskuelse af Friheden, som er Grundvolden for hele Moralen, hvad enten den betragtes fra det christelige eller filosofiske Standpunct (see ovenfor S. 87 og 128—30). Saaledes styrke og fuldstændiggjøre mine Indlæg og Anmeldelsen af hans „christelige Dogmatik“ hinanden; hvorhos Læseren dog ikke bør glemme, at der, foruden det Anførte, findes en Mængde Bildfarelser og Forvirring saavel i hans „Grundrids til Moralphilosophiens System“ som i „den christelige Dogmatik“, hvilket, for „Moralphilosophiens“ Vedkommende, kan sees af mit Skrift: „Dr. Martensens trykte moralske Paragrapher“ Kjøbh. 1846.

Endnu nogle Ord med Hensyn til Biskop Mynster. Jeg har tildeels i det Foregaaende angivet Grunden til, at jeg er gaaet i Rette med ham (see ovenfor S. 100); men da jeg kan forudsætte, at der gives dem, der søge at fordreie mine Ord og tillægge mig Meninger og Tendeutser, jeg ikke har, saa er det ikke overflødigt, end yderligere at fremhæve Følgende: De Afvigelser fra Kirkelæren eller Selvmodsigelser, jeg har paaapeget hos Biskop Mynster, gaae ikke ud paa, at betegne ham som en uchristelig Lærer, men skulle derimod vise, **først** den Vasken og Ubestemthed i det Dogmatiske, som findes hos denne ellers saa begavede og oplyste Theolog, (smlgn. det, som jeg tidligere har sagt om ham, s. Ex.: „Baptister og Barnebaab“ S. 68, og Tro, Overtro og Vantro“ S. 41—42); men dette tyder atter paa Mangel paa fast Overbeviisning, og denne Mangel paa fast og sikker Overbeviisning, denne Vasken og Ubestemthed, navnlig hos en saa lærd og begavet Mand, viser igjen tilbage til en vis Lunkenhed, en Hensynstagen til jordiske Fordele, m. m., som bevirker, at man ikke med oprigtig, fast og energisk Villie søger Sandhed, „søger

først Guds Rige og hans Retfærdighed", uden at bekymre sig om de Følger, denne Sagen kan have med Hensyn til det Tidelige, og med freidigt Mod, Oprigtighed og god Samvittighed indtaler sin Overbeviisning. Jo flere og større Gaver og Anlæg En har modtaget af Skaberen, jo større Lærdom og Oplysning han har tilegnet sig, desto større bliver hans Ansvar (sm. lgn. Matth. 25, 14—30). Men **der næst** har jeg ogsaa fremhævet hine Afvigelser hos Biskoppen paa Grund af hans Forhold til Dr. Martensen, fordi han har paataget sig at forsvare hans Læres Ægthed, thi ogsaa derved bliver Modsætningen mellem hans og Dr. Martensens Lære endnu mere iøjensalvende. Sagen er nemlig den: Biskop Mynster staaer overhoved, ved det Grundreligiøse og Christelige i hans Theologie, i stærk Modsætning til Hr. Martensen, men forsaavidt han, i nogle Enkeltheder, afviger fra den strenge Lutheranisme og hælder til den moderate Rationalisme (Fornufttroen*), fjerner han sig endnu mere fra Hr. Martensen; thi fast alle de irreligiøse og uchristelige Speculationer og Hjerne-spind, som findes hos denne Theolog, ligge paa den modsatte Side af Kirkelæren og Christendommen, ligge i Alfornuftens og den tøilesløse Phantasies Sphære; thi de rationalistiske Elementer i hans dogmatiske Mixtur ere forholdsvis meget faa, og ere saaledes at betragte som fremmede Elementer i det, som udgjør Hovedbestanddelen deraf. Dette tjener altsaa til, kun endnu klarere at fremstille Bestaffenheden af Biskop Mynsters Fremgangsmaade, idet han har paataget sig at forsvare Ægtheden og Christeligheden af Hr. Martensens Lære, der er saa grundforskjellig fra og modsat hans egen. Man maa ikke troe, at jeg har isinde at støde Biskop Mynster fra Bispestolen, selv om dette stod i min Magt; jeg anerkjender villig hans Fortjenester, saamange som jeg kan blive overbevist om — Dr. Martensen derimod vilde jeg, hvis jeg havde Magt dertil, affætte fra sit Lærerembede, hellere i Dag end i Morgen, medens jeg sø-

*) Sm. lgn. hans Afhandling om denne Gjenstand, eller: „Udvikling af Begrebet Tro, ved Dr. theol. (Biskop) J. P. Mynster", som findes i „det kongelige danske Videnskabs-Selskabs Afhandl.", 1ste Deel.

ler, at jeg iøvrigt vilde være beredt til, at ræffe ham en hjælpsom Haand, som enhver af mine Medmennesker, dersom han trængte dertil, og jeg formaaede det. Hvad Biskop Mynster angaaer, saa har jeg altsaa nærmest anlagt ham for hans Forhold til Hr. Martensen, og for hans i denne Sag saa aabenbare Uretfærdighed. Da jeg har Grund til at antage, at dette ikke er den første, men at han har begaaet flere lignende — thi den Mand, som stedsse har været retfærdig og retsindig i sin Tænke- og Handlemaade, bliver vist neppe uretfærdig i sin Alderdom — saa har min Samvittighed ikke tilladt mig, at lade ham gaae ustraffet, derfor har jeg fremdraget hans Udsærd i denne Sag for Dagens Lys, for at give ham Leilighed til Anger og Fortrydelse. Biskop Mynster skal vide, hvis han ikke veed det, — han burde idetmindste vide det — at Titler og Rang, Magt og Anseelse, Gaver, Lærdom og Beltalenhed, ikke kunne anbefale ham i Guds Dine, ikke tale for ham hos Gud; han skal vide, at med en saadan Tænke- og Handlemaade, som han har viist i denne Sag, kan han ikke møde for den retfærdige Dommer. Dette skulde han betænke, da det jo dog nu, efter al Rimelighed, ikke kan vare længe, inden han nedlægger sin Vandringstæv og staaer for den evige Dommer. Vel mener jeg ikke, at vi Mennesker kunne puffe paa vore Gjerninger, men selv om de bedste Gjerninger, vi gjøre, ere i Guds Dine „som et gammelt Klædebon“, saa vide vi dog, at hans Raade tager Hensyn til det Sindelag, hvoraf de ere udsprungne, og den redelige Villie.

Jeg har nu udtalt mig om denne Sag, og antager, at dette vil blive mit sidste Angreb paa Prof. Martensen, med mindre han, eller nogen af hans Haandlangere, ved et Forjøg paa, at gjendrive min Polemik, skulde nøde mig til at gaae videre. Jeg agter ikke her at gjentage den Opfordring til Hoiere Bedkommende, som skulle „vaage over Christendommen i Landet“ og varetage Kirkens Tare —: at tage sig af denne Sag; jeg har alt tidligere, og navnlig i mine Indlæg, opfordret dem dertil, og de ville, i denne Henseende, sikkerlig gjøre, hvad deres Pligt, Samvittighed og Retfærdighed tilsiger dem. Men ved denne Leilighed vil man

komme til Rundsab om, hvilken Betydning den „**Understøttelse**“, som i „Danmarks Riges Grundlov“ § 3, loves „den evangelisk-lutheriske, danske Folkekirke af Staten“, i den nærmeste Fremtid skal faae: **om** nemlig denne Understøttelse ikke blot skal bestaae i at understøtte den med Penge, men ogsaa i, saavidt muligt, at drage Omfarg for, at den erholder redelige, oprigtige, sandhedskjærlige og virkelig oplyste Lærere, **eller** den maaskee skal bestaae deri: at Staten ved sin Autoritet opretholder og ved sine Midler underholder og belønner saadanner Lærere, hvis Lære og Lærervirksomhed allerbedst er skikket til, at forvirre og forstyrre den sunde Fornuftsans, at omstode al sund Tænkning, og at undergrave og tilintetgjøre den eenfoldige Tro og Religion.

Trykfeil og Rettelser.

Side 3, Linie 20 udsettes Citationstegnet („) foran: Hvorledes. S. 9, L. 5 forenende, læs formende. S. 11, udsettes („) ved Enden af L. 4. S. 12 i Enden af L. 4 nedenfra: en l. sin. S. 15, nedenfra: ortodore l. orthodoxe. S. 19, L. 17 efter: fuldkommen Biden" mangler et (;). S. 28, L. 3 hans l. den. S. 31, L. 18 efter: loslades sættes („). S. 32, L. 8 sig l. dem. S. 33, L. 2—3 udstraalende l. udstraalede. S. 35, L. 6 bag ved; Fuldkommelse sættes („). S. 44, sidste L. sættes („) foran Ordene: er det Dnde. S. 46, L. 6 Fremstillingen l. Forestillingen. S. 52, L. 17 udsettes Parenthestegnet (. S. 64, L. 15 nedenfra: foreslilles l. fremstilles. S. 68, L. 10 nedenfra dermed l. derved. S. 71, L. 11 nedenfra: en, udsettes. S. 74, L. 5 udsettes („) foran Hvor. S. 110, L. 18 sættes („) foran at. S. 114, L. 7 nedenfra: mir l. mēr. S. 118, L. 14 mynterffe l. mynsterffe.

De øvrige mindre vigtige Unøiagtigheder, som navnlig bestaae i, at der mangler et (,) eller at et (,) staaer i Stedet for et (;) o. s. v., og som neppe nogensteds forstyrre Meningen, bedes den velvillige Læser at undskyldes.

11.11.11 11.11.11

Lbs - Hbs / Þjóðdeild

100717571-4

